

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Bezpečnostní studia

Lucie Vinterová

**Změny geopolitického pohledu Ruské
federace na postsovětský prostor a vliv
alternativních hráčů**

Diplomová práce

Praha 2014

Autor práce: Lucie Vinterová

Vedoucí práce: **PhDr. Michael Romancov, Ph.D.**

Datum obhajoby: **2014**

Bibliografický záznam

VINTEROVÁ, Lucie. *Změny geopolitického pohledu Ruské federace na postsovětský prostor a vliv alternativních hráčů*. Praha, 2014. 96 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Katedra mezinárodních vztahů. Vedoucí diplomové práce PhDr. Michael Romancov, Ph. D.

Anotace

Předkládaná diplomová práce se zabývá změnami ruského přístupu k postsovětskému prostoru. Práce sleduje vývoj ruské zahraniční politiky vůči postsovětskému prostoru od rozpadu Sovětského svazu až po současnost.

Pozornost je věnována především ideji eurasianismu, resp. nového eurasianismu a také Západnictví, jelikož právě tyto dva proudy se v ruské zahraniční politice nejvíce prosadily. Další součástí práce je rozbor vývoje vztahů Ruské federace ke státům tzv. blízkého zahraničí s přihlédnutím na vliv alternativních hráčů v oblasti, přičemž největší pozornost je věnována situaci na Kavkaze a ve Střední Asii. Tyto dvě oblasti byly vybrány z toho důvodu, že právě tam je nejvíce patrný vliv alternativních hráčů na ruskou politiku vůči této oblasti.

Annotation

The submitted diploma thesis focuses on the role of Russian federation within the post-communist area. The thesis describes the development of the Russian foreign policy, with regard to the post-soviet area, from the disintegration of the Soviet Union to the present. The attention is paid to the idea of the eurasianism and atlantism, which became the most popular in the Russian foreign policy. The other part of the thesis presents the detailed analysis of the development of the Russian federation's relations with the other states and its degree of influence of alternative actors. The greatest attention is paid to the situation in the Caucasus and Central Asia, because in these areas is the most noticeable influence of alternative actors.

Klíčová slova

Postsovětský prostor, eurasijsví, geopolitika, Ruská federace

Keywords

Post-soviet area, eurasianism, geopolitics, Russian federation

Rozsah práce:

Počet slov: 38 413

Počet znaků bez mezer: 226 179

Počet znaků s mezerami: 264 288

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 16. 7. 2014

Lucie Vinterová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří mne podporovali během psaní práce. Největší poděkování patří mému konzultantovi, který mi po celou dobu ochotně pomáhal a byl vždy připraven mi poradit.

Obsah:

Úvod.....	1
1. Eurasianismus.....	5
1.1 Historie eurasianismu	5
1.2 Nový eurasianismus	6
1.3 Teorie Alexandra Dugina	8
2. Západnictví.....	13
2.1 Historie západnictví.....	13
2.2 Dmitrij Trenin	14
3. Vývoj ruské zahraniční politiky od rozpadu SSSR.....	19
3.1 Rozpad Sovětského svazu	19
3.2 Vláda Borise Jelcina	22
3.2.1 První období vlády 1991 – 1996	23
3.2.2 Koncepce zahraniční politiky RF z roku 1993.....	25
3.2.3 Strategický plán Ruska se členskými zeměmi SNS	27
3.2.2 Druhé období vlády 1996 – 1999	28
3.2 Vláda Vladimíra Putina.....	32
3.2.1 Putinovy reformy.....	32
3.2.2 Putinova zahraniční politika.....	33
3.2.3 Politika vůči ruské diaspoře v zahraničí.....	34
3.2.4 Koncepce zahraniční politiky RF z roku 2000.....	35
3.3 Vláda Dmitrije Medveděva	38
3.3.1 Koncepce zahraniční politiky RF z roku 2008.....	39
3.4 Návrat Vladimíra Putina.....	41
3.4.1 Koncepce zahraniční politiky RF z roku 2013.....	41
3.4.2 Zahraniční politika po roce 2012	43
3.5 Shrnutí	45
4. Vliv alternativních hráčů na proměny ruské zahraniční politiky v postsovětské oblasti .	48
4.1 Nová velká hra o Střední Asii	49
4.1.1 Situace ve Střední Asii 1991 - 2001	49
4.1.1 Situace ve Střední Asii po roce 2001	54
4.1.3 Shrnutí	68
4.2 Nová velká hra o jižní Kavkaz	69
4.2.1 Situace na jižním Kavkaze od roku 1991 do roku 2008	70
4.2.2 Válka v Gruzii v roce 2008	78
4.2.2 Situace na Kavkaze po roce 2008	81
4.2.3 Shrnutí	85
Závěr.....	87
Summary	90
Prameny a literatura	90

Úvod

Rozpad Sovětského svazu v roce 1991 znamenal vznik 15 nových samostatných republik. Rusko, jako nově vzniklý nástupnický stát, se muselo vyrovnat se sovětským dědictvím a také si položit otázku, jaká bude jeho pozice v tomto novém světovém uspořádání. K tomu bylo nutné definovat svoji národní identitu potřebnou k vytvoření nové koncepce zahraniční politiky.

V důsledku rozpadu SSSR ztratilo Rusko rozlehlá území, řadu vojenských základen a také mnohé surovinové zdroje, které se nacházely v bývalých sovětských republikách. Stejně tak muselo Rusko čelit ztrátě jasně definovaných vztahů, které existovaly za dob Sovětského svazu. Před Ruskem tedy stála výzva v podobě navázání nových vztahů s ostatními nástupnickými státy.

V prvním období po rozpadu SSSR se však Rusko vztahům v postsovětském prostoru příliš nevěnovalo, protože se v zemi prosadila prozápadní orientace zahraniční politiky hlášaná prezidentem Jelcinem, která usilovala o začlenění Ruska do západních struktur. Tato koncepce však nevydržela dlouho a již v roce 1993 byla vystřídána Primakovovou multivektorovou politikou, přičemž paralelně s ní se také prosazovala idea neo-eurasijství, která si však žije svým vlastním životem. Tento proud zastává názor, že Rusko má geopoliticky, kulturně i historicky specifické postavení, protože se nachází na pomezí Evropy a Asie. Z tohoto důvodu by nemělo přejímat cizí vzory, ale držet se své specifické politické kultury. Zatímco Primakovova multivektorová politika je vůči spolupráci se západem střízlivá, ale zcela ji nezavrhuje, tak neo-eurasijství je ke spolupráci se Západem velmi kritické a naopak se více zaměřuje na specifické ruské postavení ve světě a posílení role Ruska jako svébytné regionální mocnosti. Prioritou se tedy stává oblast blízkého zahraničí, což jsou bývalé sovětské republiky.

Další změna ruské zahraniční politiky nastává po nástupu Putina, který začal prosazovat tzv. nový realismus, založený především na skutečnosti, že zahraniční politika musí být vedena tak, aby naplňovala domácí ekonomické zájmy. Zdůrazňuje také nutnost budování ruského postavení ve světě na základě energetické dimenze. Vidí Rusko jako součást Evropy, a proto by mělo mít právo podílet se na rozhodování. Zároveň se ale drží předchozí koncepce vycházející z myšlenky, že Rusko má specifické postavení ve středu Eurasie a toho by mělo využívat k tomu, aby se stalo hlavním mocenským i ekonomickým centrem oblasti. Oblast blízkého zahraničí se tak stala pro Rusko hlavní prioritou jeho zahraniční politiky.

Právě změny v geopolitickém pohledu Ruské federace na postsovětský prostor jsou předmětem této práce. A jelikož ruská zahraniční politika vůči zemím bývalého Sovětského svazu vyplývá z celkového konceptu ruské zahraniční politiky, tak budou v práci analyzovány vydané Koncepty zahraniční politiky RF. Tato analýza bude následně ilustrovat, jakým vývojem prošla ruská zahraniční politika od rozpadu Sovětského svazu v roce 1991 až do současnosti.

Nicméně tato analýza bude následovat až za teoretickou částí práce, ve které se budeme věnovat ideji eurasianismu resp. nového eurasianismu, jehož pochopení je zásadní pro identifikování hlavního směru ruské zahraniční politiky. Největší pozornost bude z představitelů eurasijství věnována Alexandru Duginovi. Při studii jeho teorie bude nejvíce čerpáno z knihy *Osnovy geopolitiky*, která byla vydána v roce 2001 a Alexander Dugin v ní velmi rozsáhle popsal svůj pohled na současnou geopolitickou situaci, a také to, jakým směrem by se dle něj měla dále vyvíjet ruská zahraniční politika.

V teoretické části nebude opomenut ani již zmiňovaný protikladný ideový proud, kterým je Západnictví. Z jeho představitelů bude největší pozornost věnována Dmitriji Treninovi, kterého lze považovat za nejvýznamnějšího současného představitele Západníků. Z jeho četných prací jsem si jako hlavní, pro svou studii, zvolila knihu z roku 2012 nazvanou *Post-imperium*, ve které Trenin jasně specifikuje svůj pohled na současnou geopolitickou situaci.

Analýza těchto dvou ideových proudů, které se nejvíce objevovaly v ruské zahraniční politice, poslouží k osvětlení jejich základních myšlenek a ukáže, jak moc jsou oba proudy odlišné, což je nezbytné pro následné hledání praktických příkladů uplatňování těchto ideologií v zahraniční politice Ruské federace.

Na teoretickou část bude navazovat již zmiňovaná část věnující se postupnému vývoji konceptu ruské zahraniční politiky od rozpadu Sovětského svazu až po současnost. Jednotlivá období ruské zahraniční politiky jsou dělena na základě toho, který z prezidentů byl v Rusku v daném období u moci, a které zahraničně politické koncepty za své prezidentské období vydal.

V další části se již budu věnovat z praktického hlediska uplatňování ruského geopolitického pohledu na oblast blízkého zahraničí a budu v něm hledat znaky euroasianismu a západnictví. V této části se bude práce zaměřovat na situaci, která vznikla po roce 1991 ve Střední Asii a na Kavkaze. Tyto dvě oblasti jsem si pro účely své studie zvolila z toho důvodu, že je v nich velmi patrný vliv dalších hráčů, se kterými se musí Ruská federace při prosazování své politiky vyrovnávat. Geopolitická situace obou regionů bude

podrobně analyzována, přičemž v rámci této analýzy bude největší pozornost věnována tomu, zda ruská politika vůči těmto oblastem nese znaky euroasianismu nebo Západnictví. To poslouží k vyvrácení či potvrzení mé hypotézy, že po nástupu Vladimíra Putina je ruská zahraniční politika stále výrazněji ovlivňována ideou eurasijství. Zároveň nám to také pomůže k zodpovězení první z výzkumných otázek, která zní: *V kterých obdobích se více prosazuje v ruské zahraniční politice idea eurasijství, a v kterých naopak můžeme sledovat projevy západnictví?*

Další na co bude v analýze geopolitické situace v oblasti Střední Asie a Kavkazu brán zřetel, bude vliv alternativních hráčů, kteří se v oblasti prosazují. Analýza ukáže reakci Ruské federace na pocit ohrožení ze strany jiných regionálních mocností, které se prosazují v obou oblastech, které považuje Rusko za sféru svého vlivu. Pro potřeby své práce jsem za globální velmoci, které se prosazují ve Střední Asii a Kavkazu zvolila Spojené státy americké, Čínu, Turecko, Írán a také Evropskou unii. Pozornost bude věnována tomu, jak se měnila percepce hrozby ze strany Ruské federace, tedy co považují za hrozbu, a čím byl tento pocit hrozby vyvolán.

Tato část práce ukáže, zda se potvrdí má druhá hypotéza, že Rusko pozměnilo svůj přístup k postsovětskému prostoru poté, co se začaly jiné globální velmoci snažit prosadit zde svůj vliv, jelikož takové počínání považuje Ruská federace za zasahování do sféry svého vlivu. Zároveň je tato část klíčová pro zodpovězení druhé výzkumné otázky, která zní: *Do jaké míry ovlivnila snaha jiných globálních velmocí o získání vlivu v oblasti postsovětského prostoru ruskou zahraniční politiku vůči této oblasti?*

V závěru práce bude poté na obě z výzkumných otázek zodpovězeno a stejně tak budou vyvráceny či potvrzeny mé hypotézy, které byly stanoveny na začátku psaní této práce.

Metodologicky se práce vzhledem k jejímu charakteru nachází dle definice Michala Kořana na pomezí jedinečné případové studie a disciplinované interpretativní studie. Důvodem k tomu je skutečnost, že první část práce odpovídá disciplinované interpretativní studii, kdy *je zkoumaný jev považován za hodný studia díky své jedinečnosti* – v našem případě se jedná o změnu politického diskurzu a také způsobu praktikování politiky po nástupu Vladimíra Putina oproti předchozí umírněné Jelcinově politice. Tento fenomén bude zkoumán pomocí existující teorie, což je Duginova geopolitická koncepce eurasijství, *kteřá však poslouží jen jako vodítko pro identifikování hlavních procesů a proměnných v rámci případu.*

Další část práce, ve které se budu věnovat alternativním hráčům v oblasti postsovětského prostoru a jejich vlivu na změnu zahraniční politiky Ruské federace, se řadí

spíše mezi jedinečné případové studie. Tento způsob definuje Michal Kořan *jako studium případu, který je zkoumán jen pro jeho vnitřní povahu a jedinečnost. Nemá tedy za cíl usilovat o poznání obecnějšího fenoménu ani přispění k vývoji abstraktních teoretických konstrukcí.*

Metodou sběru empirických dat bude z největší části rozbor obdobné literatury na zvolené téma. Budou používány jak tištěné tak i internetové zdroje, ale vzhledem ke skutečnosti, že oblast postsovětského prostoru je poměrně mladým regionem a změny v něm v podstatě neustále dynamicky probíhají, tak je velice těžké pracovat se staršími publikacemi, které velmi rychle ztrácejí aktuálnost. Ve velké míře jsem tedy používala ruské zdroje, které věnují tomuto regionu větší pozornost. Nicméně je potřeba upozornit na to, že velká část zdrojů zabývajících se postsovětským prostorem, a to převážně právě od ruských autorů, je často ideologicky zabarvena. Pro účely této práce jsem se tedy snažila pracovat jak s autory, kteří jsou zastánci proruského myšlení, tak také s autory, kteří se naopak vydávají protiruským směrem. I tak je však nutné si uvědomit, že vzhledem ke specifčnosti postsovětského regionu je sběr literatury velice delikátní záležitostí a není téměř možné se jistému ideologickému zabarvení vyhnout.

Dále je potřeba podotknout, že tento region právě v této době prochází velmi dynamickým vývojem a situace se může velmi rychle změnit. Tato práce tedy bude zachycovat situaci, která probíhala v regionu v době, kdy tato práce vznikala.

1. Eurasianismus

1.1 Historie eurasiánismu

Na začátek je důležité vymezit, co si vlastně máme představit pod samotným pojmem Eurasie, protože z hlediska ruského politického myšlení je tento pojem zásadní. Čerpá z něj většina ruských geopolitických škol a samozřejmě se z něj odvíjí celý filozofický směr eurasiánismus, kterému se bude tato kapitola věnovat.

Historie tohoto pojmu sahá do 19. století, kdy byl poprvé pojem Eurasie v geografii použit rakouským geologem Eduardem Suessem. Podle něj se Eurasie rozkládala od Gibraltaru až po Beringův průliv, a jednalo se tedy o vymezení čistě geografické. S tímto vymezením ale ruští eurasiánisté nesouhlasili, protože podle jejich teorií se jednalo o místo, kde se rozvíjí zvláštní kultura a prolínají se tu přírodní a sociální svazky ruského národa. Přičemž ruský národ není možné zařadit mezi Evropany ani Asiaty, ale jsou to již zmiňovaní eurasiánisté¹.

Eurasiánismus se začíná formovat ve 20. letech 20. století mezi ruskými emigranty, přičemž za jednoho z hlavních zakladatelů lze označit Petra Nikolajeviče Savického, který je pokládán za zakladatele ruské geopolitiky a ve své době patřil mezi přední zastávce eurasiánismu. Savickij považoval Rusko za integrujícího aktéra mezi Evropou a Asií, přičemž v sobě Rusko nese jak evropské tak asijské prvky kultury a díky tomu se může vymezit jako unikátní aktér. Z toho vychází také teze, kterou jsem již zmiňovala výše, a která je společná pro všechny eurasiánisty, že Rusko není součástí ani Evropy ani Asie, ale Eurasie, což je zcela unikátní kulturní i geografický prostor².

První oficiální eurasijská koncepce, ve které byly sepsány všechny základní principy tohoto hnutí, byla vydána roku 1921 v Sofii a poté následovalo vydání ještě několika dalších sborníků. Začaly vycházet také eurasijské noviny a eurasiánismus se těšil mezi emigranty značné popularitě³.

Zastávce eurasiánismu lze považovat za nástupce slavjanofilů. Jejich myšlenky, ale nepřejímají doslova, spíše na ně navazují a dále je rozpracovávají. Se slavjanofily sdílí kritický přístup k Evropě a eurocentrismu⁴, jelikož kvůli němu může být ohrožena ruská

---

¹ VORÁČEK, E. Eurasijsství v ruském politickém myšlení: Osudy jednoho z porevolučních ideových směrů ruské meziválečné emigrace, Praha: Set-out, 2004. s. 67 – 68.

² DUGIN, A. G. *Osnovy geopolitiki*, Moskva: ARKTOGEYA-centr 2000, s. 294 – 298.

³ SAVICKIJ, P. *Kontinent Evrazija*. Moskva: Argaf, 1997, s. 434 – 437.

⁴ Jedná se o teorii mezinárodních vztahů a styl západního myšlení (KRATOCHVÍL, P. – DRULÁK, P. *Encyklopedie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál 2009, s. 112)

výjimečnost, na které se oba proudy shodují. Asi nejvíce si oba proudy rozumí v otázce Západu, ke kterému oba cítí silný odpor. Jejich názory se už, ale rozcházejí v pohledu na Asii, jelikož dle eurasianistů je asijský vliv na Rusko zásadní a nesouhlasí tak s názorem slavjanofilů, kteří vyzdvihují pouze slovanský charakter Ruska. Ve výsledku eurasianisté vidí ruskou kulturu jako něco zcela specifického, kterou není možné považovat za evropskou ani asijskou, ale eurasijskou⁵.

I přes velkou oblibu, které se eurasianismus těšil, dochází ve 30. letech 20. století k jeho postupnému rozpadu. Důvodem k tomu byly především velké rozpory uvnitř hnutí. Proběhly ještě nějaké pokusy o urovnání sporů, aby se zabránilo zániku hnutí, ale i ty byly neúspěšné a tak se nakonec eurasijské hnutí zcela rozpadá⁶.

1.2 Nový eurasianismus

K oživení této ideje dochází znovu až v roce 1980 pomocí organizace *Pamjat'*. Organizace sdružovala velkou část ruského nacionalistického hnutí. Na veřejnost se termín eurasianismus dostal také díky novinám *Den*, což byl týdeník nacionalistické scény. V následujících deseti letech získával eurasianismus na popularitě a postupně se dostal do povědomí společnosti⁷.

V roce 1991 dochází k rozpadu Sovětského svazu a na mezinárodní scéně nastává výrazná změna. Díky tomu se otevřel prostor pro celou řadu nových teoretických přístupů. Každý z nich měl vyhraněný názor na úlohu, kterou by měla Ruská federace v nově vzniklém prostředí představovat. Všechny se však shodovaly na tom, že Rusko musí zůstat velmocí s výrazným vlivem a jeho národní zájmy jsou prioritní⁸. Geopolitika se stala velmi populární a v podstatě se stala „novou ideologií“, která vystřídala padlý komunismus a byla také často díky této skutečnosti nazývána „vědou o vládnutí“⁹.

Po hledání nové koncepce ruské zahraniční politiky a zklamání z prvních pokusů zaměřit se více na spolupráci se Západem (atlantismus) se začíná více prosazovat již zmíněná idea nového eurasianismu. Podle něj Rusko tvoří pomyslný most mezi Evropou a Orientem, což mu propůjčuje specifické postavení. Navíc má Rusko významný mocenský, politický i

---

⁵ VORÁČEK, E. *Eurasijství v ruském politickém myšlení*. Praha: Set Out, 2004, s. 119.

⁶ SAVICKIJ, Petr, s. 437.

⁷ ČAPKOVÁ, J. *Vliv eurasianismu na zahraniční politiku Ruské federace*. Plzeň, 2012. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, s. 17.

⁸ SERGUNIN, A. A. Mění se paradigma. Mezinárodní vztahy v postkomunistickém Rusku. *Mezinárodní vztahy*. 2000, č. 3, s. 45.

⁹ DUGIN, A. G. *Osnovy geopolitiki*, Moskva: ARKTOGEYA-centr 2000, s. 14.

kulturní potenciál působit v rámci regionu, který ho obklopuje, jako významný aktér mezinárodních vztahů¹⁰.

Eurasianismus slučuje mnoho na první pohled neslučitelných skupin. Ve skutečnosti se od sebe tyto skupiny liší jen odlišnou interpretací ruského postavení v mezinárodním systému, protože všechny sdílí základní premisy eurasianismu¹¹.

Různí autoři nabízejí odlišná dělení eurasianismu, např. Graham Smith rozděluje zastánce eurasianismu na novou pravici, demokratické statisty a eurasijské komunisty. Zastánci nové pravice se podle něj objevili jako výsledek ruského nacionalismu po rozpadu SSSR a čerpají inspiraci především z autorů jako je Petr Savický. Mezi jejich zastánce řadil například Alexandra Dugina. Demokratičtí statisté vidí Rusko jako výjimečnou civilizaci, jejíž kulturní hodnoty a politické zájmy jsou neslučitelné se Západem, a proto je potřeba rozvíjet spolupráci se zeměmi v Eurasii. Poslední skupinou jsou eurasijské komunisty, kteří se shodují s myšlenkou eurasianismu, ale pozitivní budoucnost pro Rusko vidí jen v obnovení komunismu a obnovení hranic SSSR. Mezi jejich hlavní vůdce lze zařadit Gennadije Zjuganova, který stojí v čele Komunistické strany RF¹².

Další rozdělení nabízí Andrej Tsygankov, dle kterého je možné odlišit pět ruských geopolitických škol, přičemž čtyři z nich jsou směry patřící do neo-eurasianismu a poslední pátá představuje západnictví. Západnictví se budu blíže věnovat v další části práce, takže se pojd'me teď věnovat pouze prvním čtyřem skupinám, které lze zařadit do neo-eurasianismu:

- Civilizační přístup, jehož hlavním představitelem je již zmiňovaný Gennadij Zjuganov, zastává názor, že se RF pohybuje v nepřátelském světě a je nutné zachovat si civilizační soběstačnost. V otázce spolupráce dávají přednost navázání bližších kontaktů s Čínou a ostatními eurasijskými zeměmi před spoluprací se Západem.

- Stabilizační přístup vidí jako zásadní stabilizaci Eurasie. Rusko musí hrát výraznější roli v postsovětské Eurasii, protože jedině tak může ochránit své geopolitické zájmy. Rusko tu není viděno jako klasické impérium, které se snaží pouze získat území, ale větší pozornost je věnována neoficiální kontrole nad oblastí bývalé sovětské Eurasie. Tento přístup se objevil v reakci na prozápadní liberalismus, který prosazoval Andrej Kozyrev během svého působení na postu ministra zahraniční RF. Mezi jeho největší přívržence je počítán Jevgenij Primakov, který vystřídal v roce 1996 Kozyreva ve funkci ministra zahraničí.

---

¹⁰ HODAČ, J. – STREJČEK, P. *Politika Ruské federace v postsovětském prostoru a Střední Evropě*. Masarykova univerzita: Brno 2008, s. 28.

¹¹ ČAPKOVÁ, J., 2012, s. 18.

¹² SMITH, G. The mask of Proteus: Russia, Geopolitical Shift and the New Eurasianism. *Transactions of the Institute of British Geographers*. 1999, Vol 24, No 4, pp. 483 – 488.

- Geoeconomický přístup se věnuje především ekonomickým faktorům a podle nich je Rusko více ohroženo z hlediska geoeconomického než vojensko-politického. Z toho důvodu je nutné, aby si Rusko udrželo ekonomickou prosperitu, přičemž je nutné, aby se rozvíjely vztahy jak se Západem tak i s asijskými zeměmi.

- Expanzionistický přístup je nejvíce inspirován idejemi Trockého¹³, který pohlíží na Rusko jako na kulturně protizápadní stát, který se neustále snaží expandovat. Mezi hlavní zástupce je řazen Alexander Dugin, jemuž se budu podrobněji věnovat níže. Podle tohoto přístupu je možné zajistit ruské zájmy pouze pomocí expanze a je nutné prosazovat dominanci Ruska¹⁴.

1.3 Teorie Alexandra Dugina

Jedním z nejvýznamnějších teoretiků ruského geopolitického myšlení je již několikrát zmiňovaný Alexander Dugin, který byl také redaktorem již zmiňovaného týdeníku Den¹⁵. Patří mezi největší zastánce ideje eurasianismu a dle předchozího dělení ho můžeme zařadit mezi zastánce expanzionistického přístupu.

Alexander Dugin je autorem mnoha textů, ale největší popularitu získala kniha nazvaná *Základy geopolitiky (Osnovy geopolitiky)*, která je také běžně používána jako učebnice na vysokých školách. Jeho koncepce se shoduje s mnoha jinými, podle kterých je také svět bipolárně uspořádán, a jejich hlavním cílem je obnovení velmocenského postavení RF. Podle Dugina mezi organizovanými a hierarchickými eurasijskými mocnostmi a liberálně-demokratickými a kapitalistickými atlantickými mocnostmi¹⁶ vznikne „konečný apokalyptický konflikt“¹⁷.

---

¹³ Lev Trockij byl hlavní postavou Říjnové revoluce v roce 1917 a poté působil v úzkém vedení státu. Po Leninově smrti se rozhořely boje o moc mezi ním a Stalinem, který byl generálním tajemníkem strany a Trockij ostře polemizoval s jeho názory na výstavbu sovětského státu. Vyzdvihoval nutnost urychlené industrializace státu, a především počal kritizovat to, co vnímal jako počátek nadvlády úzké byrokratické kasty nad obyčejným lidem. Stalin ho v roce 1925 donutil odstoupit z postu předsedy revoluční vojenské rady a z funkce lidového komisaře vojenství a v roce 1927 byl definitivně vyloučen ze strany. O rok později se Trockij uchýlil do Kazachstánu a Stalin ho vyzval, aby se vzdal jakékoliv politické činnosti, jinak bude vypovězen ze SSSR. Trockij však neuposlechl, a tak byl v roce 1929 vypovězen ze SSSR. Žádná země ho nebyla ochotna přijmout, až mu nakonec v roce 1936 poskytla azyl mexická vláda. Nadále pokračoval v boji proti stalinské formě komunismu, i když věděl, že je tím jeho život ohrožen, což se mu nakonec také stalo osudným a v roce 1940 na něj byl spáchán atentát, na jehož následky zemřel (*Lev Davidovič Trockij*. Databáze knih. Dostupné na: <http://www.databazeknih.cz/zivotopis/lev-davidovic-trockij-13293>, 1. 4. 2014).

¹⁴ TSYGANKOV, A., P. Mastering space in Eurasia: Russia's geopolitical thinking after the Soviet break-up. *Communist and Post-communist Studies*, 2003, Vol. 17, No. 3, p. 110 – 113.

¹⁵ Týdeník Den je známý spíše pod názvem „Zavtra“, protože v roce 1993 došlo k jeho přejmenování.

¹⁶ Oblast euroasijských mocností podle něj odpovídá teorii Heartlandu a atlantických mocností teorii Rimlandu.

¹⁷ KALINIČ, P. - NAXERA, V. Politická teorie a geopolitika A. G. Dugina. *Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu*. 2011, s. 36.

Dugin také pracuje s termíny tellurokracie a thallasokracie. Podle něj Rusko spolu s Německem, Japonskem a Íránem tvoří „tellurokratickou“ alianci. Ta stojí v opozici proti thallasokratickým mocnostem mezi které patří USA, Spojené království Velké Británie, Čína a Turecko. Dugin se domnívá, že USA a Rusko jsou dvě neslučitelné formy civilizace, které nemohou dlouho společně existovat a jejich spolužití je dokonce nežádoucí. Jeho idea je podobná ideji Třetího Říma, protože neuvažuje o obnovení velmocenského postavení carského či sovětského Ruska sensu stricto, ale o procesu geneze imperiální entity ab ovo¹⁸.

V rámci Eurasie definuje ideálního „nového člověka“ a prosazuje myšlenku, že impérium je jediná možná forma politické organizace¹⁹. Podle něj jsou všichni příznivci eurasijského hnutí následovníky esoterického „Eurasijského řádu“, jehož existence je však prý tajena před všemi nepovolanými²⁰.

Dugin ve své práci rozebírá teorii Halforda Mackindera, který je znám svým osobitým pohledem na Eurasii. Podle něj představuje jádro Eurasie tzv. pivotní oblast, kterou později přejmenoval na Heartland²¹. Do oblasti Heartlandu zahrnul část střední Evropy, Ukrajinu, Polsko, Bělorusko, Írán, Kavkaz, Střední Asii, Tibet, Mongolsko, Malou Asii a samozřejmě Rusko. Tato oblast pro něj hraje z hlediska světové politiky klíčovou roli. Ve své knize *Democratic ideals and reality* z roku 1919 Mackinder uvádí: *Kdo kontroluje východní Evropu, kontroluje Heartland, kdo kontroluje Heartland, kontroluje Světový ostrov, a kdo kontroluje Světový ostrov, kontroluje celý svět*²².

Podle Mackindera má Rusko centrální strategickou pozici, která je srovnatelná s pozicí Německa vzhledem k Evropě. Mackinder upozorňoval na riziko vzniku eurasijské konsolidace a snažil se podnítit anglickou vládu, aby tomu zabránila. Tato jeho obava podle Dugina v anglosaské geopolitice stále přetrvává a je prosazována USA spolu s ostatními státy Severoatlantické aliance. Jejich hlavní tendencí podle něj je: zabránit zformování eurasijského bloku, nedovolit vznik strategické spolupráce mezi Ruskem a Německem a zabránit geopolitickému posílení Heartlandu, a také k jeho expanzi²³.

Dugin pracuje s Mackinderovou teorií dále a uvádí, že z čistě strategického hlediska je Rusko totožné s Eurasií především proto, že jeho rozloha a populace spolu s průmyslovým a

---

¹⁸ KALINIČ, P. - NAXERA, V., s. 38.

¹⁹ V tomto pohledu se Duginovo myšlení shoduje s tradicí intelektuálního fašismu, ale o tom zda je možné ho považovat za fašistu se odborníci nemohou shodnout. Podle například A. Gregora je jasným fašistou a naopak podle jiných učenců je fašismus pouze jednou z mnoha částí Duginových teorií stejně jako třeba okultismus.

²⁰ Mezi členy tohoto řádu počítal také Reinharda Heydricha.

²¹ Halford Mackinder poprvé publikoval svou teorii heartlandu v roce 1904 (Dugin, 2000: 24)

²² MACKINDER, H. *Democratic ideals and reality*. New York 1919. In: DUGIN, A. *Osnovy geopolitiki*. Moskva: ARKTOGEYA-centr 2000, s. 26.

²³ DUGIN, A. *Osnovy geopolitiki*. Moskva: ARKTOGEYA-centr 2000, s. 24 – 27.

technologickým rozvojem vystačí na to, aby bylo Rusko zcela soběstačné a sloužilo jako základna pro kontinentální integraci. Všechny ostatní euroasijské státy, které obklopují Heartland (Rusko) se nazývají Rimland²⁴. Rusko je nezávislá územní struktura, jejíž bezpečnost a svrchovanost jsou identické s bezpečností a suverénností celého kontinentu, což není možné říci o žádné jiné z euroasijských mocností, dokonce ani o Číně²⁵.

Ruský postoj k sousedním civilizacím - římsko-germánské na Západě a dalším třem tradičním civilizacím na Východě (islámské, hinduistické a čínské) má dvě roviny, které nesmí být smíchány dohromady – kulturní a strategickou. V souvislosti s tímto Dugin poukazuje na důležitou skutečnost, že Rusko je díky své kulturní a historické podstatě výjimečnou "identitou", která se neřadí k Evropě ani k Asii. Z tohoto důvodu je hlavní ruský zájem zachovat svou jedinečnost za každou cenu. Autor ale ihned podotýká, že není možné ztotožňovat tuto snahu s izolacionismem, protože pro Rusko je důležité podílet se na světovém dění. Další podmínkou k tomu, aby se Rusko stalo suverénní kontinentální geopolitickou mocností, je jeho podpora zemí Rimlandu, což je však často problematické²⁶.

Základní myšlenkou Duginovy teorie je rozpor mezi (neo)eurasianismem a atlantismem, který je podle něj nevyhnutelný. Uvádí, že bitva za ovládnutí světa ještě neskončila. Spojencem Ruska je proti atlantickým mocnostem především Írán v rámci eurasijské zóny a Japonsko v rámci asijsko-pacifické zóny. Toto spojení musí být doplněno o Evropu, protože bez její podpory nemá atlantický svět šanci uspět. Z tohoto důvodu je důležité prohlubování evropské integrace, což může pomoci Evropě zpretrhat její pouta se Spojenými státy americkými. Jako hlavního spojence v Evropě vidí Dugin Německo. Rozhodující by následně měla být oblast na ose Berlín – Moskva, která vedla po první světové válce k oddělení Ruska a Německa. Stejně jako i mnoho dalších politických představitelů Dugin podotýká, že středovýchodní Evropu vždy ovládalo buď Rusko nebo Německo²⁷. Země ve středovýchodní Evropě se tedy musí rozhodnout, na kterou stranu se přikloní²⁸.

---

²⁴ Nikolas Spykman navázal na Mackindera, když rozšířil jeho teorii Heartlandu navíc o oblast nazvanou Rimland, která ohraničuje Heartland. Jedná se o pásmo, které odděluje Heartland od nezamrzajících vod a mělo tak posloužit jako tzv. nárazníková zóna pro konfrontaci mořské a pevninské síly. Pro Spykmana je právě oblast Rimlandu zásadní, a proto také upravil Mackinderovu formulaci. Jeho varianta zní následovně: Kdo ovládá Rimland, ovládá Eurásii a kdo ovládá Eurásii tak drží osud světa ve svých rukou (DUGIN, A., 2000, s. 34 – 36).

²⁵ DUGIN, A., 2000, s. 94.

²⁶ DUGIN, A., 2000, s. 95.

²⁷ Tuto myšlenku znovu oživil Fjodor Lukjanov v roce 2013 v souvislosti se situací na Ukrajině. Připomíná, že všechny země Střední Evropy se po rozpadu socialistického bloku dostaly do střetu zájmů Ruska a NATO spolu s EU. Evropská unie spolu s NATO se snaží získat tuto oblast do sféry svého vlivu stejně jako Rusko. Země ležící ve Střední Evropě tak stojí před volbou, na kterou stranu se přikloní, což může vyvolávat nestabilitu v zemi, jak se ukázalo například v současnosti na Ukrajině, jejíž situaci se budeme ještě níže věnovat (LUKJANOV, F. Борьба

Tato osa Berlín – Moskva by měla být doplněna ještě o Tokio, protože jak už je uvedeno výše, Čína je pro Rusko jedním z předpokládaných spojenců. Díky spojení s Čínou získá Rusko ekonomicky silného spojence. Navíc by čínská technologická a finanční pomoc mohla Rusku pomoci vyřešit mnoho problémů. Pokud by došlo k vytvoření těchto dvou os Moskva – Tokio a Moskva – Berlín, tak by tím vznikla tzv. antitriáda, která by byla přímou protiváhou proti triádě (třístranné komisi), kterou Dugin uvádí jako nejhlavnější ze tří základních mondialistických hnutí/skupin²⁹, kterou vytvořily nejvyšší americké politické kruhy a dle atlantistů plní funkci tzv. světové vlády³⁰.

Dále Dugin doplňuje o osu Moskva – Teherán, jelikož dle něj je pro Rusko velmi důležité navázat spolupráci s Íránem. Írán je regionální mocnost, která je úzce spojena se Střední Asíí, což je pro Rusko důležitý prostor. Navíc může Rusko v Íránu najít dobrého spojence, protože je spojuje společný nepřítel – USA³¹.

Dugin také uvádí za důležitého spojence Indii, i když toto spojení zdaleka nepovažuje za tolik důležité jako s Německem či Čínou. Indii považuje za geopolitického spojence v oblasti Asie, který je podobný Rusku díky svému strategickému a politickému uvažování³².

Za geopoliticky velmi důležitou oblast považuje Dugin Kavkaz, kde je největším problémem Gruzie, protože nemá v oblasti žádného spojence a tak ji může lákat spolupráce s USA nebo NATO. Dugin uvádí, že je nezbytné, aby se vyřešily konflikty mezi islámem a pravoslávím, které v oblasti přetrvávají a narušují stabilitu celého Kavkazu³³.

за промежуток (Bor'ba za promezhutok). Global affairs, 29. 1. 2014. Dostupné na: <http://www.globalaffairs.ru/redcol/Borba-za-promezhutok-16342>, 9. 4. 2014).

²⁸ KALINIČ, P. - NAXERA, V., s. 47.

²⁹ Zastánci mondialismu věří, že nevyhnutelně dojde k úplné celosvětové integraci, což znamená, že již nebude mnoho států a národů, ale vznikne jeden svět tzv. One world. Mondialistické myšlenky nejvíce zastávali umírnění evropští a především angličtí socialisté. Dugin uvádí, že mondialisté měli velký vliv na světovou politiku a že se zasloužili například o vznik Organizace spojených národů nebo UNESCO. Dále specifikuje tři hlavní mondialistické skupiny. První je Council on Foreign relations (CFR), který založil v roce 1921 největší americký bankéř Morgan. Druhou je skupina Bilderberg, která sdružuje už nejen americké analytiky, politiky a intelektuály, ale už i jejich evropské kolegy. A poté poslední a nejzásadnější skupinu, kterou vytvořili členové skupiny Bilderberg v roce 1973 a dali jí název Triáda (Trilateral), tzv. třístranná komise. Triáda je tvořena členy obou předchozích skupin a sídlí v Americe, Evropě a Japonsku. Cílem této skupiny je pod záštitou atlantismu a USA sjednotit tři „velké prostory“ – USA, Evropu a Pacifik. V čele této skupiny je nejvlivnější americký bankéř David Rockefeller (DUGIN, A. 2000, s. 70 – 73).

³⁰ DUGIN, A., 2000, s. 134.

³¹ DUGIN, A., 2000, s. 136.

³² DUGIN, A., 2000, s. 130.

³³ DUGIN, A., 2000, s. 138.

Velké nebezpečí pro Eurasii vidí Dugin v Ukrajině. Uvádí dokonce, že ukrajinská suverenita představuje pro ruskou geopolitiku natolik negativní jev, že může lehce vést k ozbrojenému konfliktu. Bez vyřešení ukrajinské otázky je dle něj bezpředmětné hovořit o vytvoření eurasijského impéria. Jako jednu z alternativ jak vyřešit hrozbu, kterou s sebou přináší existence nezávislé Ukrajiny, uvádí Dugin její rozdělení na několik oblastí –

1. Východní Ukrajinu, která je díky početnému ruskému etniku velmi úzce spojena s Ruskem.
2. Krym se vyznačuje velkou etnickou rozmanitostí. Je zde početné etnikum krymských Tatarů orientovaných na Turecko. Jejich existence v oblasti je dle Dugina přímým geopolitickým ohrožením Ruska a není možné tuto hrozbu ignorovat. Pokud by totiž došlo k případnému připojení Krymu k Rusku, tak by to u všech krymských Tatarů vyvolalo velmi negativní reakce³⁴.
3. Centrální část Ukrajiny, kde jsou Rusové stejně jako ve východní Ukrajině také dominantním etnikem. Východní a centrální Ukrajinu tak logicky spojuje také společná kultura.
4. Západní Ukrajinu lze považovat za velmi heterogenní. Lze ji v podstatě rozdělit na tři regiony Galicii, Volyň a Zakarpatí. Tyto oblasti se liší jak etnickým složením, tak i politickými tradicemi. Důvodem k těmto odlišnostem je skutečnost, že některé části jsou historicky spojeny s Polskem a další zase s Rakousko-Uherskem.

Ukrajina je nejzranitelnější místo na západě od ruských hranic a pokud nedojde k vyřešení ukrajinské otázky, tak to může znamenat zničení geopolitického potenciálu celé Eurasie. Moskva se tedy musí zapojit do rekonstrukce Ukrajiny a snažit se o co nejbližší integraci s Kyjevem, aby tím předešla možnému riziku, že se Ukrajina přikloní na stranu atlantických mocností³⁵.

V představách neoeurasianistů je hlavní entitou „Eurasijská unie“, ve které by samozřejmě geopolitické jádro tvořila Ruská federace a další státy SNS. V rámci unie se poté vytvoří dvouúrovňová distribuce moci – lokální a strategická, díky čemuž poté, podle Dugina, vznikne neomezený prostor pro svobodu jednotlivce. Důležité je poznamenat, že jakákoliv forma mocenské rovnováhy nebo liberální způsob samosprávy je podle něj nepřijatelný.

---

³⁴ Text Alexandra Dugina pochází z roku 2000 - aktuální situaci, která vznikla na Krymu, se budu věnovat v dalších částech práce.

³⁵ DUGIN, A., 2000, s. 216 – 218.

V rámci této unie by také měla vzniknout jednotná eurasijská finanční, transportní a energetická síť³⁶.

Rusko bude v nově vzniklém eurasijském impériu, jehož vznik Dugin předpokládá, vystupovat jako největší z národů a také jako iniciátor kontinentální integrace do tohoto federativního impéria národů. Dugin podotýká, že pouze naplněním tohoto projektu Velkého eurasijského impéria bude odstraněno riziko vzniku konfliktů v oblasti Eurasie³⁷.

Naplnění eurasijského projektu je přímo spojeno s kvalitou a také potenciálem ruské armády. Pro Rusko je tedy zásadní uchovat si svůj strategický potenciál na mezinárodní úrovni. Rusko musí klást důraz na rozvoj jak kosmických tak i jaderných zbraní včetně posilování svého námořnictva a pozemních sil. Reforma ruské armády proběhla v duchu konceptu „Rusko jako regionální mocnost“, ale Dugin upozorňuje na malou pozornost, která je věnována rozvoji leteckých sil a také raketové techniky, což vidí jako nedostatek této reformy³⁸.

Na základě všech výše uvedených informací o teorii Alexandra Dugina je možné konstatovat, že jeho teorie je extrémním vyjádřením ruského imperialismu. Je tedy logické, že jsou jeho názory velmi populární u všech, kteří sdílí jeho ideu znovu obnovení ruského impéria.

2. Západnictví

2.1 Historie západnictví

Už od 30. let 19. století můžeme v Rusku pozorovat projevy Západnictví. Hlavním cílem západníků je vytvoření Ruska, které se stane nedílnou součástí Evropy. Navíc bude vyznávat všechny společenské, politické i ekonomické principy, které sdílí všechny západní země. Podle jejich přívrženců hraje Západ výraznou roli v procesu utváření ruské identity, protože považují Rusko za přímou součást Evropy. Politické i ekonomické problémy, které sužují Eurasii je dle západníků možno vyřešit, jen když Rusko naváže spolupráci se západními zeměmi a také se musí stát členem západních organizací. Západníci obdivují západní hodnoty, historické zkušenosti a také způsob myšlení, který by se od nich mělo

---

³⁶ LARUELLE, M. Aleksandr Dugin: Russian Version of the European Radical Right? *Washington DC: Kennan Institute Occasional Paper No. 294* [online]. Dostupné z [www: www.wilsoncenter.org/sites/default/files/OP294.pdf](http://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/OP294.pdf), 12. 12. 2013.

³⁷ DUGIN, A., 2000, s. 143.

³⁸ DUGIN, A., 2000, s. 153 – 154.

Rusko naučit. Jejich postoj z nich tak dělá přímý protiklad slavjanofilům, kteří považují Rusko za svébytný prostor s vlastní kulturou a jsou považováni za předchůdce Eurasianistů³⁹.

Západníci obdivovali reformy, které provedl za své vlády Petr I. Veliký a jedinou budoucnost Ruska viděli v učení se od Západu, díky čemuž by se mohlo Rusko stát plnohodnotným členem Evropy.

Jeden z prvních okamžiků, kdy se naplno projevíly ideové rozpory mezi slavjanofily a západníky, lze datovat do roku 1836. V tomto roce jeden z nejznámějších zastánců západníků Petr Čaadajev publikoval článek s názvem Filozofický dopis. Ve svém článku klade celému ruskému národu zásadní otázku týkající se smyslu ruských dějin a jejich propojení se západoevropskou civilizací. Čaadajev nepovažoval Rusko za Západ ani za Východ, ale věřil, že pokud si přisvojí západní kulturu a hodnoty, tak bude moci přistoupit k naplnění svého předurčení a stane se intelektuálním centrem Evropy⁴⁰.

Spory mezi slavjanofily a západníky tak trvají již od čtyřicátých let 19. století, a i když se během let trochu pozměnila jejich podoba, tak základní důvod sporu, čímž je role, kterou by mělo Rusko zastávat ve světě, zůstává stále téměř stejný. Nejvíce se tento ideový rozpor znovu rozpoutal po rozpadu Sovětského svazu mezi zastánci atlantismu a eurasianismu⁴¹.

Atlantisté se snažili, aby se Rusko po rozpadu SSSR přiklonilo na stranu Západu a snažilo se navázat úzké kontakty se západní Evropou a také Spojenými státy americkými. Pro atlantisty je zásadní dodržování liberálních hodnot a kladou také velký důraz na demokracii, lidská práva a svobodný volný trh⁴².

Atlantismus se skutečně po rozpadu Sovětského svazu stal na krátkou dobu v Rusku dominantní ideologií, což uvidíme v další části práce, kde se budu věnovat konkrétním znakům atlantismu či eurasianismu v ruské zahraniční politice.

2.2 Dmitrij Trenin

Za jednoho z nejznámějších současných přívrženců atlantismu lze považovat Dmitrije Trenina⁴³. Ten stejně jako další atlantisté zastává názor, že pro Rusko je nejlepší variantou

---

³⁹ TSYGANKOV, A., 2003, s. 106 – 107.

⁴⁰ PROCHORENKO, A. *Očerki po Istroii i filossofii kul'tury ruskogo zarubež'ja*, Petrohrad: Evropejskij dom 2010, s. 148.

⁴¹ Eurasianismus z velké míry čerpá z idejí slavjanofilů a atlantisté zase převzaly myšlenky západníků.

⁴² TSYGANKOV, A. *Russia's Foreign Policy: Change and Continuity in National Identity*. Maryland: Rowman & Littlefield Publishers 2010, s. 5.

⁴³ Analitik Dmitrij Trenin pracuje jako ředitel Carnegie Moscow Center, kde se specializuje na zahraniční a bezpečnostní politiku Ruské federace

převzít západní hodnoty a navázat co nejužší spolupráci se západní Evropou a Spojenými státy americkými.

Ve své knize *The end of Eurasia* z roku 2001 uvádí, že období, kdy bylo Rusko těžištěm celé Eurasie je již dávno u konce a Rusko se už nemůže považovat za „první v Asii a poslední v Evropě“. Dle jeho názoru díky všudypřítomnému vlivu západních mocností byla zahájena globalizace, která mění celý světový řád. V tomto novém uspořádání se tak Rusko musí rozhodnout, zda bude pokračovat ve svém tradičním geopolitickém myšlení nebo se přizpůsobí globalizaci a naváže úzkou spolupráci se Západem. Trenin je samozřejmě jako atlantista zastáncem druhé varianty, tedy příklonění Ruska na stranu Západu. Toto rozhodnutí považuje za jedinou racionální možnost, která usnadní Rusku modernizaci a také celkový přechod země na standardy 21. století⁴⁴.

Trenin zdůrazňuje evropskou identitu Ruska, která mu pomůže se postupně začlenit mezi mocnosti západní Evropy. Považuje dokonce Rusko za více evropskou než eurasijskou zemi, takže její příklonění na Západ by mělo být v podstatě automatickou volbou. Navíc by se tato ruská volba měla stát příkladem pro všechny ostatní země bývalého sovětského prostoru⁴⁵.

Dále podotýká, že ať už si to Rusko připustí nebo ne, tak Západ je již silně přítomný v oblasti Eurasie. Rusko se musí s touto tvrdou realitou vyrovnat a navíc se snažit z toho co nejvíce získat. Nicméně Trenin nenabízí komplexní pohled na celý problém ani žádné konkrétní rady, kterých by se měli držet ruští politici. Většina jeho doporučení pro politiky není založena na systematickém myšlení, ale jedná se pouze o ad hoc⁴⁶ rady či doporučení⁴⁷.

Pro různé části Eurasie nabízí různá řešení, ale tyto specifické rady není možné považovat za jednu koherentní ideu. Na jihu považuje za zásadní stabilizovat Čechensko spolu s Dagestánem. V oblasti Střední Asie je pro něj zásadní více vojenská bezpečnost než politická stabilizace. Za nejdůležitější považuje snížení hrozby islámského terorismu, který do oblasti proudí především z Afganistánu. Na Dálném východě pro změnu nevidí jako zásadní politickou stabilitu či bezpečnost, ale největší prioritou je pro něj hospodářský rozvoj. Většina ze zemí Dálného východu je totiž surovinově bohatá, ale značně zaostalá. Pro každou z těchto oblastí tak Trenin nabízí konkrétní způsob řešení, nicméně podotýká, že veškerý

---

⁴⁴ TSYGANKOV, A., 2003, s. 113.

⁴⁵ TSYGANKOV, A., 2003, s. 113.

⁴⁶ Ad hoc označuje něco sjednaného nebo ustanoveného jen pro jeden určitý účel.

⁴⁷ TSYGANKOV, A., 2003, s. 114.

znepokojující vývoj v Eurasii by mělo Rusko řešit v úzkém spojení se Spojenými státy americkými, čímž připouští skutečnost, že USA ho v oblasti stále více nahrazují⁴⁸.

Podle Trenina zůstává jediným aspektem ruské přítomnosti v Eurasii jazyk, ale ve všech ostatních ohledech je ztráta ruského vlivu nevyhnutelnou realitou. Odvolává se na názor Henryho Kissingera či Colina Graye, kteří uvádějí, že po dlouhém období expanze impéria (v případě Ruska se jedná o více než tři staletí imperialismu a rozpínivosti) musí přijít jeho nevyhnutelný úpadek a následný rozpad⁴⁹.

V jedné ze svých novějších prací z roku 2012 s názvem *Post-imperium* se Trenin pozastavuje nad skutečností, že i přesto nakolik byl rozpad SSSR nečekaný, tak proběhl hladce bez nějakých větších komplikací. Od momentu rozpadu se pro Rusko stalo hlavním cílem zařadit se mezi nejhlavnější světové hráče a získat převahu v rámci Eurasie. V počátečních letech po vzniku Ruské federace vidí Trenin jako pozitivní snahu Michaila Gorbačova navázat spolupráci se Západem. Tyto pokusy záhy ztroskotaly a Rusko se opět od Západu odvrátilo⁵⁰.

Současný stav v Rusku Trenin charakterizuje jako „autoritarismus se souhlasem národa“ a vnitřní politickou situaci označuje jako „neocarství“. Z tohoto plyne, že elementy impéria jsou dle něj v Rusku stále velmi patrné a to jak ve vnitřní tak i zahraniční politice. Všechny postsovětské republiky sice Rusko uznává jako samostatné státy, ale mnohé z nich stále nepovažuje za *zahraniční státy*⁵¹. Příkladem může sloužit výrok ruského prezidenta Vladimíra Putina spojený se snahou Ukrajiny o vstup do NATO v roce 2008, s čímž Rusko zásadně nesouhlasí a považuje to dokonce za antiruské spiknutí. Putin tehdy na večeři s prezidentem USA prohlásil, že Ukrajina není ani stát. Nejspíše se jednalo o nešťastné vyjádření, jelikož Putin později řekl, že tím měl na mysli skutečnost, že územní celistvost ukrajinského státu je velmi křehká a není tedy možné ji považovat za samozřejmou. Nicméně jeho slova vyzněla spíše jako podkopání ukrajinské státnosti a ukázala, že Rusko stále nepovažuje Ukrajinu za samostatný stát, ale vidí ji jen jako nárazníkové pásmo mezi Ruskem a Západem⁵².

Trenin uvádí několik zásadních problémů, které dle něj sužují Rusko od rozpadu Sovětského svazu, tedy v jeho postimperiálním období:

- nedostatečná integrace s evropskými zeměmi na strategické i ekonomické úrovni,

---

⁴⁸ TSYGANKOV, A., 2003, s. 114.

⁴⁹ TSYGANKOV, A., 2003, s. 115.

⁵⁰ TRENIN, D. *Post-imperium – Jevrazijskaja istorija*. Moskva: Roccpen 2012, s. 34 – 39.

⁵¹ TRENIN, D., 2003, s. 39.

⁵² TRENIN, D., 2003, s. 55.

- pokračuje v spolusoužití s bývalými sovětskými státy, ale neuvědomuje si skutečnost, že tyto země se již proměnily v samostatné státy,
- chybějící modernizace, která by odstranila ruskou zaostalost.

Tyto postimperiální problémy budou Rusko dle autora provázet ještě dlouho a to, zda se s nimi dokáže vypořádat, bude mít ohromný význam nejen pro samotné Rusko, ale také jeho západní i východní sousedy – Čínu a Evropskou unii a v neposlední řadě také pro Spojené státy americké⁵³.

Autor se dostává do přímého rozporu s Putinem, který v roce 2005 prohlásil, že rozpad Sovětského svazu byl největší geopolitickou katastrofou v historii⁵⁴. Dle Trenina byl totiž rozpad SSSR pro Rusko velmi pozitivní událostí. Moskva se tím osvobodila od nutnosti udržovat kontrolu nad Baltskými státy a Moldávií. Dále se zbavila povinnosti udržovat stabilitu ve Střední Asii a na jižním Kavkaze. Rozpad a následný vznik Ruské federace také položil základy spravedlivých vztahů Ruska s dalšími velkými bývalými sovětskými republikami, mezi které autor počítá Ukrajinu, Kazachstán a Bělorusko⁵⁵.

Rusko se dle Trenina velmi pomalu a nerovnoměrně přesouvá do éry modernosti. Tento jev je způsoben především obavami Kremlu ze ztráty pozice na světové scéně. Nicméně autor konstatuje, že k tomu, aby byla modernizace úspěšná, je nutná komplexní liberalizace a vytvoření skutečné demokracie, což vidí jako hlavní problémem. Jenže pokud v Rusku modernizace selže, tak to téměř jistě povede k jeho marginalizaci, degradaci a úpadku⁵⁶.

Před ruskými politickými elitami tak stojí téměř neřešitelné dilema – pokud nechají věci tak jak jsou, dojde k nevyhnutelnému postupnému úpadku, který bude mít za následek úplné zhroucení Ruska. Zároveň však hrozí, že pokud dojde k nutným reformám, tak současné elity ztratí kontrolu nad děním v zemi a také svůj majetek a moc⁵⁷.

Jedním z hlavních úkolů Ruska je teď, podle Trenina, překonání své vlastní hospodářské, sociální a politické zaostalosti, čehož může dosáhnout díky správně vedené zahraniční politice. Nebude-li totiž mít Rusko vyspělé technologie a nebude-li vytvářet inovační potenciál, tak se na něj nebude okolní svět dívat jako na velmoc. Pokud by k tomuto došlo, tak není možné vyloučit ani případný rozpad země. Z tohoto tvrzení tedy plyne, že výše

---

⁵³ TRENIN, D., 2003, s. 41.

⁵⁴ TRENIN, D., 2003, s. 54.

⁵⁵ TRENIN, D., 2003, s. 73.

⁵⁶ TRENIN, D., 2003, s. 314.

⁵⁷ TRENIN, D., 2003, s. 314.

zmiňované dilema ruských elit lze v podstatě přeformulovat na mnohem jednoznačnější výběr. Je nutné si vybrat ze dvou variant – dokončení modernizace či marginalizace Ruska⁵⁸.

Politici si jsou vědomi, že nemohou modernizovat svou zemi pouze vlastními silami. V souvislosti s globalizací je nutné použít jako zdroj jejich vlastní modernizace technologie vyspělých zemí. V tomto ohledu by mělo Rusko navázat spolupráci převážně s Německem, Francií, Itálií a Spojenými státy americkými. Díky těmto spojeneckým smlouvám získá Rusko přístup k novým technologiím a dojde k posílení jeho ekonomického, intelektuálního a sociálního potenciálu⁵⁹.

Za nejlepší volbu pro ruskou zahraniční politiku vidí Trenin do budoucna uplatňování *soft power*⁶⁰. V současnosti Rusko tuto možnost využívá jen velmi omezeně, což je velkou chybou, protože správné uplatňování soft power může Rusku velmi pomoci získat dobrou pozici ve světě. Jednou z možností jak toho dosáhnout je zlepšení ruské infrastruktury, což výrazně zvýší ruskou popularitu v sousedních zemích a lze předpokládat velký příliv studentů, kteří budou chtít využít příležitosti získat v Rusku vysokoškolské vzdělání. Dále je nutná změna politického a ekonomického systému země, z čehož budou plynout obrovské výhody pro ruské podnikatele v zahraničí, kteří již nebudou na Západě vnímáni jako „agenti Kremlu“, ale konečně získají mezinárodní uznání⁶¹.

Prvním z příkladů tohoto novému přístupu by se mohla stát ruská politika vůči Ukrajině. Místo toho, aby Rusko trvalo na přistoupení Ukrajiny k integračním projektům, které jsou pod vedením Moskvy, tak by mělo Rusko začít komunikovat přímo s ukrajinským lidem, přilákat nové příležitosti pro podniky, vytvořit nová pracovní místa a také zvýšit počet ukrajinských studentů v Rusku⁶².

Dalším úkolem Moskvy je vytvořit stabilitu ve Střední Asii, protože jinak se tato oblast stane zdrojem napětí v regionu. To se mu však nemůže podařit bez spolupráce s dalšími státy, především s Kazachstánem, Čínou a dalšími členy Organizace Šanghajske spolupráce⁶³.

Dlouhodobým ruským cílem by podle Trenina mělo být členství v Evropské unii a s tím spojené zapojení do jednotného evropského hospodářského prostoru. Z tohoto důvodu je

---

⁵⁸ TRENIN, D., 2003, s. 316.

⁵⁹ TRENIN, D., 2003, s. 316.

⁶⁰ Měkká moc (soft power) znamená, že aktér se neopírá o materiální zdroje (ať už vojenské či ekonomické), ale o přitažlivost, kterou má u ostatních. Takový stát působí jako vzor, s jehož cíli se ostatní aktéři ztotožňují a snaží se je uskutečňovat, aniž by k tomu byli nuceni. Soft power je diskutována především v souvislosti s USA, protože americká demokracie a způsob života je pro ostatní velmi přitažlivý (KRATOCHVÍL, P. – DRULÁK, P. *Encyklopedie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál 2009, s. 120)

⁶¹ TRENIN, D., 2003, s. 318.

⁶² TRENIN, D., 2003, s. 318.

⁶³ TRENIN, D., 2003, s. 319.

nutné odstranit rozpory mezi Ruskou federací a Evropskou unií, převážně v oblasti energetiky. K naplnění tohoto plánu a následnému plnohodnotnému začlenění Ruska mezi západní mocnosti je nezbytné, aby byla na obou stranách odstraněna „mentalita studené války“ a navázání dobrých vztahů RF a USA. Stejně tak je nutné, aby došlo k usmíření mezi Ruskem a jeho sousedy ve Střední a Východní Evropě⁶⁴.

Nicméně, jak už jsem uváděla výše, tak dle autora má před sebou Rusko ještě dlouhou cestu než dospěje k tomu, aby jeho zahraniční politika odpovídala skutečným potřebám země a ne jen nostalgickým vzpomínkám na sovětské impérium. Jedině díky vnitřním změnám se Rusko stane moderní zemí, která bude hrát vážnou roli na mezinárodní aréně a stane se nepostradatelným partnerem pro ostatní země⁶⁵.

Z analýzy názorů Dmitrije Trenina lze konstatovat, že jeho pohled na ruské postavení ve světě je v přímém kontrastu s pohledem Alexandra Dugina. Oba autoři vidí budoucnost Ruska ve zcela jiných barvách, což logicky vyplývá z jejich ideové rozdílnosti. Právě z tohoto důvodu jsem si pro podrobnější analýzu vybrala právě tyto dva autory, jelikož přímo ilustrují ideové rozdíly mezi představiteli atlantismu a eurasianismu.

3. Vývoj ruské zahraniční politiky od rozpadu SSSR

V následující kapitole bude uveden přehled zahraničněpolitických koncepcí a některých dalších dokumentů, které byly pro vývoj zahraniční politiky RF důležité. Pozornost bude věnována událostem, které byly v jednotlivých obdobích důležité a odrážel se v nich aktuální směr zahraniční politiky. Jednotlivá časová období budou pro větší přehlednost rozdělena podle prezidentů, kteří v daném období úřadovali. V závěru kapitoly bude uvedeno shrnutí, ve kterém se pokusíme nalézt odpověď na otázku, jaké místo mělo eurasijství či západnictví v jednotlivých etapách vývoje zahraniční politiky.

3.1 Rozpad Sovětského svazu

Rozpadem Sovětského svazu v roce 1991 došlo k ukončení jedné dlouhé a důležité epochy v dějinách. Přestala existovat země, která po desítky let byla významným hráčem na mezinárodní aréně. Nově vzniklá Ruská federace stála před otázkou jak s nově vzniklou situací naložit, protože kolapsem Sovětského svazu přišla o významné surovinové zdroje a

---

⁶⁴ TRENIN, D., 2003, s. 321.

⁶⁵ TRENIN, D., 2003, s. 323.

také o vojenský materiál, který se nacházel na území v té době již samostatných republik. Stejně tak bylo Rusko najednou odříznuto od přístupu k některým strategickým místům, protože rozpad SSSR způsobil, že se tato místa najednou ocitla na území nově vzniklých postsovětských republik a Rusko k nim již nemělo přístup jako za dob Sovětského svazu.

Nejvíce asi Rusko poznamenala ztráta důležitých vojenských základen a přístavů v Baltském a Černém moři. Do Baltského moře zůstaly Ruské federaci pouze dva vstupy - pobřeží blízko Petrohradu u Finského zálivu a Kaliningrad, což je zhruba 25% bývalého sovětského pobřeží. Finský záliv vzhledem ke kolísání své hloubky a také z důvodu několikaměsíčního zamrznání v průběhu roku není optimální cestou k Baltskému moři. Výhodnější se zdá možnost využívání přístavů v oblasti Kaliningradu. Ani zde to nemá Ruská federace snadné, protože Kaliningrad není nijak propojen se zbytkem Ruska, jedná se o ruskou enklávu, kterou od území RF odděluje území Polska a Litvy. I přes tuto komplikaci je Kaliningrad hlavní cestou RF do Baltského moře⁶⁶.

Pokud se jedná o Černé moře, tak tady po rozpadu Sovětského svazu vznikly dva nové nástupnické státy - Ukrajina⁶⁷ spolu s Gruzii, které získaly většinu východního pobřeží. Ruské federaci zůstalo asi 600 kilometrů černomořského pobřeží, což je přibližně 30% z bývalého sovětského pobřeží - Azovské moře a část pobřeží u Novorossijska⁶⁸. Přístup přes pobřeží Novorossijska je téměř bezproblémový, jediným problémem je jeho blízkost s neklidnými severokavkazskými republikami⁶⁹.

Nicméně i přes tato mnohá mocenská i teritoriální omezení si i tak Rusko udrželo nadřazenost nad ostatními postsovětskými republikami a zůstalo významným světovým hráčem. Ruská federace se rozkládá na více než ¾ bývalého Sovětského svazu a žije v ní více než polovina bývalých obyvatel Sovětského svazu⁷⁰. Rusko je i po ztrátách, které s sebou přinesl již zmiňovaný rozpad SSSR, stále největším státem světa a zaujímá celou 1/8

---

⁶⁶ LEICHTOVÁ, M. Integrační procesy v postsovětském prostoru: role Ruské federace v integračních procesech v oblasti Baltského a Černého moře. In: WAISOVÁ, Šárka a kol.: *Regionální integrační procesy*. Aleš Čeněk: Plzeň 2009, s. 188 – 196.

⁶⁷ Nejproblematičtější bodem rusko-ukrajinských vztahů týkajících se přístupu k Černému moři je status ostrova Krym, který roku 1954 získala Ukrajinská svazová republika darem od Nikity Chruščova. Spory o Krym trvaly do roku 1997, kdy oba státy uzavřely Smlouvu o přátelství a spolupráci, ve které Rusko deklarovalo Krym jako součást Ukrajiny a naopak Ukrajina zaručila Rusku pronájem vojenské základny v Sevastopolu na dobu dvaceti let (LEICHTOVÁ, M. podle Nyegrena, 2008: 51). Současnou situaci týkající se situace na Krymu se budu věnovat v další části práce.

⁶⁸ LEICHTOVÁ, M., s. 163.

⁶⁹ V roce 2003 dokonce došlo k otevřenému konfliktu mezi oběma státy v Kerčské úžině, která spojuje Azovské moře s Černým mořem. Spor byl ukončen dohodou mezi oběma stranami a vymezením vzájemných hranic (LEICHTOVÁ, M. podle Nyegrena, 2008: 51).

⁷⁰ Před svým rozpadem v roce 1991 měl Sovětský svaz 293 047 571 obyvatel a jeho rozloha byla 22 402 220 km². Současná Ruská federace má rozlohu 17 075 400 km² a podle údajů z roku 2008 má 141 888 900 obyvatel. Dostupné na: http://www.gks.ru/bgd/free/b08_00/IssWWW.exe/Stg/d06/8-0.htm, 17. 10. 2013.

zemského povrchu. Rozkládá se na většině území Eurasie a přímo sousedí se všemi vlivnými eurasijskými velmocemi nebo se alespoň nachází v jejich blízkosti. Na jihu sousedí s islámským světem a Indií, na západě a severu s EU a na východě s Čínou. Velikost území je ale jen jeden z faktorů, díky kterým se Rusko udrželo mezi mocnostmi. Důležité jsou jeho obrovské zásoby ropy a zemního plynu, významná vojenská síla a také ekonomický a často i politický vliv vůči zemím bývalého Sovětského svazu⁷¹.

Pokud se jedná o mezinárodní závazky, tak Rusko převzalo jako nástupnický stát všechna práva i závazky bývalého Sovětského svazu. A to i včetně toho, že mu zůstalo křeslo stálého člena Rady bezpečnosti OSN, který má právo veta. Okolním světem bylo nadále, i když už v omezené míře, vnímáno jako stát s velkou vojenskou silou a surovinovými zásobami, které ho v podstatě činí nezávislým na okolním světě⁷².

Ihned po zániku Sovětského svazu se objevily snahy, alespoň částečně zachovat jeho staré struktury. Prostředkem k tomu bylo založení Společenství nezávislých států. Tato organizace měla sloužit k reintegraci postsovětského prostoru. Zpočátku se jednalo o politickou integraci, která měla předejít vzniku chaosu v nově vzniklém prostředí. Politickou reintegraci brzy doplnily snahy o integraci také v bezpečnostní a ekonomické rovině⁷³. V bývalých sovětských státech se nacházela velmi početná ruská diaspora, což nahrávalo Rusku k udržování jeho vlivu v postsovětské oblasti⁷⁴. Díky této skutečnosti mohlo

---

⁷¹BALABÁN, M. *Postavení Ruska a jeho vývoj do roku 2020 s výhledem do roku 2050*. Praha: Pražské sociálněvědní studie 2006, s. 6 (Dostupné na: http://publication.fsv.cuni.cz/attachments/247_PF-013.pdf, 24. 3. 2014).

⁷²KUCHYŇKOVÁ, P. Utváření ruské zahraniční politiky po roce 1991 v postsovětském prostoru. In: KUCHUŇKOVÁ, P. – ŠMÍD, T.: *Rusko jako geopolitický aktér v postsovětském prostoru*. Masarykova univerzita: Brno 2006, s. 16.

⁷³Vytváření SNS doprovázely mnohé problémy. Mezi hlavní překážky můžeme zařadit především rozdílné názory zakládajících členů. Problémem byla nutnost společenství okamžitě řešit bolestivé otázky jako například právní nástupnictví po bývalém Sovětském svazu a řešení celé řady etnických konfliktů, které byly velkým problémem již před rozpadem SSSR. Přes všechny překážky, ale byla 8. prosince 1991 podepsána dohoda o založení Společenství nezávislých států. Mezi signatáři byli Ruská federace, Bělorusko a Ukrajina, což byla také trojice států, která kdysi stála u založení Sovětského svazu. V Alma-Atě poté následovalo podepsání Deklarace o založení Společenství nezávislých států. Tento protokol podepsalo 11 suverénních států, které se rozhodly vstoupit do SNS a svým podpisem znovu deklarovaly teritoriální celistvost členských států SNS a také garantovaly dodržení povinností plynoucích z mezinárodních dohod, které byly uzavřeny ještě v době fungování Sovětského svazu. Členy SNS se tedy staly: Arménie, Ázerbájdžán, Bělorusko, Kazachstán, Kyrgyzstán, Moldavsko, Rusko, Tádžikistán, Uzbekistán, Turkmenistán a Ukrajina. Toto setkání v Alma-Atě můžeme také považovat, za dokončení procesu přetváření bývalých sovětských republik na suverénní státy (PIVOVAR, I. E., s. 37).

⁷⁴Největší problém způsobila přítomnost ruské diaspor ve vztazích Ruska s Pobaltskými státy, konkrétně s Lotyšskem a Estonskem, protože Litva jako jediná nevedla odmítavou politiku vzhledem k ruské menšině. Lotyšsko a Estonsko zavedlo pojem „neobčan“, což je osoba neoprávněná pobývat na území země a hrozí jí vyhoštění. Mezi neobčany se počítala více než polovina ruské menšiny, protože země odmítly udělit státní občanství těm, kteří nebyli občany před rokem 1940. K nabití státního občanství je navíc nutné složit zkoušky z jazyka a historie[□]. Situace neobčanů se zlepšila až v období vstupních vyjednávání o vstupu do Evropské unie,

také svůj vliv ospravedlnit v očích mezinárodních organizací, které se zabývaly ochranou lidských práv⁷⁵.

Rusko zdědilo rozsáhlé území a mohlo profitovat z dřívějšího postavení Sovětského svazu, ale rozpad přinesl i neblahé dědictví a tím byly špatně fungující politické instituce. Vybudování nově fungujících institucí, především právního základu pro nově vzniklé Rusko, se stalo výzvou pro ruskou politickou elitu.

Vznik de facto samostatné zahraniční politiky Ruska můžeme pozorovat již před rozpadem Sovětského svazu a to v červnu 1990, kdy bylo přijato Prohlášení o státní svrchovanosti Ruské sovětské federativní socialistické republiky. Tento dokument byl velmi důležitý, jelikož znamenal začátek ústavních reforem v Ruské federaci. Prohlášení bylo přijato na prvním sjezdu lidových poslanců a kromě prohlášení o státní svrchovanosti obsahovalo i několik dalších zásadních bodů. Poprvé byla určena rovnost politických stran a veřejných organizací, došlo ke zvýšení práv autonomních republik a autonomních oblastí a také byla vyhlášena svrchovanost ústavy a zákonů RSFSR na celém území⁷⁶.

3.2 Vláda Borise Jelcina

V roce 1991 proběhl, tehdy ještě v Sovětském svazu, pokus o puč. Vzbouřenci nesouhlasili s plánovaným procesem dezintegrace Sovětského svazu. Chtěli tuto situaci zvrátit, což se jim ale nepodařilo, protože ve sporu zvítězily nové ruské elity. Bývalý prezident Sovětského svazu Michail Gorbačov rezignoval ze své funkce a novým prezidentem byl zvolen voliči v přímých volbách Boris Jelcin⁷⁷, čímž také došlo k potvrzení dezintegrace. Jelcin to využil ve svůj prospěch a dříve než se poražená strana stihla vzpamatovat z porážky,

---

ale dodnes není zcela vyřešena. V roce 2013 se na území Lotyšska, které vede o otázce získání občanství nejpřísnější politiku, nachází asi 300 000 neobčanů. Pro Lotyšsko a Estonsko je díky skutečnosti, že se na jejich území nachází početná ruská menšina, velmi důležitá nová Vojenská doktrína RF z roku 2010, ve které Rusko uvádí, že je připraveno vojensky zasáhnout na území jiného státu k ochraně svých zájmů a také zájmů ruských občanů, kteří žijí v zahraničí. Tím vzniká pro obě země riziko, že může Rusko přistoupit k vojenskému zásahu na jejich území pod záminkou ochrany svých občanů (Rusové bez občanství a identity. *Presseurop*, 15. 5. 2013. Dostupné na: <http://www.presseurop.eu/cs/content/article/3775111-rusove-bez-obcanstvi-identity>, 12. 12. 2013).

⁷⁵ KUCHYŇKOVÁ, P., s. 19.

⁷⁶ Декларация о государственном суверенитете Российской Советской Федеративной Социалистической Республики (Deklaracija o gosudarstvennom suverenitete Rossijskoj Sovetskoj federativnoj Socialističeskoj Respubliki). Dostupné na: <http://constitution.garant.ru/act/base/10200087/>, 24. 3. 2014.

⁷⁷ Boris Jelcin získal 57,3% hlasů, druhý skončil konzervativní kandidát z KSSS Nikolaj Ryžkov se 17% hlasů. Dostupné na <http://czech.ruvr.ru/2012/01/06/63478527.html>, 19. 10. 2013.

vydal výnos O pozastavení činnosti KSSS. Na základě tohoto výnosu byly všechny organizační struktury KSSS v Rusku zrušeny a majetek strany přešel do rukou státu⁷⁸.

3.2.1 První období vlády 1991 – 1996

Po nástupu do funkce začal Jelcin s novou politikou země a hlavně s politicko-ekonomickými reformami. S tím však nesouhlasila nově vzniklá opozice. V Nejvyšším sovětu měli stále převahu konzervativci (komunisté), kteří se snažili o zpomalení probíhajících reforem. Znepřátelené strany se navzájem napadaly z činnosti proti státu, což paralyzovalo legislativní procesy v zemi. K vyvrcholení sporu došlo v září 1993 po vydání Výnosu č. 1400. V rámci výnosu Jelcin rozhodl o zrušení funkce Nejvyššího sovětu, přerušení činnosti Ústavního soudu a také stanovil datum nových voleb do Státní dumy Federálního shromáždění. Poslanci se zabarikádovávali v parlamentu a docházelo ke krvavým střetům na celém území Ruska. Jelcin se rozhodl pro okamžité a poměrně radikální řešení situace, když začal odstřelovat parlament. Poslancům nezbylo nic jiného než se vzdát a tím byl spor ukončen. Je zajímavé, že toto svérázné Jelcinovo řešení zůstalo tehdy bez komentáře západních mocností. Poté Jelcin pokračoval ve snaze zklidnit situaci v zemi a nastolit ústavní pořádek. V roce 1993 došlo v referendu ke schválení nové ústavy. Byla vyřešena otázka místních samospráv, kterou předtím zastávaly sověty. Situaci v Ruské federaci se mu podařilo stabilizovat, ale i přesto musel neustále čelit problémům s „levou“ Státní dumou. Problémy zatím řešil vydáváním různých výnosů, ale do budoucna plánoval vytlačit ve volbách extrémně levé a pravé síly z parlamentu. To se mu však nepodařilo a následující volby pro něj skončily nepříznivě: komunisté získali 33% hlasů, liberální demokraté 11% hlasů a proprezidentská strana Náš dům Rusko získala pouze 10,13% hlasů⁷⁹

Rusko také v této době stojí před vytvořením nové zahraničněpolitické doktríny. Směr, kterým se ruská zahraniční politika rozhodla vydat, značně ovlivnil nejen samotný prezident Boris Jelcin, ale také nový ministr zahraničí Andrej Kozyrev. Oba patřili mezi liberály a tak se rozhodli částečně pokračovat v tzv. novém myšlení, což byla idea, se kterou přišel již Michail Gorbačov. Nové myšlení s sebou neslo několik zásadních bodů týkajících se povahy mezinárodních vztahů v moderním světě - lidské zájmy mají přednost před zájmy konkrétní třídy, svět je stále více vzájemně závislý, bezpečnost musí být vzájemná (urovnání americko-

---

⁷⁸ HODAČ, J. – STREJČEK, P., s. 20.

⁷⁹ HODAČ, J. – STREJČEK, P., s. 21 – 22.

sovětských vztahů) a také musí být založena na politických nástrojích spíše než na těch vojenských⁸⁰.

Nová konceptualizace zahraniční politiky se tak do značné míry odvíjí z tohoto nového myšlení, což znamenalo, že se v Rusku začala prosazovat prozápadní politika. Zastánci prozápadního myšlení z řad politických elit jsou nazýváni atlantisty⁸¹ a za jejich vůdčí osobnost je možné označit výše zmiňovaného ministra zahraničí Andreje Kozyreva. Kozyrev vytvořil „*koncept partnerství*“, na základě které mělo Rusko začít spolupracovat s vyspělými západními státy. Tato koncepce byla v tomto období pro Rusko klíčová. Hlavní myšlenkou byla představa, že se Rusko stane součástí Západu. Usilovali o integraci do západního světa a o členství v moderních mezinárodních organizacích typu Světové banky či Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj. Kozyrev nepochybuje o tom, že se Rusku podaří znovu získat status velmoci, ale docílí toho jedině pomocí spolupráce s partnery a ne rivalstvím⁸².

Důvodem ke zvolení prozápadní zahraniční politiky v tomto období byla také politika USA, která byla vůči Rusku velmi přívětivá. Spojené státy americké zaujali strategii nazvanou „*Russia first*“, jejímž hlavním cílem bylo podpořit Jelcina a přeměnu Ruska na demokracii. Brzy se však v Rusku ukázalo, že toto upřednostňování prozápadní linie s sebou přináší zanedbávání vztahů se zeměmi postsovětského prostoru, vůči kterým byla vedena téměř izolacionistická politika. Díky tomu ztratilo Rusko v tomto období značnou míru kontroly nad oblastmi bývalého Sovětského svazu, což způsobovalo velké protesty na straně odpůrců prozápadní linie. Netrvalo, ale dlouho a i samotný Kozyrev si uvědomil, že pro Rusko není možné pokračovat v orientaci jen na Západ⁸³.

Od roku 1992 tak začíná pomalu docházet k potlačování atlantismu. Politické elity začínají chápat, že není možné se rychle integrovat do skupiny bohatých a mocných států, což v nich vyvolává pocit, že Rusko se musí začít spoléhat na své vlastní zdroje. Politika začíná být mnohem více realistická. Státníci pocítovali zklamání ze „západnické éry“, protože díky ní Rusko ztratilo kontrolu nad procesy probíhajícími v mezinárodní politice, a to převážně na území bývalého sovětského bloku. Alarmující byly pro Rusko především mnohé konflikty, které probíhaly na území států SNS - Gruzínsko-Abcházský konflikt, spor o Náhorní Karabach, separatistické tendence Jižní Osetie a spor mezi Podněstřím a Moldávií⁸⁴. Navíc si

---

⁸⁰ HOLLOWAY, D. *Gorbachev's new thinking*. Foreign affairs 1988. Dostupné na: <http://www.foreignaffairs.com/articles/44001/david-holloway/gorbachevs-new-thinking>, 24. 3. 2014.

⁸¹ Atlantismu jsem se podrobně věnovala v předcházející kapitole.

⁸² KOZYREV, A. *Russia: A Chance for Survival*. In: Foreign Affairs 1992, Vol. 71, No 2.

⁸³ KUCHYŇKOVÁ, P., s. 25.

⁸⁴ Spory probíhají i v samotném Rusku, protože musí čelit separatistickým snahám Čečenska.

Rusko uvědomilo, že vliv Spojených států amerických na Balkáně se zvyšuje a začíná být velmi pravděpodobná možnost, že dojde k rozšiřování NATO směrem do Střední Evropy. Ruská zahraniční politika se tedy začíná zaměřovat na obnovení primárního postavení v rámci bývalého Sovětského svazu⁸⁵

Kozyrev nahrazuje svou *koncepti partnerství* definicí „blízkého zahraničí“, která byla uplatňována k nástupnickým státům po rozpadu SSSR. Svou definici později rozšířil na „střední“ a „vzdálené“ zahraničí, přičemž do středního zahraničí podle něj spadala i Praha. Tato tzv. Kozyrevova doktrína⁸⁶ blízkého zahraničí deklaruje Rusko jako garanta stability v prostoru bývalého Sovětského svazu. Rusko si tak nepřímou vymezuje postsovětský prostor za oblast výlučně svých zájmů, a pokud by cítilo, že jsou jeho zájmy jakkoliv ohroženy, tak mohou přijmout veškeré kroky na svou obranu⁸⁷.

3.2.2 Koncepce zahraniční politiky RF z roku 1993

V dubnu 1993 byla vydána na nařízení Jelcina nová *Koncepce zahraniční politiky RF*, která v sobě obrazy výše zmiňovaný odklon zahraniční politiky od atlantismu. Došlo ke změně ruských priorit v zahraniční politice.

Jako dlouhodobý úkol koncepce uvádí oživení Ruska jako demokratického a svobodného státu, ve kterém budou příznivé podmínky pro fungující moderní ekonomiku. Výsledkem bude, že ruští občané budou mít důstojnou životní úroveň a díky ekonomické nezávislosti bude Rusko znovu zcela přirozeně považováno za světovou velmoc, která se pyšní bohatou historií, zcela specifickým geopolitickým postavením a výraznou vojenskou silou. Velká důležitost je také kladena na striktní dodržování lidských práv a také práv etnických Rusů a ruskymluvivších obyvatel žijících na území blízkého zahraničí⁸⁸.

Objevuje se tu kritický postoj k pravděpodobnému rozšíření NATO, větší důraz na postavení ruských menšin a obnovení starých vazeb v rámci postsovětského prostoru. Nicméně v této koncepci se ještě trochu odráží liberální internacionalismus, protože jak je uváděno výše, tak se Rusko považuje za demokratický stát snažící se o vytvoření moderní

---

⁸⁵ KUCHYŇKOVÁ, P., s. 25 – 26.

⁸⁶ Doktrína bývá často srovnávána s Monroevou doktrínou vydanou v roce 1823.

⁸⁷ LITERA, B. Kozyrevova doktrína - ruská varianta Monroevy doktríny. *Mezinárodní vztahy*. 1994. č. 4. roč. 29, s. 65.

⁸⁸ Koncepce zahraniční politiky RF 1993. In: *Vněšnjaja politika i bezopadnost' sovremenoj Rossiji 1991 – 2002* (Внешняя политика и безопасность современной России 1991 – 2002). Moskevský státní institut mezinárodních vztahů, Ruská asociace mezinárodních studií 2002. Vol. 4, s. 19 – 50.

ekonomiky a v zahraniční politice usiluje hlavně o rovnoprávné začlenění do světového společenství jako jedna z velmocí, mezi které neodmyslitelně patří⁸⁹.

V koncepci mají stále ještě důležité místo USA, které jsou viděny jako jedna z hlavních priorit budoucího směřování ruské zahraniční politiky. Rusko usiluje především o to, aby ho Spojené státy americké uznaly jako lídra v oblasti postsovětského prostoru. Koncepce konstatuje, že obavy z globálního konfliktu supervelmocí a možného střetu dvou jaderných velmocí, jsou již minulostí a vystřídaly je jiné hlavní hrozby. Mezi ty patří převážně možné separatistické tendence nebo vznik konfliktů v blízkosti ruských hranic, které by mohly ohrozit národní bezpečnost. Rusko si přeje, aby ho v řešení těchto konfliktů podpořily USA, protože podle koncepce zažívají bývalé státy Sovětského svazu „posttotalitní krizi“ a to ohrožuje i Rusko po bezpečnostní a ekonomické stránce⁹⁰.

Koncepce se věnuje také vztahů Ruska s Evropou, kde zdůrazňuje tři hlavní oblasti zájmu ruské zahraniční politiky v Evropě – Pobaltí, západní Evropu a bývalé satelity SSSR ve střední a východní Evropě. Jako nejdůležitější mezinárodní organizaci v evropském prostoru označuje koncepcí KBSE⁹¹ (Konferenci o bezpečnosti a spolupráci v Evropě). Rusko se chtělo vyhnout riziku izolace v mezinárodním bezpečnostním prostředí, čehož chtělo dosáhnout právě pomocí KBSE, jejímž bylo členem⁹².

Za klíčové geopolitické oblasti tedy koncepcí považuje země SNS⁹³. Tento obrat nastal také díky tomu, že došlo k částečné pragmatizaci amerického postoje vůči Jelcinově vládě. Dalším důvodem byl také fakt, že se státy bývalého Sovětského svazu začaly hlásit o pomoc ze strany Západu. Rusko totiž zažívalo vnitřní nestabilitu způsobenou dvěma předchozími pokusy o státní převrat (1991 a 1993) a tak nástupnické státy chtěly získat bezpečnostní garance pomocí členství v euroatlantických strukturách, a proto také aspirovaly na členství v NATO⁹⁴.

---

⁸⁹ HODAČ, J. – STREJČEK, P., s. 34 – 35.

⁹⁰ HODAČ, J. – STREJČEK, P., s. 35.

⁹¹ OBSE navazuje na činnost Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE), která se zrodila jako multilaterální vyjednávací proces mezi dvěma bloky studené války v roce 1975. Po skončení studené války se roku 1994 KBSE proměnila v plnohodnotnou organizaci. OBSE představuje ojedinělé fórum pro politické konzultace klíčových aktérů euroatlantického prostoru. Na druhou stranu bývá často kritizována pro nedostatečnou akceschopnost, proto je její politický význam omezený. Například členské státy NATO přes své působení v OBSE považují za hlavní bezpečnostní organizaci euroatlantického prostoru NATO (*Encyklopedie mezinárodních vztahů*, s. 143).

⁹² Koncepcí zahraniční politiky RF 1993, s. 19 – 50.

⁹³ Zvláštní postavení mělo Pobaltí, které bylo mezi zahraničně politickými prioritami až na pátém místě spolu se Západní a Východní Evropou.

⁹⁴ HODAČ, J. – STREJČEK, P., s. 36 – 37.

V koncepci se uvádí, že je nutné, aby mezi Ruskem a zeměmi SNS vznikla nová spolupráce, která bude založena na zcela jiných základech než období SSSR. Což znamenalo, že integrace měla být dobrovolná bez jakéhokoliv nátlaku z Moskvy. Za klíčové považovalo Rusko uzavření státních smluv s Kazachstánem, Ukrajinou a Běloruskem, což jasně vyplývá z toho, že tyto tři země jsou Ruskem považovány za nejdůležitější partnery. Rusko nechtělo ztratit svou velmi výhodnou pozici v rámci SNS, ale objevily se státy, které také aspirovaly o získání vlivu, z toho důvodu nalezneme v koncepci konstatování – Rusko bude vystupovat proti nástupu třetích zemí na území svých sousedních států v bezpečnostně-vojenské oblasti⁹⁵.

Nicméně vydání Koncepce ruské zahraniční politiky způsobilo pocit nejistoty v ruském okolí a to převážně v Pobaltí a v zemích střední a východní Evropy. Důvodem jejich nejistoty byla skutečnost, že v této koncepci nebyly zahrnuty do prvořadé sféry ruského zájmu. Zvyšoval se tedy tlak postkomunistických zemí na USA a NATO, aby došlo k rozšíření aliančních bezpečnostních záruk. S tím však Rusko nemohlo ze strategického hlediska souhlasit. Riziko přiblížení strategického území NATO k hranicím bývalého SSSR nebo dokonce jejich překročení, zvyšovalo v Rusku volání po asertivnější politice vůči Západu a také v oblasti „blízkého zahraničí“⁹⁶.

3.2.3 Strategický plán Ruska se členskými zeměmi SNS

Situaci v blízkém zahraničí je věnován dokument s názvem *Strategický plán Ruska se členskými zeměmi SNS*, který vznikl roku 1995. Tento plán uvádí, že hlavním cílem Ruska je navázat spolupráci se státy SNS v ekonomické, vojenské, politické a humanitární oblasti. Důležitá byla podpora těchto zemí, aby byly ekonomicky a politicky stabilní a byla v nich vedena politika, která bude přátelská k Rusku, což bude logicky znamenat posílení jeho pozice v rámci postsovětského prostoru. Rusko chtělo vytvořit společné armádní velení, přičemž bylo počítáno s tím, že při jakékoliv akci na podporu míru bude mít hlavní slovo ruská vojenská síla. Dále měla být podřízena kontrola hranic SNS ruské kontrole⁹⁷.

---

⁹⁵ *Koncepcija vnešnej politiki Rossijskoj Federacii 1993* (Концепция внешней политики Российской Федерации 1993), s. 19 – 50.

⁹⁶ KUČHYŇKOVÁ, P., s. 37.

⁹⁷ *Strategičeskij kurs Rossii s gosudarstvami – učastnikami SNG* (Стратегический курс России с государствами– участниками Содружества Независимых Государств). Dostupné na: <http://www.mid.ru/bdomp/nsosndoc.nsf/e2f289bea62097f9c325787a0034c255/4e3d23b880479224c325707a00310fad!OpenDocument>, 25. 3. 2014.

Pozornost byla věnována posílení sociálně kulturních vazeb na Ruskou federaci. Ve všech státech SNS mělo být zaručeno vysílání ruské televize, rádio a také distribuce ruských novin⁹⁸.

Lze říct, že na základě tohoto dokumentu Rusko deklaruje svůj pravomoc zasahovat do interních záležitostí zemí SNS a bylo tak potvrzeno to, co již bylo jasné z Koncepce zahraniční politiky z roku 1993, že oblast SNS pro něj představuje oblast životních zájmů a považuje ho za sféru výhradně svého vlivu.

3.2.2 Druhé období vlády 1996 – 1999

V roce 1996 se uskutečnily prezidentské volby, které byly pro Borise Jelcina velice nepříznivé. Jeho zdravotní stav nebyl moc dobrý a Rusko ztrácelo vliv v mezinárodním dění. V druhém kole, ale nakonec přece jen Jelcin obhájil svůj mandát, i když pro to museli jeho přívrženci zaplatit velmi drahou volební kampaň⁹⁹. Jeho následné působení v mandátu prezidenta, však není možné vidět příliš pozitivně. Jeho zdravotní stav se stále zhoršoval a tak trávil většinu času v různých ozdravovnách nebo v nemocnicích.

Pokud se týká zahraniční politiky, tak v posledních letech vlády Jelcina dochází k úplnému dokončení obratu od snahy navázat spolupráci se Západem k politice, jejímž hlavním cílem je naplnění ruských národních zájmů¹⁰⁰. Jelcin si uvědomil, že obyvatelé nejsou spokojeni se současným postavením Ruska v mezinárodní aréně a aby uspokojil jejich volání po změně, tak se rozhodl ve funkci ministra zahraničí nahradit prozápadního Kozyreva. Novým ministrem se tak v roce 1996 stal Jevgenij Primakov. Pocházel z Ukrajiny, ale studoval v Moskvě, kde získal doktorát z ekonomie se specializací na arabský svět. Mluvil plynule arabsky a persky. Pracoval dlouho jako novinář na Blízkém východě, kde si našel přátele mezi mnohými místními diktátory¹⁰¹.

Do své funkce nastoupil nový ministr s jasnou představou o pozici Ruska ve světě. Země se v té době potýkala s velkou ekonomickou krizí, takže jeden z jeho předních úkolů

---

⁹⁸ Стратегический курс России с государствами – участниками СНГ (Стратегический курс России с государствами – участниками Содружества Независимых Государств.

⁹⁹ V prvním kole voleb získal Jelcin 35,28% hlasů a Zjuganov 32,03% hlasů. Tito dva kandidáti také postoupili do druhého kola voleb. V druhém kole již Jelcin získal 53,83% hlasů, čímž porazil Zjuganova s jeho 40,3% hlasů. Dostupné na <http://www.electoralgeography.com/new/ru/countries/r/russia/russia-presidential-election-1996.html>, 20. 10. 2013.

¹⁰⁰ Ztrátu vlivu prozápadních stran ukázaly už parlamentní volby v roce 1995, kdy byly s 11,2% poraženy a naopak zvítězila Komunistická strana RF s 22,3% hlasů. Tento výsledek jasně ukázal nespokojenost obyvatel se zahraniční politikou, která je vedena prozápadní vládou (Dostupné na:

http://www.russiavotes.org/duma/duma_elections_93-03.php, 26. 3. 2014.

¹⁰¹ KUCHYŇKOVÁ, P., s 27.

bylo vyjednávání půjček u mezinárodních institucí a také vyhledávání finančních záruk u jiných států¹⁰².

Primakovovi se, na rozdíl od předchozího ministra zahraničí Kozyreva, podařilo zpřehlednění do té doby značně roztříštěného rozhodovacího mechanismu a také se mu podařilo upevnit pozici ministerstva zahraničí při tvorbě zahraniční politiky. Primakovův cíl bylo získat zpět postavení ve světové politice, které mělo Rusko za dob Sovětského svazu. Tato touha po uznání velmocenského postavení Ruska byla hlavním rysem Primakovovy zahraniční politiky. Toho může být podle něj dosaženo jen v případě, že bude Rusko aktivním hráčem mezinárodního dění na celém světě stejně tak jako tomu bylo v éře Sovětského svazu¹⁰³.

Během jeho působení v úřadu ministra zahraničí začínají plně ožívat ideje, které se odvolávají na filozofii eurasijství z konce 19. a začátku 20. století. Nacházejí v ní totiž ideu velmocenské tradice Ruska, která není zatížena sovětským dědictvím. Nový eurasianismus (tomuto myšlenkovému proudu jsem se věnovala v předchozí kapitole) se odvolává na tradiční představu o výjimečnosti geopolitického i kulturně-historického postavení Ruské federace, protože stojí na pomezí Orientu a Evropy. Tento ideový proud v ruské zahraniční politice se projevuje především částečným opuštěním důrazu na postavení Ruska na globální politické scéně, ale naopak zaměřením na jeho postavení v rámci regionu. Poté, co se Rusko stane regionální mocností, tak může začít usilovat o získání uznání mimo okruh svých prvořadých zájmů, ale zatím pro něj musí být prvořadé získání postavení regionální mocnosti. Důležitou roli v tomto sehrála také otázka ruskojazyčných menšin, které se po rozpadu SSSR ocitly v „blízkém zahraničí“. Toto téma bylo jednou z příčin pro tento odklon v oblasti zahraniční politiky Ruska¹⁰⁴.

Z eurasianismu vycházela také tzv. Primakovova doktrína, která navázala na Kozyrevovu doktrínu. Obě doktríny se shodovaly v již zmiňované snaze obnovení ruského velmocenského postavení. Primakov chtěl však tohoto cíle dosáhnout jinými prostředky než jeho předchůdce. Cestou k naplnění ruských globálních aspirací je podle něj získání pozice regionální mocnosti. Byl si vědom, že Rusko nemůže dosáhnout vedoucího postavení Spojených států amerických ve světové police. Může však značně napomoci při tvorbě tzv. multipolárního světa, ve kterém bude Rusko jedním z center světové politiky. Snažil se o snížení vlivu Spojených států a naopak o posílení vlivu Ruské federace na středním Východě

---

¹⁰² HODAČ, J. – STREJČEK, P., s. 34.

¹⁰³ DULEBA, A. Rusko, stredná Európa a rozširovanie NATO. *Medzinárodné otázky* 1998, roč. 7, č. 4, s. 15-46.

¹⁰⁴ HODAČ, J. – STREJČEK, P., s. 28 – 30.

a v oblasti Eurasie. Rusko by se mělo zaměřit na naplnění svých mocenských zájmů a vzdát se snahy o zapojení do Západního světa. Primakov nevyklučuje spolupráci se Západem zcela, ale je možná jen pokud bude na principu vzájemné rovnosti¹⁰⁵.

Dalším rysem Primakovovy doktríny byla multivektorová zahraniční politika, jejíž logika spočívala v nesoustředění se na spolupráci pouze s jedním partnerem. Rusko podle něj potřebuje různorodou zahraniční politiku, což znamená udržovat dobré vztahy s Indií, Čínou, Japonskem a zeměmi Blízkého a Středního východu. Multivektorová politika přímo vychází z eurasijsství, protože usiluje o prosazení národních zájmů a znovuzískání velmocenského statusu země. Rusko musí být schopno posouvat mocenskou rovnováhu v celém mezinárodním systému¹⁰⁶.

Výše již bylo zmíněno, že podle Primakova bylo důležité, aby se Rusko stalo regionální mocností, a proto se také ruská zahraniční politika v této době mnohem více zaměřila na spolupráci v rámci regionu. Není tedy překvapivé, že můžeme pozorovat ruskou snahu o prohloubení integračních procesů v rámci postsovětského prostoru. V roce 1996 došlo k založení tzv. Šanghajské pětky, jejíž vznik byl iniciován dohodou mezi Ruskem, Čínou, Kazachstánem, Kyrgyzstánem a Tádžikistánem¹⁰⁷ a později se vyvinul v Organizaci Šanghajské spolupráce¹⁰⁸. O rok později vznikl Svaz Ruska a Běloruska¹⁰⁹. A v neposlední řadě v roce 1999 došlo k upevnění struktur již dříve vzniklé Organizace smlouvy o kolektivní bezpečnosti^{110,111}.

---

¹⁰⁵ DULEBA, A., s. 15 – 46.

¹⁰⁶ MANDELBAUM, M. *The new Russian foreign policy*. Council of Foreign Relations Press 1998, s. 186.

¹⁰⁷ Soglashenie mezhdru Rossijskoj Federaciej, Respublikoj Kazachstan, Kirgizskoj Respublikoj, Respublikoj tadzhikistan i Kitajskoj Narodnoj Respublikoj ob ukrepleniideoverija i rajjone granicy (Соглашение между Российской Федерацией, Республикой Казахстан, Киргизской Республикой, Республикой таджикистан и Китайской Народной Республикой об укреплении доверия и районе границы), <http://www.pavlodar.com/zakon/index.html?dok=03436>, 1. 11. 2013.

¹⁰⁸ Prvním krokem k vytvoření organizace byla snaha Sovětského svazu a Číny o demilitarizaci hranic. Po rozpadu Sovětského svazu se ke spolupráci s Čínou připojil Kazachstán, Kyrgyzstán a Tádžikistán. K upevnění vzájemné důvěry se státy 26. dubna 1996 v Šanghaji dohodly na založení tzv. Šanghajské pětky. Do roku 2001 se podařilo vyřešit všechny spory týkající se vymezení státních hranic a státy se dohodly na rozšíření své spolupráce do ekonomické, vojenské i politické sféry. V roce 2001 došlo k přetransformování původního volného sdružení států do oficiální vojensko-politické organizace Šanghajské spolupráce (PIVOVAR, I.E., *Postsovetskoe prostranstvo – alternativy integracii* (Постсоветское пространство – альтернативы интеграции). Aletejja. Sankt Petersburg 2008, s. 130).

¹⁰⁹ Dogovor o Sojuze Belarusi i Rossiji (Договор о Союзе Беларуси и России), Dostupné na: http://www.soyuzinfo.ru/ru/st_history/current/#7, 1. 11. 2013.

¹¹⁰ Memorandum o povyšennii ehffektivnosti Dogovora o kollektivnoj bezopasnosti ot 15 maja 1992 i ego adaptacii k sovremennoj geopoliticheskoj situacii (Меморандум о повышении эффективности Договора о коллективной безопасности от 15 мая 1992 и его адаптации к современной геополитической ситуации), dostupné na: <http://www.odkb.gov.ru/start/index.htm>, 1. 11. 2013.

¹¹¹ Po rozpadu SSSR vytvořily Rusko, Kazachstán, Kyrgyzstán, Tádžikistán, Uzbekistán a Arménie vojensko-politického společenství a 15. května 1992 podepsaly tzv. Taškentský pakt. O rok později se přidává

V roce 1998 byl Jevgenij Primakov vystřídán na postu ministra zahraničních věcí Igorem Ivanovem, který zůstal ve funkci do roku 2004. Ivanov v podstatě pokračoval ve směru, který nastavil Primakov. Sám Primakov se stal premiérem RF a stále si udržoval velmi silný vliv na zahraniční politiku země¹¹². Nicméně nový ministr zahraniční nenastoupil do funkce ve zrovna „šťastném“ období. Docházelo k velkému zhoršování vztahů Ruska se Západem z důvodu jeho nesouhlasu s rozšiřováním NATO a navíc bylo Rusko zmítáno finanční krizí, která ho zastihla v roce 1998. Tato krize oslabil postavení Ruska nejen v zahraničí, ale také způsobila vnitropolitický rozruch uvnitř země. Jelcin ztrácel svou autoritu jak doma, tak v zahraničí a kvůli svému špatnému zdravotnímu stavu se stával neschopným vlády. Začala se okolo něho vytvářet podivná skupina lidí, kterým se říkalo „rodina“ nebo tzv. Jelcinův klan. Státní дума se pokoušela Jelcina odvolat a v roce 1999 dokonce proběhl pokus o impeachment¹¹³.

Poslední rok Jelcina ve funkci prezidenta není viděn pro Rusko jako příliš pozitivní. Došlo k rozšíření NATO o Českou republiku, Maďarsko a Polsko, což bylo z ruského pohledu velmi negativní a tento krok byl interpretován jako ohrožení národní bezpečnosti. Zvyšovala se tedy nevraživost mezi Ruskem a USA, k čemuž přispělo nejen rozšiřování NATO, ale také nesouhlas Ruska s počínáním NATO v rámci kosovské krize. Rusko bylo totiž od počátku na straně Srbska a považovalo separatistické snahy o odtržení Kosova za porušení mezinárodního práva¹¹⁴. Dugin dokonce označil Srbsko za „hrdinou zemi“, která měla odvahu postavit se proti Západu. NATO se tak stalo v tomto období hlavním nepřitelem politických elit v Rusku, kteří zastávaly ideu eurasijství¹¹⁵.

V tomto období je již Jelcinovi i jeho „rodině“ zcela jasné, že Jelcin není schopný urovnat zhoršující se mezinárodní situaci a tak je nutné plánovat předání jeho moci. „Rodina“ zvolila jako vhodného nástupce Vladimíra Putina. Putin vždy Jelcinovu klanu pomáhal a oni věděli, že se na jeho iniciativu mohou spolehnout. V srpnu 1999 byl Putin jmenován předsedou vlády a získával na popularitě u veřejnosti. 31. ledna 1999 odstoupil Jelcin ze své funkce a jmenoval svým úřadujícím nástupcem právě Vladimíra Putina.

Ázerbájdžán, Gruzie a Bělorusko. Dohoda o kolektivní bezpečnosti® vstoupila v platnost dne 20. dubna 1994 a vznikla tak Organizace smlouvy o kolektivní obraně a členové se svým vstupem zavázali nevstupovat do sporů proti druhým členským zemím. V roce 1999 vystoupila Gruzie, Ázerbájdžán a Uzbekistán, který však v roce 2006 opět přistoupil. Nezůstal však v organizaci dlouho a od roku 2012 opět pozastavil své členství (PIVOVAR, I, E., s. 76 – 77).

¹¹² TSYGANKOV, A. *Russia's foreign policy: change and continuity in national identity*. London: Rowman & Littlefield 2010, s. 96.

¹¹³ HODAČ, J. – STREJČEK, P., s. 23 – 24.

¹¹⁴ *Europe yet sin letter supports Milosevic*. BBC. Dostupné na: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/305426.stm>, 26. 3. 2014.

¹¹⁵ DUGIN, A., 2000, s. 259 – 261.

Putin si získal na popularitě díky čečenské krizi, která opět vypukla v roce 1999, poté co povstalci porušili příměří z roku 1996. Rusko reagovalo vyhlášením války Čečensku, za což přijal Vladimir Putin veřejně zodpovědnost. Vojenský zásah v Čečensku označoval jako boj proti terorismu. Ruská federace ve válce zvítězila a poražené Čečensko se stalo znovu součástí Ruské federace¹¹⁶. Díky tomuto kroku si upevnil Putin své mocenské postavení a pomohlo mu to v následujících prezidentských volbách v roce 2000, ve kterých podle očekávání skutečně zvítězil¹¹⁷.

3.2 Vláda Vladimíra Putina

Vladimír Putin se dostal na pozici prezidenta jako nástupce Borise Jelcina na konci roku 1999. Svou funkci potvrdil v březnových volbách o rok později a 7. března 2000 se stal řádným prezidentem RF. V následujících volbách, které se uskutečnily o čtyři roky později, svou funkci opět obhájil a tak zastával úřad prezidenta až do roku 2008. Od roku 2008 do roku 2012 vykonával funkci předsedy vlády a poté se znovu vrátil na post prezidenta RF v roce 2012, kdy vystřídal Dmitrije Medveděva.

3.2.1 Putinovy reformy

Hned na začátku svého prezidentského období začal Putin s reformami Ruské federace. S podporou voličů a také spřátelené strany Jednota se mu podařilo prosadit reformy státního uspořádání ve Státní dumě. Snažil se o vytvoření jednotného ekonomického, právního i bezpečnostního uspořádání uvnitř federace. K naplnění tohoto cíle byl ochoten se částečně vzdát ideje demokracie a federalismu. O tomto období se často mluví jako o éře „putinismu“. Došlo k výraznému posílení prezidentských pravomocí a hovořilo se o vytvoření autoritativního režimu s prvky demokracie. Důvodem byla myšlenka, že pokud nad Ruskem nestojí „silná ruka“, tak nemůže dojít ke stabilizování společnosti. Rusko bylo nově rozděleno na sedm federálních okruhů. Jejich hranice byly mimo jiné stanovovány na základě etnické otázky, protože konflikt s Čečenskem a Dagestánem upozornil na to, jakým nebezpečím je

---

¹¹⁶Konflikt mezi Ruskem a Čečenskem sahá až do 18. století. Na Kavkaze začalo docházet ke střetům mezi kavkazskými národy a ruskou říší. Pro tu byl Kavkaz strategicky významným regionem a od té doby Čečensko zažilo několik krátkých období samostatnosti s naopak velmi dlouhým obdobím, kdy bylo součástí Ruska. Po rozpadu SSSR vyhlásilo Čečensko nezávislost a Boris Jelcin se pokusil ho opět začlenit do Ruské federace. Roku 1994 vyhlásil Čečensku válku, která ale skončila jeho neúspěchem. Čečensko se však začalo vnitřně hroutit a nemělo ani mezinárodní uznání. Dostupné na

<http://www.evropa2045.cz/hra/napoveda.php?kategorie=8&tema=157>, 21. 10. 2013.

¹¹⁷HODAČ, J. – STREJČEK, P., s. 25.

oddělování etnických periférií od zbytku federace¹¹⁸. Pokud však jde o velikost okruhů, tak ta se u nich značně liší, což vytváří určitou asymetrii. Poslední část reformy se týkala vytvoření Státní rady, což byl zcela nový orgán. Radě předsedá prezident federace a ostatní členové jsou hlavní představitelé federálních subjektů, což mělo sloužit k harmonizaci právního prostředí a také schvalování ekonomických a sociálních reforem. S těmito změnami v rámci RF nesouhlasili v zahraničí, ale běžní občané Ruska byli spokojeni, a to i přesto že v takovém uspořádání téměř neexistuje kontrolní mechanismus bránící potlačování institucí běžných v klasických zastupitelských demokraciích¹¹⁹.

Putinovy reformy sklidily jak pochvaly, tak značnou kritiku a to hlavně ze strany EU. Putin se snažil především o to, aby vyloučil jakoukoliv možnost rozpadu státu jako takového, ale to, jak velkou moc dal do rukou centra, může vyvolávat jistou míru znepokojení. Rusko je však zcela jedinečným státem díky své rozmanitosti území a národnostní struktuře, že nejspíše Putinovy reformy byly jedinou reálnou možností jak zabránit nestabilitě uvnitř federace¹²⁰.

3.2.2 Putinova zahraniční politika

Nástupem Vladimíra Putina došlo také ke změně charakteru ruské zahraniční politiky. Díky rostoucí ekonomické síle Ruska se stala mnohem více ambiciózní. Navíc díky Putinovým reformám se stal prezident hlavním hráčem zahraniční politiky, který určoval její směr. Cílem zůstalo zachování velmocenské postavení Ruska, ale Putin se k tomu rozhodl použít jiné metody než jeho předchůdci. Místo pokračování v politice vyrovnávání moci Západu, kterou prosazoval Jevgenij Primakov, Putin prosazoval spolupráci se Západem. Putinův postoj vůči Západu byl tak na počátku jeho prezidentství velmi kladný a nejvíce se prohloubil po 11. září 2001, když USA vyhlásily válku terorismu, což použil Putin jako sblížující faktor se Západem, především s USA¹²¹.

Rusko se také začalo zaměřovat na spolupráci s Japonskem a Čínou a také s Jižní Amerikou. Spolupráce v boji proti terorismu však měla také čistě pragmatické vysvětlení. Rusko se totiž začalo obávat, že po zásahu v Afghánistánu dojde k posílení vojensko-strategického vlivu Západu (převážně USA) ve Střední Asii. S touto hrozbou bojuje prostřednictvím kombinace metod dřívějších „západníků“ a jejich oponentů. Snaží se totiž na

---

¹¹⁸ V některých okruzích se podařilo vyrovnat poměr ruského a neruského obyvatelstva, ale ve většině stále ruské obyvatelstvo přetrvává.

¹¹⁹ HODAČ, J. – STREJČEK, P., s. 43.

¹²⁰ HODAČ, J. – STREJČEK, P., s. 44.

¹²¹ MEDVEDEV, S: *Rethinking the National Interest: Putin's Turn in Russian Foreign Policy* [online]. Dostupné z: http://www.marshallcenter.org/mcpublicweb/MCDocs/files/College/F_Publications/mcPapers/mc-paper_6-en.pdf, 11. 12. 2013.

jedné straně spolupracovat v boji proti terorismu, což mu umožňuje mít kontrolu nad situací, protože je přímou součástí těchto procesů. Na druhé straně i v rámci protiteroristického boje striktně formuluje svoje zájmy, ať už v otázkách strategicko-bezpečnostních, ekonomických nebo politických¹²².

Toto konání je dokladem pragmatismu, který přinesl Putin do ruské zahraniční politiky. Pragmatismus měl nahradit ideologii a ruská zahraniční politika se tak stala mnohem více „rozumnou“. Prioritou se staly národní zájmy, ekonomická modernizace a ochrana před externími hrozbami. Národní zájmy měly být zabezpečeny ekonomickými prostředky a také zapojováním do mezinárodních projektů¹²³.

Lze tedy konstatovat, že Putin dokázal po nástupu do funkce prezidenta stabilizovat ruskou zahraniční politiku a posílil postavení země ve světě. I přesto že následně došlo k oslabení vztahů se Západem, tak Rusko vystupovalo na mezinárodní scéně jako politický suverén, který vede zahraniční politiku v závislosti na jeho ekonomických potřebách.

3.2.3 Politika vůči ruské diaspoře v zahraničí

Putin měl rozdílný pohled na ruskou diasporu než jeho předchůdce Boris Jelcin, jehož politika vůči ruské diaspoře byla zaměřena především na naplnění bezpečnostních zájmů Ruska. Putin se začal zaměřovat také na kulturní zájmy, na právo být vzděláván ve svém rodném jazyce a také tento jazyk používat. Rusko se díky ruské diaspoře snažilo udržovat svůj vliv v blízkém zahraničí a to především v pobaltských státech, které se staly členy Evropské unie a NATO¹²⁴.

Rusko muselo nejprve získat podporu samotných krajanů žijících v zahraničí. Kvůli nesouhlasu nově vzniklých republik¹²⁵, muselo Rusko ukončit projekt dvojího občanství, na jehož základě byly vydávány ruské pasy všem rusky mluvícím obyvatelům bývalého Sovětského svazu¹²⁶. Bylo tedy nutné vymyslet nový způsob jak oficiálně spojit ruskou diasporu s Ruskem. V roce 1999 byl vydán zákon definující ruskou politiku vůči krajanům žijícím v zahraničí. Tento zákon je rozdělen do čtyř skupin: občané Ruska žijící v zahraničí,

---

¹²² KUCHYŇKOVÁ, P., s. 46.

¹²³ TSYGANOV, A. Vladimir Putin's Vision of Russia as a Normal Great Power. *Post Soviet Affairs* 2005, Vol. 21, No. 2, pp. 132 – 158.

¹²⁴ LAM, K. *Hegemonic Project or Survival Strategy? Language Rights in the Former Soviet Space*. Helsinky: Ulkopoliitinen instituuttii 2007, s. 4 – 7.

¹²⁵ Rusko pokračovalo ve vydávání pasů až do roku 2002, kdy vešel v platnost zákaz dvojího občanství. Federalnij zakon „O graždanstve Rossijskoj Federacii“ (Федеральный закон "О гражданстве Российской Федерации") 31. května 2002. Dostupné na: <http://document.kremlin.ru/doc.asp?ID=12365&PSC=1&PT=1&Page=1>, 4. 11. 2013.

¹²⁶ ZELENÉV, I. Russia's Policy Toward Compatriots in the Former Soviet Union. Moskva: Russia in Global Affairs 2008, s. 49 – 51.

občané mající dříve sovětské občanství, potomci krajanů a emigranty ze Sovětského svazu nebo Ruska¹²⁷.

Putin kladl důraz na uplatňování soft power v politice vedené vůči ruské diaspoře. Vznikaly programy zaměřené na krajany a také šíření ruské kultury a jazyka. Ke zvýšení zájmu ruských krajanů o studium v Rusku byla v roce 2009 zrušena povinnost mít ruskou státní maturitu, což ulehčilo přijímání na vysoké školy¹²⁸.

Otázce repatriační politiky se věnoval prezident Putin v roce 2006, kdy upřesnil podmínky pro návrat krajanů do vlasti. Repatriační program prošel od svého zahájení několika změnami, které měly za cíl zvýšit jeho atraktivnost. Byla rozšířena kritéria pro žádání o návrat do vlasti a také byly vylepšeny podmínky repatriantů v Rusku¹²⁹.

Často je však podotýkáno, že Putinův zájem o ruské krajany v zahraničí rozhodně není způsoben snahou o ochranu a pomoc krajanům, ale spíše se jejich prostřednictvím Rusko snaží ovlivňovat vnitřní záležitosti druhých států. Nicméně zatím uplatňovalo Rusko kromě dvou případů vůči ruské diaspoře jen soft power. Hard power byla použita při vojenské intervenci v Gruzii v roce 2008 a také při vojenském obsazení Krymu v letošním roce¹³⁰.

3.2.4 Koncepce zahraniční politiky RF z roku 2000

V červnu 2000 je vydána nová *Koncepce zahraniční politiky RF*¹³¹, protože ta z roku 1993 už nerefletovala nové výzvy, kterým Rusko muselo čelit na počátku 21. století. Její vydání bylo až po první vlně rozšiřování NATO, což ji, stejně jako možnost budoucích silových operací NATO mimo prostor členských států, velmi ovlivnilo. Tyto skutečnosti totiž logicky vzbudily v Rusku obavu z možnosti vzniku cizích vojenských základen blízko ruských hranic¹³².

---

¹²⁷ Federalnij zákon „O gosudarstvennoj politike Possijskoj Federacii v otnošenii sootečestvennikov za rubežom“ (Федеральный закон "О государственной политике Российской Федерации в отношении соотечественников за рубежом"). 24. 5. 1999. Dostupné na: <http://document.kremlin.ru/doc.asp?ID=060205>, 4. 11. 2013.

¹²⁸ Federajnij zákon: „O Vnesenii uzmenenij o otdelnije zakonodatelnije akti Rossijskoj federacii po voprosi dejatelnosti federalnich universitetov“ (Федеральный закон "О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации по вопросам деятельности федеральных университетов"), 10. února 2009. Dostupné na: <http://document.kremlin.ru/doc.asp?ID=050790>, 6. 11. 2013.

¹²⁹ Ukaz prezidenta RF O merach po okazaniju sobestvija dobrovolnomu pereseleniju v Rossijskiju Federaciju comečestnikov, proživajuščich za rubežom (Указ Президента РФ О мерах по оказанию содействия добровольному переселению в Российскую Федерацию соотечественников, проживающих за рубежом), 22. června 2006. Dostupné na: <http://document.kremlin.ru/doc.asp?ID=034305>, 6. 11. 2013.

¹³⁰ Válka v Gruzii a také vojenská intervence na Krymu a jeho následné připojení k Ruské federaci bude podrobněji probíráno v dalších kapitolách.

¹³¹ Ve stejném roce byla také vydána nová Koncepce národní bezpečnosti a Vojenská doktrína RF.

¹³² KUCHYŇKOVÁ, P., s. 39 - 40.

Jako hlavní priorita ruské zahraniční politiky je v koncepci uvedena ochrana zájmů jednotlivce a společnosti. Aby toho bylo dosaženo, tak je nutné naplnit několik primárních cílů, které jsou dále specifikovány. Patří mezi ně zajištění bezpečnosti státu, jeho svrchovanosti a územní celistvosti, získání prestiže v rámci světového společenství v souladu s ruskými zájmy jako jednoho z nejvlivnějších center současného světa a také upevnění sousedských vztahů se zeměmi, které se nachází podél ruských hranic a zabránění možných konfliktů. V neposlední řadě je jako primární cíl uvedeno prosazování práv ruských občanů v zahraničí, k čemuž je možné použít všechny prostředky¹³³.

Rusko také reaguje na plány USA vytvořit národní systém protiraketové obrany a konstatuje, že to pro něj bude znamenat nutnost přijetí odpovídajících opatření k ochraně své národní bezpečnosti. Putin se snaží o vytvoření multipolárního systému mezinárodních vztahů a zdůrazňuje geopolitickou pozici Ruska, která ho předurčuje k ochraně bezpečnosti ve světě. Hlavním centrem pro regulaci mezinárodních vztahů by mělo být OSN. Za velmi důležité také označuje Rusko své členství ve skupině G8, které mu umožňuje diskutovat s hlavními světovými mocnostmi a hodlá svou spolupráci v rámci této skupiny posílit. Chce se také podílet na posilování mezinárodní bezpečnosti a ochraně lidských práv, což pomůže podpořit pozitivní vnímání Ruska ve světě a získání přátelského postoje ze stran jiných států¹³⁴.

Priority ohledně postsovětské oblasti se nemění a země SNS jsou stále považovány za prioritní oblast pro ruskou zahraniční politiku. Je podtrhnuta nutnost integračních procesů v rámci SNS a jakékoliv zasahování do zájmů Ruska v této oblasti je považováno za bezpečnostní hrozbu pro RF. Nicméně již v době, kdy byla vydána tato koncepce, bylo jasné že snahy o to, aby se SNS stalo platformou pro integrační procesy v postsovětském prostoru, zůstaly nenaplněny. Rusko se pokoušelo už za Jelcina přeměnit SNS ve všezahrnující integrační uskupení, které by posloužilo k naplnění ruských aspirací v „blízkém zahraničí“. Ukázalo se ale, že chybí jasná představa o tomto projektu a hlavně všeobecná shoda s dalšími partnery. Pro Rusko bylo SNS potvrzením jeho dominantní role v „blízkém zahraničí“ a stejně tak to vnímaly i státy postsovětského prostoru. Ty se sice většinou staly členy SNS, ale jejich politika vůči Rusku byla během 90. let spíše v duchu udržování Ruska v pozici, která neohrožovala jejich svrchovanost a dávala jistý prostor pro pěstování alternativních

---

¹³³ Koncepce ruské zahraniční politiky z roku 2000. Dostupné na <http://fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/econcept.htm>, 21. 10. 2013.

¹³⁴ Koncepce ruské zahraniční politiky z roku 2000. Dostupné na <http://fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/econcept.htm>, 21. 10. 2013.

zahraničně politických vazeb a priorit. Výsledkem bylo, že pokus o vytvoření fungující institucionální struktury založené na multilaterální bázi, zůstal nenaplněn¹³⁵.

Stejně jako v předchozí koncepci z roku 1993, tak i zde poměrně důležité místo má Evropa, resp. Evropská unie. Podle Ruska je nutné vytvořit stabilní systém evropské bezpečnosti a spolupráce, v čemž by měla hrát hlavní roli, stejně jako v předchozí koncepci, Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě. Jako své hlavní potenciální partnery v západní Evropě vidí Rusko především Německo, Francii, Itálii a Velkou Británii. Pokud jde o východní Evropu, tak věnuje koncepcce zvláštní pozornost na Balkán a baltské státy¹³⁶.

I přes již zmiňovaný nesouhlas Ruska s rozšiřováním NATO je v koncepci uvedeno, že je Rusko připraveno na spolupráci. Do jaké míry však bude ochotné spolupracovat, záleží na tom, jak se NATO postaví ke klíčovým prvkům této koncepcce. Tím je myšlen právě již zmiňovaný nesouhlas s rozšiřováním NATO a následné umístování konvenčních ozbrojených sil a jaderných nosičů na území nově připojených států. Podobný postoj má Rusko také k USA, protože uvádí, že i přes často rozdílné postoje, je připraveno s USA spolupracovat. Dle koncepcce je spolupráce Ruska a Spojených států amerických nutná k udržení globální stability a jedině díky ní může dojít ke zlepšení mezinárodní bezpečnostní situace¹³⁷.

Tato koncepcce tedy stojí do jisté míry na základech eurasianismu, což je viditelné na snaze o vytvoření multipolárního světa a ruské touze udržet svůj vliv v eurasijském prostoru. Na druhou stranu v ní ale už můžeme pozorovat jistý posun směrem ke konceptům, které zastávali západníci v prvních letech ruské samostatnosti a to především v upřednostňování ruských ekonomických zájmů a soft power před zdroji hard power. Stále však jen s důrazem na ruské zájmy. Rusko se má snažit o širší integraci globálního ekonomického charakteru, což znamená zaměřit se na spolupráci s mezinárodními ekonomickými organizacemi. Mělo by také usilovat o spolupráci s nejsilnějšími státy světa a to především v zabránění šíření zbraní hromadného ničení¹³⁸. Koncepci z roku 2000 je tak možné do jisté míry považovat za syntézu eurasijských a západnických konceptů¹³⁹.

Velmi podobné cíle si kladla také *Koncepce národní bezpečnosti RF*, která byla vydána ve stejném roce jako Koncepce zahraniční politiky. Za hlavní cíl je považováno udržení suverenity Ruska a také posílení jeho velmocenského postavení. Koncepcce zmiňuje nutnost

---

¹³⁵ KUCHYŇKOVÁ, P., s. 39 – 42.

¹³⁶ Koncepcce ruské zahraniční politiky z roku 2000. Dostupné na <http://fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/econcept.htm>, 21. 10. 2013.

¹³⁷ Koncepcce ruské zahraniční politiky z roku 2000. Dostupné na <http://fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/econcept.htm>, 21. 10. 2013.

¹³⁸ Tento bod však bývá často považován jenom za ruský alibismus.

¹³⁹ KUCHYŇKOVÁ, P., s. 39 – 42.

vytvoření multipolárního světa a také zapojení Ruska do mezinárodních ekonomických projektů. Jako hlavní hrozba pro národní bezpečnost je viděna snaha jiných států zabránit Rusku v naplňování jeho národních zájmů, což může ohrozit jeho pozici jedné ze světových velmocí. Dále je za hrozbu považováno například rozšiřování Severoatlantické aliance, zasahování jiných zemí do interních záležitostí Ruské federace a rostoucí hrozba terorismu¹⁴⁰.

3.3 Vláda Dmitrije Medveděva

Po skončení druhého prezidentského období Vladimíra Putina nastala otázka, kdo ho vystřídá v jeho funkci. Zvolen byl nakonec Dmitrij Medveděv, který s Putinem dlouhodobě spolupracoval. Prezidentem se stal na základě voleb, které se uskutečnily v březnu 2008¹⁴¹.

Medveděv prohlásil, že bude pokračovat v zahraniční politice, kterou předtím započal Vladimír Putin a že je připraven k ochraně ruských zájmů využít všechny legální prostředky¹⁴². Mnozí, ale sdílí názor, že i během úřadování Dmitrije Medveděva ve funkci prezidenta měl na zahraniční politiku stále hlavní vliv Vladimír Putin a to i přesto, že dle ruské ústavy by se premiér měl zabývat jen ekonomikou a domácími otázkami¹⁴³.

Nicméně Medveděv se musel hned na počátku svého prezidentského období vyrovnat s velmi složitou situací. Několik měsíců po zvolení totiž vypukla válka v Gruzii. V tomto konfliktu proti sobě stály Gruzie a jihoosetské a abchazské jednotky, které byly podporovány ruskou armádou. Kořeny gruzínského konfliktu sahají až do počátku 90. let minulého století¹⁴⁴ a k opětovné eskalaci sporu došlo, když 8. srpna 2008 Gruzie zesílila ofenzivu s cílem obnovit svou moc na území Jižní Osetie. Moskva se rozhodla zareagovat silnou ofenzivou a obsadila tak nejen Jižní Osetii a Abcházii, ale i další gruzínské oblasti. Příměří bylo uzavřeno 16. srpna téhož roku a následně došlo k odtržení jihoosetské a abchazské provincie od Gruzie a k vyhlášení jejich tzv. samostatnosti. Nezávislost Jižní Osetie a Abcházie však drtivá většina světa neuznává. Mezi jediné tři státy, které ji uznávají, řadíme

---

¹⁴⁰ *Koncepce národní bezpečnosti RF 2000*. Dostupné na: <http://www.scrf.gov.ru/documents/1.html>, 27. 3. 2016.

¹⁴¹ Ve volbách získal 71,25% hlasů (Nová nejistota Ruska: jak si rozdělí moc Medveděv s Putinem. *Mladá fronta*, 2. 3. 2008. Dostupné na: http://zpravy.idnes.cz/nova-nejistota-ruska-jak-si-rozdeli-moc-medvedev-s-putinem-pnx/zahranicni.aspx?c=A080301_192538_zahranicni_ton, 22. 10. 2013).

¹⁴² SOUKUP, Ondřej: *Profil Dmitrije Medveděva: Putinův právní poradce*. iHNed.cz. Dostupné na: <http://zahranicni.ihted.cz/c1-23036030-dmitrij-medvedev>, 22. 10. 2013.

¹⁴³ OSIPOVICH, A. Putin, not Medvedev, Remains Master of Russian Foreign Policy. Eurasianet 2008. Dostupné na: <http://www.eurasianet.org/node/61010>, 27. 3. 2014.

¹⁴⁴ Jižní Osetie, ve které je obyvatelstvo převážně tvořeno Osetinci a Rusy, vyhlásila nezávislost nad Gruzii. Následovala krátká válka, v níž na straně Osetie bojovali příslušníci armády SSSR, a Osetii se podařilo vymanit z vlivu Tbilisi. Poté zajišťovaly stabilitu v oblasti smíšené rusko-gruzínsko-osetské mírové sbory. Gruzínský prezident Michail Saakašvili se od roku 2004 pokouší o urovnání konfliktu prostřednictvím nabídky "široké autonomie". Tuto nabídku však Jižní Osetie neakceptovala, protože si kladou za cíl získání plné nezávislosti.

Ruskou federaci, Nikaraguu a Venezuelu¹⁴⁵. Tato situace pochopitelně výrazně ovlivnila a také stále ovlivňuje ruské vztahy s Gruzii a slouží jako jeden z případů, kdy Rusko použilo v zájmu ochrany svých krajanů hard power, což již bylo zmíněno výše.

3.3.1 Koncepce zahraniční politiky RF z roku 2008

V roce 2008 byla vydána nová Koncepce zahraniční politiky RF a také Strategie národní bezpečnosti RF. Nová koncepce definovala vztah Ruska k okolnímu světu s ohledem na nově vzniklé realie v mezinárodních vztazích, i když se fakticky příliš nelišila od koncepce z roku 2000. Jedná se spíše o její doplnění a rozvinutí některých bodů. Z koncepce je však patrné, že Rusko se chce stát silnějším aktérem na poli mezinárodních vztahů a také je více znatelná jeho nespokojenost se současným mezinárodním uspořádáním.

Hned první odstavec Koncepce uvádí, že vývoj mezinárodních vztahů na počátku 21. století a také posilování postavení Ruska v mezinárodních otázkách, si vyžadují přehodnocení priorit, kterými se dosud ruská zahraniční politika řídila. Rusko stojí pevně za uplatňováním svých národních zájmů a podařilo se mu získat plnohodnotnou roli v mezinárodním prostředí. Svět však prochází mnoha důležitými změnami, které mohou tyto národní zájmy značnou měrou ovlivnit¹⁴⁶.

Mezi hlavní body koncepce lze zahrnout touhu po upevnění multilateralismu v mezinárodních vztazích. Důraz je kladen na vytvoření samoregulačního mezinárodního systému, k čemuž je nutné kolektivní vedení předních světových mocností. Stejně jako v předchozí koncepci, tak i zde je uvedeno, že Rusko bude usilovat o posílení mnohostranných principů ve světových záležitostech a vytvoření takového mezinárodního společenství, které se drží principů nedotknutelnosti bezpečnosti v současném světě a reflektuje jeho mnohotvárnosti. V jednostranných akcích totiž Rusko vidí nebezpečí destabilizace mezinárodní arény a také možné podnícení napětí. Takové napětí může způsobit závody ve zbrojení, prohloubit mezinárodní spory a způsobit národnostní nebo náboženskou nesnášenlivost, což logicky vytváří hrozby pro ostatní státy a vede ke zvyšování napětí v mezinárodním prostředí¹⁴⁷.

S posilováním multilateralismu souvisí i další bod, ve kterém Rusko uznává nadřazenost principů mezinárodního práva, a proto považuje za nebezpečí pokusy některých

---

¹⁴⁵ Dostupné na: [¹⁴⁶ Koncepce ruské zahraniční politiky z roku 2008. Dostupné na <http://kremlin.ru/acts/785>, 22. 10. 2013.](http://zpravy.idnes.cz/valka-zmenila-mapu-kavkazu-nadobro-prohlasil-medvedev-pps-/zahranicni.asp?c=A090808_180726_zahranicni_ipj, 1. 11. 2013.</p></div><div data-bbox=)

¹⁴⁷ JUST, J. Nová koncepce ruské zahraniční politiky. Respekt, 31. 07. 2008. Dostupné na: <http://just.blog.respekt.ihned.cz/c1-45998010-nova-koncepce-ruske-zahranicni-politiky>, 22. 10. 2013.

států podrobit obecně uznávané normy mezinárodního práva revizi. Rusko deklaruje, že proti takovému jednání je připraveno zakročit. Na celosvětovém měřítku má hlavní roli stále Organizace spojených národů a Rusko je připraveno usilovat o upevnění její ústřední role ve světě. Stejně tak chce Rusko zvýšit efektivitu činnosti Rady bezpečnosti¹⁴⁸.

Za zásadní je stále považována ochrana zájmů ruských občanů v zahraničí. Každá agrese proti ruským občanům v zahraničí se setká s náležitým ruským odporem. Koncepce také specifikuje regiony, ve kterých má Rusko exkluzivními zájmy. Řadí mezi ně své spojence a také země v jeho blízkém sousedství¹⁴⁹.

Vztahy se zeměmi SNS zůstávají pro Rusko prioritou a s tím spojené posílení jeho role v oblasti postsovětského prostoru. Z tohoto důvodu je velmi důležitá multilaterální i bilaterální spolupráce v této oblasti. Společenství nezávislých států, i přes některé protiruské nálady uvnitř této organizace, zůstává prioritou ruské regionální zahraniční politiky. Konkrétně jsou v koncepci specifikovány vztahy Ruska s Běloruskem, vůči kterému chce Rusko pokračovat v pragmatickém stylu politiky. Cílem je docílit takových podmínek, které napomohou vytvoření unijního státu prostřednictvím postupného přechodu vztahů mezi RF a Běloruskem na tržní principy během formování jednotného ekonomického prostoru¹⁵⁰.

Rusko deklaruje svůj nesouhlas s rozšířením NATO o Ukrajinu a Gruzii a také nesouhlasí s plánovaným umístěním protiraketové obrany NATO v České republice a Polsku. Nicméně spolupráci s USA a Evropskou unií považuje za velmi důležitou. Konstatuje však, že k dovršení plnohodnotné spolupráce se Spojenými státy americkými je nutné odstranění překážek, které zůstaly z minulosti a naopak se věnovat reálným hrozbám a také vyřešením překážek, které brání jejich spolupráci v současnosti. Jednou z takových věcí je již zmiňované rozmístování americké protiraketové obrany blízko ruských hranic. O Evropské unii mluví koncepce jako o hlavním zahraničním ekonomickém partnerovi. Hlavní ruský zájem je uzavřít s EU dohodu o strategickém partnerství a pokud se jedná o jednotlivé členské státy Evropské unie, tak je prvotní rozvoj spolupráce¹⁵¹ s Německem, Francií, Španělskem,

---

¹⁴⁸ Koncepce ruské zahraniční politiky z roku 2008. Dostupné na <http://kremlin.ru/acts/785>, 22. 10. 2013.

¹⁴⁹ Koncepce ruské zahraniční politiky z roku 2008. Dostupné na <http://kremlin.ru/acts/785>, 22. 10. 2013.

¹⁵⁰ JUST, J. *Nová koncepce ruské zahraniční politiky*. Respekt, 31. 07. 2008. Dostupné na: <http://just.blog.respekt.ihned.cz/c1-45998010-nova-koncepce-ruske-zahranicni-politiky>, 22. 10. 2013.

¹⁵¹ Je zajímavé, že oproti Koncepci z roku 2000 byl seznam hlavních partnerů rozšířen z pouhých 4 zemí na dvojnásobek a v seznamu navíc chybí Velká Británie, což je způsobeno dlouhodobě špatnými vzájemnými vztahy.

Finskem, Itálií, Nizozemím, Norskem a Řeckem. V oblasti Asie je klíčové rozvíjet spolupráci s Čínou a Indií, což by mělo napomoci k regionální stabilitě¹⁵².

Tato koncepce opět odráží pragmatickou politiku, jejímž směrem se Rusko vydalo po nástupu Vladimíra Putina. Je kladen význam na rovnováhu moci, vytváření zón s exkluzivními zájmy, geopolitiku a snahu o vytvoření multipolárního světa s několika hlavními centry moci.

3.4 Návrat Vladimíra Putina

Po skončení mandátu Dmitrije Medveděva v roce 2012 se v březnu téhož roku uskutečnily nové prezidentské volby. V těch dle očekávání hned v prvním kole zvítězil Vladimír Putin s téměř 64 procenty hlasů. Výměna funkcí mezi Medveděvem a Putinem byla plánována dopředu a tak se nelze divit spekulacím o tom, že byly volby zmanipulované¹⁵³. V podstatě se jednalo jen o výměnu funkcí, protože nejenom, že se Putin stal prezidentem, ale Medveděv na oplátku získal funkci premiéra.

3.4.1 Koncepce zahraniční politiky RF z roku 2013

Když se Putin vrátil do funkce prezidenta, tak nastal čas pro vydání nové koncepce zahraniční politiky. Koncepce se opírá o článek s názvem „Rusko a mění se svět“, který v únoru 2012 Putin zveřejnil v ruském deníku Moskovskije Novosti. Putin plánovaným směrem ruské zahraniční politiky nikoho nepřekvapil, protože se shoduje s jeho předvolebními proslovy, ale také navazuje na předchozí koncepce z roku 2000 a 2008. Článek popisuje Rusko jako ostrov stability ve světě, který se stává stále více nepředvídatelný, a to právě vinou Západu (hlavně USA) a vměšováním se do interních záležitostí druhých států. Dále Putin zmiňuje skutečnost, že role OSN byla oslabena a díky tomu se objevují pokusy o svévolné výklady rezolucí OSN a také provádění koncepcí, které jsou zaměřeny na svržení zákonných režimů. Z toho důvodu musí Rusko pomáhat při záchraně světové ekonomiky a také zabránit tomu, aby docházelo k zasahování do vnitřních záležitostí jiných států. Dalším zásadním bodem je první použití termínu soft power v rámci ruské zahraniční politiky a její

---

¹⁵² JUST, J. *Nová koncepce ruské zahraniční politiky*. Respekt, 31. 07. 2008. Dostupné na: <http://just.blog.respekt.ihned.cz/c1-45998010-nova-koncepce-ruske-zahranicni-politiky>, 22. 10. 2013.

¹⁵³ VRASPÍR, V. *Ruské prezidentské volby*. Centrum pro bezpečnost a strategická studia. Dostupné na: <http://www.cbss.cz/expertni-komentar/ruske-prezidentske-volby-2012/>, 22. 10. 2013.

provádění se předpokládá pomocí občanských iniciativ a také díky ruské diaspoře v zahraničí¹⁵⁴.

V duchu těchto myšlenek se nese celá ruská zahraniční koncepce. Reflektuje situaci v současném měnícím se světě, kterou popsal Putin ve svém článku. Za prioritu koncepce samozřejmě označuje zajištění bezpečnosti země a také to, aby bylo Rusko konkurenceschopným světovým centrem. Vzájemné vztahy s ostatními zeměmi musí být budovány na základě pragmatičnosti a rovnosti a zcela v souladu se zásadami multivektorové politiky. Vzhledem k tomu, že dochází k ruskému ekonomickému růstu, tak je nutné stabilizovat globální finanční systém. Světová ekonomika má být spravedlivá a rovná pro všechny zúčastněné státy. Koncepce dále uvádí, že Rusko si chce zajistit rovnou pozici v rámci svých současných ekonomických vazeb a to především ve Světové obchodní organizaci¹⁵⁵.

Oblast postsovětského prostoru zůstává stejně jako v předchozích koncepcích prioritou. Pro Rusko je hlavní rozvoj bilaterální a multilaterální spolupráce s členy SNS a také samozřejmě posílení samotného Společenství nezávislých států. Hlavní důraz je kladen na podporu integrace v oblasti a to především na vybudování Euroasijského ekonomického společenství a Euroasijské ekonomické unie spolu s Běloruskem a Kazachstánem. Za důležité považuje navázání intenzivních vztahů s Ukrajinou, což napomůže jejímu připojení k integračním procesům. Všeobecným cílem v oblasti je ukončení všech sporů, které zde probíhají a zajištění stabilního prostředí. Rusko se tak považuje za hlavního hráče v oblasti politicko-diplomatického urovnávání konfliktů v prostoru členských států SNS¹⁵⁶.

Spolupráce s Evropskou unií zůstává v seznamu priorit až za postsovětským prostorem, ale i té je přiřazena důležitá role, protože považuje Evropskou unii za hlavního obchodně-ekonomického partnera. Zdůrazněna je nutnost vytvoření společné zóny v oblasti ekonomické svobody, bezpečnosti a spravedlnosti, vědeckých výzkumů a v neposlední řadě ve vnější bezpečnosti. Rusko také plánuje usilovat o zrušení vzájemné vízové povinnosti pro krátkodobé cesty s občany Evropské unie. Skutečností totiž je, že právě vízový režim brání Rusku a Evropské unii v plném rozvoji jejich spolupráce¹⁵⁷.

---

¹⁵⁴ PUTIN: Россия и меняющийся мир (Rusko a měnící se svět). Pervyj kanal (Первый канал), 27. 2. 2012. Dostupné na: <http://www.1tv.ru/news/election/200064>, 27. 3. 2014.

¹⁵⁵ Koncepce zahraniční politiky RF 2013. Dostupné na: <http://www.mid.ru/bdomp/ns-osndoc.nsf/e2f289bea62097f9c325787a0034c255/c32577ca0017434944257b160051bf7f>, 27. 3. 2014

¹⁵⁶ Koncepce zahraniční politiky RF 2013.

¹⁵⁷ Koncepce zahraniční politiky RF 2013.

Teprve za Evropskou unií najdeme spolupráci se Spojenými státy. Putin vyžaduje od USA dodržování mezinárodního práva a dodržování stanov OSN, což samozřejmě znamená také nevměšování se do záležitostí jiných suverénních států. Dále je pro Rusko důležité získat od USA právní záruky, že systém protiraketové obrany není určený proti ruským silám jaderného zadržování¹⁵⁸.

3.4.2 Zahraniční politika po roce 2012

Jak již bylo zmiňováno v Koncepti zahraniční politiky RF z roku 2013, tak jednou z hlavních priorit ruské zahraniční politiky je podpora Eurasijské integrace, v rámci které je asi nejvíce ambiciózním projektem právě vznik Eurasijské unie.

V roce 2010 na summitu Euroasijského hospodářského společenství byla vytvořena celní unie mezi Běloruskem, Kazachstánem a Ruskem a zároveň obnovena idea vytvoření Euroasijské unie¹⁵⁹. O rok později tehdejší předseda vlády Vladimír Putin zveřejnil svůj článek s názvem „Nový integrační projekt Eurasie - budoucnost, která se rodí dnes“, ve kterém se věnuje plánovanému projektu vytvoření Eurasijské unie. Cílem tohoto projektu je vytvořit společnou ekonomickou a měnovou politiku, včetně jednotné měny¹⁶⁰.

Nová etapa integračního procesu nastala 18. listopadu 2011, když byla podepsána mezi prezidenty Kazachstánu, Ruska a Běloruska deklarace o Eurasijské ekonomické integraci, která počítá s vytvoření Eurasijské unie do roku 2015. Počítá se s tím, že mezi její členy budou pochopitelně patřit Rusko, Kazachstán a Bělorusko, ke kterým se navíc připojí Arménie, Kyrgyzstán a Tádžikistán. Samozřejmě není vyloučeno v budoucnu ještě rozšíření o další státy¹⁶¹.

Na území Kazachstánu, Ruska a Běloruska už od 1. ledna 2012 funguje společný hospodářský prostor, jehož cílem je vytvořit podmínky pro stabilní a efektivní rozvoj ekonomik členských států¹⁶².

Názory odborníků na to, zda může Eurasijská unie dobře fungovat, jsou různé. Nicméně Rusko prohlašuje, že společenství bude založeno na rovných hospodářských základech. V této

---

¹⁵⁸ Koncepte zahraniční politiky RF 2013.

¹⁵⁹ Таможенный союз (Таможеньный союз). Dostupné na: <http://evrasoyuz.ru/tamozhennyj-soyuz/>, 20. 11. 2013.

¹⁶⁰ Novyj ingracionnyj projekt dlja Evrazii – buduščee, kotoroe roždaet'sja segodnja (Новый интеграционный проект для Евразии — будущее, которое рождается сегодня). *Izvestija*, 3. 10. 2011. Dostupné na: <http://izvestia.ru/news/502761>, 20. 11. 2013.

¹⁶¹ Integracija v Evrazii (Интеграция в Евразии). Dostupné na: <http://poddonmsk.ru/skati-0/Евразийский Союз>, 20. 11. 2013.

¹⁶² RF, Belorurussija i Kazachstan sozdajut JEEK – organ upravlenija integracijej (РФ, Белоруссия и Казахстан создают ЕЭК - орган управления интеграцией). *Ria.ru*, 18. 11. 2011. Dostupné na: <http://ria.ru/economy/20111118/491937528.html>, 20. 11. 2013.

souvislosti tedy již nemluví o sférách vlivu, jako tomu bylo dříve, ale o sférách přátel. Velký význam pro budoucnost Eurasijské unie byl přikládán rozhodnutí Ukrajiny, zda se k unii připojí¹⁶³.

Situace na Ukrajině je však v současnosti velmi složitá. Země byla od listopadu 2013 zmítána obrovskými demonstracemi, které vyvrcholily v únoru 2014 sesazením prezidenta Janukovyče a vyhlášením předčasných voleb, ze kterých vzešla nová vláda. Byl zvolen prozatímní prezident, který bude úřad prezidenta vykonávat do prezidentských voleb v květnu 2014¹⁶⁴. Nicméně tato situace vedla Rusko k rozhodnutí, že použije ke stabilizaci situace na Ukrajině ozbrojené jednotky. Jednalo se o druhý případ, kdy bylo pro ochranu zájmů ruských obyvatel v zahraničí použito hard power¹⁶⁵. I přesto, že se ruské jednání setkalo s mezinárodním nesouhlasem a odsoudila ho jak Evropská unie, tak i USA, obsadily ruské jednotky celý krymský poloostrov. Ukrajina požadovala, aby se ruské jednotky z Krymu stáhly a snažila se vyřešit situaci diplomatickou cestou. Rusko však nereagovalo na mezinárodní odpor a 12. března 2014 bylo na Krymu vyhlášeno referendum, ve kterém se obyvatelé vyslovili k připojení Krymu k Rusku¹⁶⁶. USA spolu s Evropskou unií uvalily na Rusko v souvislosti s jeho konáním, které považují za narušení státní suverenity a mezinárodního práva mnohé sankce. Mezi tyto sankce například patří také vyloučení Ruské federace ze skupiny G8, která se tak smrškla na G7 a Rusko nedostane šanci se do ní navrátit, dokud nezmění svůj přístup ke krymské otázce a s ní spojenou ukrajinskou krizí¹⁶⁷.

Není tedy žádným překvapením, že poté, co Rusko neoprávněně zabralo Krym, který byl součástí Ukrajiny, tak se v zemi strhla ještě silnější vlna nevole vůči Rusku a obyvatelé ještě výrazněji volají po zapojení Ukrajiny do západních struktur, takže o připojení k modelu Eurasijské integrace nelze v současné době ani uvažovat.

---

¹⁶³ STIER, G. Eurasijská unie: Putinův sen, nebo reálná šance? *Česká pozice*, 21. 9. 2013. Dostupné na: <http://www.ceskapozice.cz/zahranici/geopolitika/eurasijska-unie-putinuv-sen-nebo-realna-sance>, 20. 11. 2013.

¹⁶⁴ Demonstrace v zemi vzplály jako reakce na prohlášení prezidenta Janukovyče o odstoupení od podpisu asociační dohody s Evropskou unií. Oficiálně své rozhodnutí zdůvodnil tím, že by pro Ukrajinu byl tento krok v krátkodobé perspektivě ekonomicky nevýhodný. Skutečným důvodem však byl spíše tlak, který na Ukrajinu vyvíjelo Rusko, aby od podpisu smlouvy odstoupila. Demonstranti nesouhlasili s rozhodnutím vlády a vyžadovali zapojení Ukrajiny do evropské integrace. Demonstrace pokračovaly několik měsíců a přerostly do takové míry, že byly mnohými nazývány dokonce občanskou válkou (*Přehled aktuálního dění na Ukrajině*. Euractiv.cz. Dostupné na: <http://www.euractiv.cz/vnejsi-vztahy/link-dossier/vyvoj-aktualniho-deni-na-ukrajine-000101>, 27. 3. 2014).

¹⁶⁵ Prvním případem byla již zmiňovaná válka v Gruzii roku 2008.

¹⁶⁶ *Přehled aktuálního dění na Ukrajině*. Euractiv.cz. Dostupné na: <http://www.euractiv.cz/vnejsi-vztahy/link-dossier/vyvoj-aktualniho-deni-na-ukrajine-000101>, 27. 3. 2014

¹⁶⁷ USA, others powers kick Russia out fro G8. *CNN*, 25. 3. 2015. Dostupné na: <http://edition.cnn.com/2014/03/24/politics/obama-europe-trip/>, 27. 3. 2014.

Ruský zásah na Krymu byl pro západní svět velkým šokem. Věřili, že se Rusko rozhodne nezasáhnout, protože bude válka příliš nákladná pro slabou ruskou ekonomiku, poškodí to ruský obchod a také mezinárodní postavení Ruska. Navíc předpokládali, že Putin nebude chtít zhatit plánované setkání skupiny G8 v Soči a také pro něj bude výhodnější spíše ukázat neschopnost ukrajinské vlády vyřešit krizi než se stát jejím nepřítelem, proti kterému se může Ukrajina vymezit. Navzdory všem těmto předpokladům se ale Rusko rozhodlo dát přednost svým strategickým zájmům před ekonomickými, které byly doposud pro Vladimíra Putina v zahraniční politice hlavní. Ukrajina má pro Rusko strategický význam a je odhodláno si ji udržet ve sféře svého vlivu i na úkor ekonomických zájmů země. Pro Putina, stejně jako pro další zastánce eurasijství, představuje NATO a EU strategické ohrožení, a proto je jim vstup do území ruského vlivu přísně zakázán.

Ani mezinárodní sankce, které po zásahu následovaly, nepřinutily Putina od svého rozhodnutí ustoupit a to i přesto, že jednou ze sankcí je pozastavení ruského členství ve skupině G8, které bylo v koncepcích zahraniční politiky RF považováno za velmi důležité. Některá západní media přirovnávají současné počínání Vladimíra Putina k politice carského Ruska, kdy bylo hlavní filozofií co nejvíce rozšířit své území¹⁶⁸.

V současné zahraniční politice Vladimíra Putina tak můžeme pozorovat mnohem silněji vliv eurasijských myšlenek než pragmatismu, kterým byla jeho politika dosud proslulá. Jeho současné počínání je v souladu s názory jednoho z nejvlivnějších současných eurasijců Alexandra Dugina, kterému jsem se věnovala v první kapitole mé práce. Ten již v roce 1999 v knize *Osnovy geopolitiky* uvádí, že je nutné připojit Krym k Rusku a ovládnout Ukrajinu, protože samostatná Ukrajina může ohrozit eurasijský projekt.

3.5 Shrnutí

V této kapitole jsme mohli poměrně dobře pozorovat, jakým vývojem prošla ruská zahraniční politika. Západnické myšlenky prosazoval pouze během krátkého období po rozpadu SSSR tehdejší ministr zahraničí Kozyrev spolu s prezidentem Jelcinem. Oba lze považovat za atlantisty, kteří se především snažili navázat spolupráci se Západem. Bohužel ale kvůli této snaze zcela opomněli situaci v postsovětské oblasti. Brzy se tak ukázalo, že v takovém počínání není možné pokračovat a Rusko se nemůže orientovat jen na Západ, jelikož ztrácí vliv v oblasti členských států SNS. Již v roce 1993 tak dochází k obratu

---

¹⁶⁸ BEDNÁŘ, L. Zvítězilo dnešní Rusko v už neexistující studené válce. *Česká pozice*, 11. 3. 2014. Dostupné na: <http://www.ceskapozice.cz/zahranici/geopolitika/zvitezilo-dnesni-rusko-v-uz-neexistujici-studene-valce>, 31. 3. 2014.

zahraniční politiky a Kozyrev přichází s koncepcí blízkého zahraničí. Tento obrat se poté projevuje v Koncepci zahraniční politiky RF z roku 1993, kde je uvedena oblast blízkého zahraničí jako priorita ruské zahraniční politiky. Dále je kladen důraz na ochranu Rusů žijících v zahraničí a také je kritizováno plánované rozšiřování NATO. Nicméně tato koncepce ještě stále považuje USA za partnera, se kterým je nutné prohloubit spolupráci.

Svůj zájem o oblast blízkého zahraničí Rusko deklaruje také v dokumentu s názvem Strategický plán RF s členskými zeměmi SNS z roku 1995, kde je jasně specifikována nutnost prohloubení integračních procesů v této oblasti. Navíc si Rusko vymezuje právo zasahovat do interních záležitostí států SNS, jelikož se vidí jako garant bezpečnosti této oblasti.

Již od roku 1993 je tedy znatelný odklon od západnictví směrem k eurasijství. Za úplné dokončení tohoto přeorientování zahraniční politiky lze považovat rok 1996, kdy se stal ministrem zahraničí Jevgenij Primakov. Ten chtěl stejně jako Kozyrev obnovit mocenské postavení Ruska, které mělo v dobách Sovětského svazu, ale zvolil k tomu jiné metody než Kozyrev. Rusko se podle něj musí nejprve stát regionální mocností, aby bylo schopné konkurovat ostatním světovým mocnostem. Velkou roli Primakov přikládal také rozvoji multivektorové politiky, kterou začal v Rusku prosazovat.

V podobném duchu pokračoval také jeho následovník Igor Ivanov, který ho vystřídal ve funkci ministra zahraničí. V době jeho nástupu do funkce znovu naplno eskaluje čečenská krize, díky které získá popularitu Vladimír Putin, jmenovaný Jelcinem za svého nástupce. Poté vyhraje Putin v roce 2001 prezidentské volby a stává se prezidentem RF. Z počátku svého prezidentského období snaží o spolupráci se Západem a to především v boji proti terorismu po teroristických útocích v roce 2001. Navíc přináší do ruské politiky pragmatismus, který se stane na dlouhou dobu hlavním rysem ruské zahraniční politiky. Klade důraz na ekonomické potřeby a snaží se kombinovat myšlenky eurasijství a západnictví. Na jedné straně totiž spolupracuje v boji proti terorismu, což mu umožňuje mít kontrolu nad situací, protože je přímou součástí těchto procesů. Na druhé straně, v rámci protiteroristického boje, striktně formuluje ruské zájmy, ať už v otázkách strategicko-bezpečnostních, ekonomických nebo politických.

Koncepce zahraniční politiky a také Koncepce národní bezpečnosti z roku 2000 lze tak považovat za částečnou syntézu eurasijských a západnických myšlenek. Základní principy jsou shodné s předchozí koncepcí. Prioritou zůstává blízké zahraničí a ochrana Rusů žijících v zahraničí. Opět je vyjádřen nesouhlas s rozšiřováním NATO a také s možností umístění americké protiraketové obrany blízko ruských hranic, s čímž Rusko výrazně nesouhlasí. Zároveň však koncepce vidí jako velmi důležité ruské členství ve skupině nejvyspělejších

států světa G8, s čímž je spojeno upřednostňování ruských ekonomických zájmů a soft power před zdroji hard power. Je také nutné, aby se Rusko zaměřilo na spolupráci s mezinárodními ekonomickými organizacemi.

Putin také začal věnovat velkou pozornost otázce ruské diaspory v zahraničí, v čemž pokračoval i jeho nástupce Dmitrij Medvěďev, který ho v roce 2008 na 4 roky vystřídal ve funkci prezidenta. V této oblasti se oba snažili o prosazování soft power, ale krátce po nástupu Medvěděva do funkce došlo k válce v Gruzii a Medvěďev se rozhodl poprvé zasáhnout do sporu ve jménu ochrany ruské menšiny, která v oblasti žije, s použitím hard power.

Koncepce zahraniční politiky RF z roku 2008 se v podstatě neliší od té z roku 2000, protože jak již jsem zmiňovala, tak Medvěďev pokračoval v linii zahraniční politiky, kterou nastavil Vladimír Putin. Hlavní tak zůstává pragmatismus, multivektorová politika a ochrana ruských zájmů.

V roce 2012 se vrací do funkce prezidenta Vladimír Putin a o rok později vydává novou Koncepti zahraniční politiky RF, ve které výrazně kritizuje zasahování Západu (hlavně USA) do interních záležitostí jiných států. Jako prioritu uvádí prohloubení integrace se státy SNS a to převážně s Ukrajinou, jelikož chce, aby se Ukrajina stala členem Eurasijské unie, jejíž založení je plánováno na rok 2015. Idea Eurasijské unie se stává pro zahraniční politiku Vladimíra Putina po roce 2012 zásadní a snaží se všechny své kroky vést v jejím souladu. A to i přesto, že to může ohrožovat ruské ekonomické zájmy, jak tomu bylo v případě ukrajinské krize a následném ruském obsazení Krymu. Své počínání na Krymu je Ruskem obhajováno stejně jako v Gruzii ochranou ruských občanů žijících v zahraničí. Realitou ale je, že Rusko nechce připustit, aby se Ukrajina, která je zásadní pro eurasijskou integraci a je považována za ruskou sféru vlivu, dostala pod vliv Západu.

Můžeme tedy říci, že od roku 1993, kdy končí krátká éra atlantistů, je v ruské zahraniční politice dominantním proudem eurasijsktví. Vzhledem k aktuální situaci lze navíc konstatovat, že ruské počínání na Krymu a snaha o založení Eurasijské unie svědčí o tom, že eurasijsktví v současnosti prožívá jedno ze svých nejsilnějších období. Dokonce je prosazováno na úkor pragmatismu, který byl od nástupu Putina hlavním symbolem ruské zahraniční politiky.

4. Vliv alternativních hráčů na proměny ruské zahraniční politiky v postsovětské oblasti

V předchozí části své práce jsem se věnovala postupnému vývoji ruské zahraniční politiky a tomu zda byla v jednotlivých obdobích více ovlivňována západnickými nebo euroasijskými myšlenkami. Na to jakým směrem se ruská zahraniční politika ubírala, měla velký vliv také skutečnost, že se o oblast postsovětského prostoru začaly zajímat jiné globální velmoci, které se snaží zde prosadit svůj vliv. Takové jednání je Ruskem považováno za hrozbu, jelikož tuto oblast považuje za sféru svého vlivu a zasahování jiných mocností může ohrozit ruské zájmy v regionu.

Jak se postupně vyvíjela ruská percepce hrozeb, nám ukázal rozbor zahraničně-politických koncepcí v předchozí kapitole. Můžeme vidět, že již koncepce z roku 1993 je kritická k plánovanému rozšiřování NATO o Česko, Polsko a Maďarsko. Následující koncepce z roku 2000 byla vydána až po tom, co k tomuto rozšíření skutečně došlo a tato skutečnost vzbudila v Rusku velké obavy z přítomnosti cizích vojenských základem poblíž jeho hranic. Tato koncepce vidí jako velkou hrozbu plánované vytvoření americké národní protiraketové obrany, proti kterému je Rusko připraveno přijmout odpovídající opatření, aby ochránilo svou národní bezpečnost. V podobném duchu pokračuje i koncepce z roku 2008, která tentokrát velmi striktně odmítá plánované rozšíření NATO o Gruzii a Ukrajinu a také možnost umístění protiraketové obrany NATO v ČR a Polsku, což je velmi blízko ruských hranic a Rusko to proto považuje za ohrožení své národní bezpečnosti. Strategie národní bezpečnosti RF do roku 2020, vydaná v roce 2009, poté uvádí jako hrozbu možné obnovení amerického unilateralismu a opět zmiňuje hrozbu rozšiřování NATO.

Zatím poslední Koncepce zahraniční politiky RF z roku 2013 vychází ze stejných předpokladů jako ty předchozí. Znovu deklaruje svůj nesouhlas s rozšiřováním NATO k ruským hranicím a navíc vidí jako ohrožení světové stability zasahování Západu do interních záležitostí jiných států.

Z tohoto vyplývá, že pro Rusko je největší hrozbou riziko přiblížení NATO k ruským hranicím a také možnost, že by tím pádem mohlo ztratit svůj dominantní vliv v oblasti postsovětského prostoru. Mezi mocnosti, které jsou nejvíce zainteresovány v získání vlivu v oblasti postsovětského prostoru, můžeme zařadit USA, Evropskou unii a Turecko, které v podstatě ztělesňují Severoatlantickou alianci a dále také Čínu a Írán.

4.1 Nová velká hra o Střední Asii

Za oblast, ve které v současnosti dochází k největšímu střetu zájmů lze bez většího váhání označit Střední Asii, do které náleží pět států: Kazachstán, Turkmenistán, Uzbekistán, Tádžikistán a Kyrgyzstán. V této oblasti se nejvýznamněji střetávají zájmy Ruska, Spojených států amerických a Číny, ale o získání vlivu v oblasti usiluje také Evropské unie, Turecko a Írán¹⁶⁹. Významnou roli v tomto hrají geostrategická spojení oblasti střední Asie a Kaspického moře se Středozemním mořem (zde se projevuje vliv Turecka), s Indickým oceánem (vliv Íránu a Pákistánu) a s Evropou (vliv Ruska), přičemž všechny tyto tři „strategické koridory“ mají dlouhou historii sahající až do minulého století¹⁷⁰.

Reinhard Stuth ve svém článku z roku 1997 uvádí několik důvodů, proč je právě oblast Střední Asie natolik strategicky významná. Za prvé, v Kaspickém moři se skrývají obrovské zásoby ropy a zemního plynu. Za druhé, více než polovina světové produkce heroinu směřující do Evropy a Severní Ameriky putuje právě přes Střední Asii. Za třetí, v této oblasti dochází ke střetu naprosto odlišných kulturně-civilizačních uspořádání (sunnité, šíité, křesťané)¹⁷¹. Je důležité podotknout, že vzhledem ke staršímu datu vydání tohoto článku chybí další důvod, který se stal aktuálním po teroristických útocích 11. září, jelikož se Střední Asie stala zásadním regionem v boji proti terorismu.

I přes skutečnost, že existují mnohé konfliktní zájmy mocností týkající se Střední Asie, tak můžeme naleznout i některé společné zájmy, na kterých se jsou všechny schopné shodnout. Mezi nejdůležitější z nich můžeme zařadit společnou snahu potlačit terorismus, zabránit šíření zbraní hromadného ničení do této oblasti a také přerušit pěstování a vývoz drog¹⁷².

4.1.1 Situace ve Střední Asii 1991 - 2001

Pokud se podíváme do minulosti, tak lze situaci v regionu do roku 2001 považovat za stabilní. Tím mám samozřejmě na mysli situaci týkající se rivality přítomných mocností v regionu, a ne situaci v samotných středoasijských republikách. Samo Rusko si geopolitickou důležitost regionu v době prezidentství Jelcina příliš neuvědomovalo. K obratu došlo až

---

¹⁶⁹ STUTH, R. Konkurence velmocí ve střední Asii a její následky v Evropě. *Politologický časopis* 1997, č. 4, s. 380. Dostupné na: <http://www.politologickycasopis.cz/cz/archiv/1997/4/>, 2. 4. 2014.

¹⁷⁰ STUTH, R. 1997, s. 381 – 382.

¹⁷¹ STUTH, R. 1997, s. 383.

¹⁷² POLÁKOVÁ, S. *Role Ruska v integračních procesech v postsovětském prostoru*. Diplomová práce. Západočeská univerzita: Plzeň 2013, s. 17.

s nástupem Vladimíra Putina, který si byl důležitosti tohoto regionu vědom hned od svého nástupu, což lze pochopit i ze skutečnosti, že jeho první zahraniční návštěva ve funkci prezidenta směřovala do Uzbekistánu, Turkmenistánu a Kazachstánu¹⁷³.

Z ekonomického hlediska lze považovat Rusko do roku 2001 za klíčovou zemi pro tranzit nerostných surovin v oblasti, jelikož právě přes území Ruské federace vedla drtivá většina produktovodů. Po celá devadesátá léta je tedy možné považovat Rusko za absolutně primárního obchodního partnera pro středoasijské republiky¹⁷⁴.

Spojené státy americké měly v tomto období ve Střední Asii spíše ekonomické než politické zájmy. Do regionu se z jejich strany dostávalo velkého přísunu investic a to hlavně do oblasti průmyslu. USA usilovaly především o získání přístupu k ropě a zemnímu plynu a snažily se o vybudování diverzifikovaného odvodu surovin ze Střední Asie do Evropy. Zasadily se o vytvoření ropovodu Baku-Tbilisi-Ceyhan¹⁷⁵, kterým putuje středoasijská ropa nikoli přes území Ruska, ale přes Turecko¹⁷⁶.

Pokud šlo o politické zájmy USA v oblasti, tak ty byly prováděny prostřednictvím organizace GUAM, což je hlavní prozápadně orientovaná organizace v oblasti postsovětského prostoru. GUAM je organizací států, které nabízejí možnost vytvoření nových cest pro dopravu ropy do Evropy, přičemž by tyto cesty vedly přes jejich území a tím by obešly Ruskou federaci. Díky tomu má USA na jejím fungování velký zájem a také v ní vidí alternativu pro postsovětské státy, které chtějí vést zahraniční politiku nezávisle na Rusku¹⁷⁷.

Další organizací, prostřednictvím které se USA snaží prosazovat svůj politický vliv v oblasti, je NATO, konkrétně program Partnerství pro mír, ve kterém nabídlo NATO členství všem bývalým sovětským republikám. Mezi jeho členy v současnosti patří Arménie, Gruzie,

---

¹⁷³ HORÁK, S. Geopolitika Střední Asie. *Mezinárodní politika 5/2001*, s. 5.

¹⁷⁴ HORÁK, S., 2001, s. 6.

¹⁷⁵ Projekt BTC (Baku-Tbilisi-Ceyhan), který byl otevřený v roce 2005 v podstatě kopíruje trasu ropovodu BTE (Baku-Tbilisi-Erzurum) a proudí v něm plyn z Ázerbájdžánu do Turecka. Díky zapojení do BTE a BTC se Gruzii podařilo snížit svou energetickou závislost na Rusku (SRSTKOVÁ, N. Energetický sektor Gruzie. *Na východ*. 2010, č. 4. Dostupné na: <http://navychod.cz/articles.php?id=432ba7f0-e3c2-11e2-bb9a-251f2970b950>).

¹⁷⁶ HORÁK, S. Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR. Praha: Karolinum 2008, s. 24.

¹⁷⁷ GUAM vznikl roku 1997 a zakládajícími zeměmi byly Gruzie, Ukrajina, Ázerbájdžán a Moldavsko, které se dohodly na rozvoji čtyřstranné spolupráce k posílení stability a bezpečnosti v Evropě. GUAM je jednou z mála organizací, která nespolupracuje s Ruskou federací. A není tomu náhodou, protože GUAM v podstatě vznikl za účelem vymanění se z vlivu Ruské federace a k prosazení spolupráce se Spojenými státy americkými. Dalším důvodem k vytvoření organizace byla energetická politika. Hlavy všech výše jmenovaných států obviňují Rusko z podporování neuznaných států na postsovětském území (Abcházie, Jižní Osetie, Podněstří, Náhorní Karabach), což podle nich brání k obnovení jejich územní celistvosti. Roku 1999 přistoupil k organizaci Uzbekistán, díky čemuž se změnil název organizace na GUUAM, který ale v roce 2005 opět vystoupil (Dostupné na: *Istoriya GUAM. История ГУАМ. ГУАМ*. Dostupné na: <http://guam-organization.org/node/242>, 12. 11. 2013).

Bělorusko, Kazachstán, Tádžikistán, Turkmenistán, Ukrajina, Uzbekistán, Kyrgyzstán, Ázerbájdžán a také Rusko přijalo účast na tomto programu¹⁷⁸.

Na americkém počínání tak můžeme zcela jasně vidět snahu zbavit Rusko jeho hegemonie v regionu a naopak posílit svůj vliv v oblasti.

Čína do rozpadu Sovětského svazu své zájmy v této oblasti nijak neartikulovala, protože se její zahraniční politika držela zásady nezasahování do fungování SSSR. Po rozpadu SSSR se ale Čína začala zapojovat do dění v regionu a navazovat diplomatické styky s nově vzniklými republikami. Zájem ze strany Číny o Střední Asii je způsoben mnohými faktory, mezi které lze například také zařadit občanské a etnické nepokoje, které se v regionu začaly objevovat. V roce 1996 došlo k založení Šanghajské pětky, která se později transformovala do Šanghajské organizace spolupráce. Šanghajská pětka měla za cíl vyřešit hraniční spory mezi členskými zeměmi a urovnat situaci na hranicích. Toto období lze tedy považovat za vstup Číny do regionu Střední Asie. Rusko čínský vstup tehdy přijalo bezproblémově, jelikož to bylo ještě v období, kdy nebyl z ruské strany přikládán Střední Asii tak velký strategický význam, jako poté, co se stal prezidentem Vladimír Putin¹⁷⁹.

Čína v tomto období zažívala velký ekonomický růst a tak měla všechny předpoklady, aby se stala důležitým hráčem v regionu. Spolupráci navázala nejvíce s Kazachstánem a Turkmenistánem, jelikož obě tyto země mají velké zásoby ropy a zemního plynu. Středoasijské republiky si byly vědomy stoupajícího čínského významu a snažily se o co největší ekonomickou výměnu. Spolupráce byla výhodná i pro Čínu, jelikož díky tomu mohla diverzifikovat své tranzitní cesty¹⁸⁰ a navíc zde také hraje roli zájem Číny o ekonomický rozvoj tzv. Východního Turkestánu (autonomní oblasti Sin-t'iang), kde existují reálné separatistické tendence. Čína se snaží této hrozbě zabránit pomocí rozsáhlé industrializace celého regionu s přílivem čínského etnika a rozvojem dobrých vztahů s okolními středoasijskými státy¹⁸¹.

Pro Čínu je velice důležitá již zmiňovaná Šanghajská organizace spolupráce prostřednictvím které definuje své politicko-bezpečnostní zájmy v regionu. Hlavním bezpečnostním zájmem ve Střední Asii je pro Čínu udržení stability v regionu, protože pokud

---

¹⁷⁸ Partnership for Peace Framework Document. NATO. Dostupné na: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_82584.htm, 2. 4. 2014.

¹⁷⁹ HORÁK, 2001, s. 4.

¹⁸⁰ Zájem Číny o kazašskou ropu a uzbeký plyn je patrný z dohody o vybudování ropovodu a plynovodu Kazachstánu a Turkmenistánu, která byla podepsána v roce 1998 (Horák, 2001, s. 4).

¹⁸¹ HORÁK, 2001, s. 4.

by byla narušena, tak by to znamenalo ohrožení pro vzájemnou ekonomickou spolupráci. Navíc je důležité si uvědomit, že čínské západní hranice jsou velmi dlouhé, a pokud by došlo k nějakým bezpečnostním problémům v Kazachstánu, Tádžikistánu či Kyrgyzstánu, tak to může způsobit nestabilitu také v čínských příhraničních provinciích, které již tak nestabilitu vykazují. Příkladem takové provincie je již zmiňovaná provincie Sin-ťiang, ve které jsou patrné separatistické tendence¹⁸².

Evropská unie¹⁸³ se do nové velké hry o Střední Asii zapojuje s mnohem nižší intenzitou než ostatní hráči. Evropská unie vidí v regionu šanci diverzifikovat své zdroje surovin, ale pomocí odlišné taktiky než USA nebo Čína. EU vsadila na snahu o ekonomickou transformaci zemí a také na rozvojové projekty. Součástí této snahy bylo uzavření mnoha bilaterálních dohod o partnerství a spolupráci mezi Evropskou unií a všemi středoasijskými zeměmi kromě Turkmenistánu, který dohodu neratifikoval¹⁸⁴.

V 90. letech tak probíhá hlavní linie spolupráce mezi Střední Asií a Evropskou unií prostřednictvím rozvojové pomoci, kterou EU zemím v regionu poskytuje. K realizaci této pomoci sloužil od roku 1991 především program TACIS¹⁸⁵ prostřednictvím, kterého nebyla realizována spolupráce pouze s regionem Střední Asie, ale se všemi nově vzniklými postsovětskými republikami. Přičemž tento program v podstatě pokračuje dodnes¹⁸⁶.

V následujících letech se rozběhlo ještě několik dalších projektů podobné TACIS, ale ani ty nenapomohly k tomu, aby Evropská unie získala pozici silného hráče v oblasti. Důvodů proč tomu tak je lze najít hned několik, například její geografická poloha vůči Střední Asií, nesrovnatelnost ekonomiky EU s jinými hráči v oblasti a také skutečnost, že některé státy EU v tomto období sami zažívali nestabilitu způsobenou pádem východního bloku¹⁸⁷.

---

¹⁸²POLÁKOVÁ, S., 2013, s. 23.

¹⁸³ V době rozpadu SSSR ještě nemůžeme hovořit o Evropské unii, ale jednalo se tehdy ještě o Evropském společenství. Pro jednodušší orientaci jsem se, ale rozhodla v práci po celou dobu používat označení Evropská unie.

¹⁸⁴ *Partnership and Cooperation Agreements*. Europa – Summaries of EU legislation. Dostupné na: http://europa.eu/legislation_summaries/external_relations/relations_with_third_countries/eastern_europe_and_central_asia/r17002_en.htm, 2. 4. 2014.

¹⁸⁵ Technical aid to the Commonwealth of Independent states. Dostupné na: http://europa.eu/legislation_summaries/external_relations/relations_with_third_countries/eastern_europe_and_central_asia/r17003_en.htm, 2. 4. 2014.

¹⁸⁶ HORÁK, S., 2008, 36 – 37.

¹⁸⁷ KOUTECKÝ, O. *Střední Asii v geopolitice současných velmocí*. Diplomová práce. Západočeská univerzita: Plzeň 2012, s. 40 – 41.

Írán byl po rozpadu SSSR západními médii považován za nebezpečný prvek nové velké hry o Střední Asii. Bylo to způsobeno stereotypy, které přetrvávaly z období Chomejního vlády a s tím spojenou snahou USA zabránit Íránu, aby se stal regionální mocností, k čemuž měl přirozené předpoklady¹⁸⁸.

Nicméně po rozpadu SSSR byl ze strany Íránu kladen silný důraz na rozvoj vztahů s nově vzniklými státy Střední Asie. Důvodů k tomu můžeme najít hned několik. Hlavní z nich jsou geografická blízkost Íránu s nově vzniklými středoasijskými republikami a také skutečnost, že po dlouhých desetiletích nuceného ateismu došlo v nezávislých státech k nárůstu zájmu o islám. Teherán se snažil využít této situace a pokoušel se být hlavním náboženským centrem. Zároveň se pokoušel expandovat na nově vzniklé trhy v oblasti. Bohužel přes všechny snahy se Íránu nepodařilo zaujmout významnější pozici v regionálním měřítku a spolupráce byla vedena mezi jednotlivými státy na bilaterální úrovni. Vzhledem k dominantnímu vlivu sunnitské větve islámu na středoasijském teritoriu, není Írán schopen v religiózní politice konkurovat aktivitám jiných států, jako je Saudská Arábie, Egypt nebo Turecko. Navíc islám není ve Střední Asii považován za politický nástroj vládnoucích režimů, ale je spíše využíván některými opozičními stranami a teroristickými organizacemi jako ideologická základna pro boj s vládnoucím režimem¹⁸⁹.

Íránu také nenapomáhá skutečnost, že není příliš ekonomicky silný a tak není schopný vést nákladné investiční projekty v několika zemích zároveň a konkurovat zboží dováženému například z Číny nebo Turecka. Teheránu se navíc nepodařilo vstoupit ani do jednoho regionálního vojensko-politického uskupení, ani významným způsobem ovlivňovat zahraniční politiku středoasijských států. K minimalizaci bezpečnostních hrozeb Írán využívá spolupráci s Moskvou, která sdílí obdobný názor na působení třetích stran ve Střední Asii¹⁹⁰.

Turecko bylo jednou z prvních zemí, které v roce 1991 nově vzniklé státy ve Střední Asii uznalo, což bylo způsobeno jeho strategií ekonomické a kulturní dominance ve svých „bratrských zemích“, za které nově vzniklé státy považovalo. Vidělo se jako zprostředkovatel vstupu nových zemí na západoevropské a americké trhy a sázelo také na své dobré vztahy se Spojenými státy. Bohužel se časem ukázalo, že to nebude pro Turecko tak jednoduché a to především z geografického hlediska, jelikož ho od Střední Asie dělí nestabilní pásmo

---

¹⁸⁸ HORÁK, S., 2001, s. 6.

¹⁸⁹ JUST, J. *Role Íránu ve Střední Asii*. Respekt 14. 2. 2008. Dostupné na: <http://just.blog.respekt.ihned.cz/c1-46021040-role-iranu-ve-stredni-asii>, 7. 4. 2014.

¹⁹⁰ JUST, J., 2008.

Kavkazu a Íránu, se kterým má navíc složité vzájemné vtaHy. Středoasijské republiky navíc očekávaly od Turecka mnohem větší finanční pomoc než jakou jim Turecko poskytlo¹⁹¹.

Lze tedy říci, že i přesto, že většina států ve Střední Asii považuje Turecko za vzor při transformaci jejich ekonomiky a také za tzv. okno do Evropy, tak se stalo pouze jednou ze součástí multivektorové zahraniční politiky středoasijských států¹⁹².

Nicméně je důležité si uvědomit, že Turecko pojí se státy Střední Asie jazyk, kultura i náboženství a tento faktor není možné podceňovat.

4.1.1 Situace ve Střední Asii po roce 2001

Události z 11. září 2001 způsobily, že se Střední Asie stala jedním z nejsledovanějších regionů světa. Spojené státy americké se najednou staly jedním z nejzásadnějších hráčů Nové velké hry o Střední Asii. Spojené státy se totiž v reakci na teroristické útoky v roce 2001 rozhodly zahájit útok na Afghánistán. Střední Asie se tak pro ně stala strategicky velmi důležitou. Z počátku to dokonce vypadalo, že se USA stanou hlavním hráčem v regionu a předstihnou i samotné Rusko¹⁹³.

I přesto, že pro Ruskou federaci znamenaly USA dalšího silného konkurenta v oblasti Střední Asie, tak se k této skutečnosti postavila překvapivě pozitivně. Rusko nijak neprotestovalo proti přítomnosti amerických vojáků ve Střední Asii a naopak americký boj proti terorismu veřejně podpořilo. Lze tedy říci, že v roce 2001 dochází k výraznému oteplení v rusko-amerických vzájemných vztazích¹⁹⁴.

V boji proti terorismu z počátku podporovala USA také Šanghajská organizace spolupráce. Realitou však bylo, že i přesto, že se ŠOS označovala za vojensko-bezpečnostní organizaci, tak nebyly její členské státy schopny v boji proti terorismu vystupovat jako celek a invazí americké armády na území Afghánistánu ztratila organizace (hlavně Rusko a Čína) monopol v řešení bezpečnostních otázek ve Střední Asii. Rusko spolu s Čínou se na summitu v Petrohradu roku 2002 pokoušelo prostřednictvím organizace vytlačit americké jednotky z regionu, ale jejich snahy nebyly naplněny. Tato neschopnost Šanghajské organizace spolupráce ještě více posilovala vliv USA v oblasti, čemuž Čína spolu s Ruskem přihlížely s nelibostí, jelikož začaly pociťovat ohrožení svých sfér vlivu¹⁹⁵.

---

¹⁹¹ HORÁK, S., 2001, s. 6.

¹⁹² HORÁK, S., 2001, s. 6.

¹⁹³ HORÁK, S., 2008, s. 99.

¹⁹⁴ POLAKOVÁ, S., 2013, s. 19.

¹⁹⁵ HORÁK, S., 2009, s. 163.

Pokud se podíváme přímo na země Střední Asie, tak ty viděly spolupráci se Spojenými státy americkými jako velmi výhodnou, protože za poskytnutí pomoci byla z americké strany nabízena velmi vysoká finanční kompenzace. Největší míru spolupráce navázaly s USA Uzbekistán spolu s Kyrgyzstánem. Obě země vyhověly americkému požadavku na zřízení americké vojenské základny na svém území. V Kyrgyzstánu byla zřízena vojenská základna na letišti v Manasu. Z počátku byl americký pronájem dohodnutý na jeden rok, ale Kyrgyzstán souhlasil s jeho prodloužením. Nicméně od roku 2005 začal být na Kyrgyzstán vyvíjený silný tlak ze strany členy Šanghajske organizace spolupráce a ani veřejné mínění kyrgyzských obyvatel nebylo nakloněno americké vojenské přítomnosti v zemi. V roce 2009 tak bylo rozhodnuto, že základna zůstane v pronájmu Spojených států, ale byla změněna její funkce z vojenské základny pouze na tranzitní středisko¹⁹⁶. Ruská silná pozice v zemi ale nebyla ani americkou přítomností v zemi ohrožena, což Kyrgyzstán dokázal v září 2012, kdy uzavřel dohodu s Ruskem na základě které prodloužil Rusku povolení používat vojenské základny v zemi do roku 2032. Zároveň také uvedl, že pronájem americké základny skončí v roce 2014¹⁹⁷.

Důvodem proč se Uzbekistán rozhodl souhlasit se zřízením americké vojenské základny na svém území, byla skutečnost, že samotný Uzbekistán čelil ještě před rokem 2001 reálné hrozbě islámského extremismu, která ohrožovala stabilitu celého regionu¹⁹⁸. Uzbekistán již před USA vyhlásil v souvislosti se sérií teroristických útoků v zemi válku islámskému extrémismu. V tomto boji se mu stalo hlavním partnerem Rusko, i když pomoc poskytlo i mnoho jiných států, včetně USA. Uzbekistánu se tak podařilo zapojit do boje proti islámskému terorismu jak Spojené státy americké, tak i Rusko, díky čemuž nedošlo k oddálení od vedené proruské zahraniční politiky. Uzbekistánu se tak nějakou dobu dařilo hrát tzv. na obě strany. Tato politika, ale není dlouhodobě realizovatelná, a tak se uzbecký prezident Karimov v roce 2004 jednoznačně přiklonil na stranu Ruska. Ruský prezident tehdy

---

¹⁹⁶HORÁK, S., 2008, s. 99.

¹⁹⁷ Na setkání v říjnu 2012 bylo podepsáno celkem 6 dokumentů, z nichž jsou hlavní tři. První se týká odpuštění dluhu Kyrgyzstánu, který činí asi 500 milionu USD. Druhá se týkala výstavby a provozu vodních elektráren. Poslední je propojena s odpuštěním kyrgyzského dluhu, týká se totiž postavení a provozu ruské vojenské základny na území Kyrgyzstánu. Rusko totiž okamžitě odpustilo Kyrgyzstánu dluh 190 mil. USD a zbytek bude odpuštěn od roku 2016 během dalších 10 let. Od roku 2016 také začne platit nová smlouva o vojenské základně, která bude na území Kyrgyzstánu po dobu 15 let a Rusko za ni nebude nic platit. (Rusko prodloužilo s Kyrgyzstánem mezivládní dohodu o používání základny. *Česká televize*, 20. 9. 2012. Dostupné na: <http://www.rozhlas.cz/zpravy/asieaustralie/zprava/1113017>, 27. 11. 2013).

¹⁹⁸ V roce 1999 explodovala v hlavním městě Uzbekistánu nálož, která zabila několik lidí a i samotný prezident Karimov byl zraněn. Odpovědí Uzbekistánu na tento útok bylo uzavření hranice s Tádžikistánem, protože ho obviňoval z účasti na tomto útoku. Útoky pokračovaly ještě téhož roku, když islámští radikálové zaútočili na oblast Fergánského údolí, které se nachází poblíž hranic s Kyrgyzstánem a Uzbekistánem. Po tomto útoku vyhlásil Uzbekistán válku proti islámskému extrémismu (HODAČ, J. – STREJČEK, P., 201).

prohlásil, že navzdory často protichůdným názorům v minulosti, se podařilo dosáhnout spolupráce na poli mezinárodní politiky. O rok později pak došlo k podpisu Dohody o spojeneckých vztazích mezi Ruskem a Uzbekistánem, kterou označil prezident Karimov za upevnění pozice Ruska ve Střední Asii a také za spolehlivou garanci míru a stability v regionu¹⁹⁹.

Případ Turkmenistánu je jedinečný, jelikož země se označuje za neutrální²⁰⁰. Takže i v případě boje proti terorismu se držel Turkmenistán pravidel své neutrální politiky. Povolil sice, aby přes jeho území probíhaly důležité transporty humanitární pomoci pro afghánské obyvatele, ale nedošlo k prolomení celkové izolace země a o úzké turkmensko-americké spolupráci nelze mluvit²⁰¹.

Tádžikistán chtěl využít situace po 11. září a snažil se získat zahraniční pomoc ze strany USA a dalších západních spojenců. Začal tedy kooperovat se západními zeměmi, a aby byla tato spolupráce možná, tak se snažil vypovědět smlouvu s Ruskem o pobytu ruských pohraničních vojsk. Takové jednání pochopitelně způsobilo krizi v rusko-tádžických vztazích^{202,203}. Tyto spory, ale netrvaly dlouho a Tádžikistán se brzy zase vydal proruským směrem. Důvodem k tomu byla skutečnost, že USA sice chtělo zřídít na území Tádžikistánu svůj hlavní vojenský stan a za to výměnou poskytnout zemi finanční pomoc, ale podmiňovalo to demokratizací systému v zemi. S tímto požadavkem samozřejmě vládnoucí elity nesouhlasily a tak jim nezbylo nic jiného než opět začít prosazovat politiku orientovanou na Rusko. Nicméně lze říct, že od roku 2001 je možné v tádžické zahraniční politice pozorovat mírný obrat, jelikož začala probíhat hlubší spolupráce i s jinými zeměmi než s Ruskem, hlavně s Íránem a Čínou, což jsou další z hráčů Nové velké hry o Střední Asii²⁰⁴.

Poslední zemí regionu je Kazachstán, který je v oblasti nejsilnějším ruským spojencem. Nicméně i ten se přidal na stranu USA a v souvislosti s bojem proti terorismu se rozhodl souhlasit s vedením přepravních tras do Afghánistánu přes jeho území. V roce 2008 byla tato dohoda doplněna a Kazachstán se rozhodl povolit Spojeným státům americkým také vést

---

¹⁹⁹ HODAČ, J. – STREJČEK, P., s. 203.

²⁰⁰ Vývoj v tomto státě byl až do roku 2006 spojen s postavou Saparmurata Nijazova známého pod pojmem Turkmenbaši, který po získání nezávislosti nastavil v zemi režim, ve kterém fungovala naprostá kontrola médií i politických stran a docházelo k porušování lidských práv (HODAČ, J. – STREJČEK, P., s. 204).

²⁰¹ HODAČ, J. – STREJČEK, P., s. 206.

²⁰² Ke změně orientace na spolupráci se západními zeměmi byl Tádžikistán veden americkým příslibem investovat v zemi až 1 miliardu USD a také skutečnost, že byl Rahmon přijat v několika západních zemích, což pro něj bylo v minulosti z důvodu minimálního zájmu o Střední Asii nemyslitelné. Jenže sliby, které Rahmon od Západu získal, nebyly plněny a tak se nakonec rozhodl se opět přiklonit na stranu Ruska (Hodač, Strejček, 2008: 216).

²⁰³ HODAČ, J. – STREJČEK, P., s. 216.

²⁰⁴ HORÁK, S., 2008, s. 121 – 122.

leteckou přepravu vojenských dodávek do Afghánistánu přes svoje území²⁰⁵. Kazachstán však dále zůstával pod vlivem Ruské federace, což dokázal v roce 2004, kdy došlo k prodloužení smlouvy o ruském pronájmu kosmodromu Bajkonour až do roku 2050. Rusko se také podílelo na rozvoji kazašských ozbrojených sil, což byl z ruské strany velmi pragmatický krok, protože tím docílili posílení kazašské vojenské závislosti na Rusku²⁰⁶.

Jak již bylo zmiňováno, tak Šanghajská organizace spolupráce (především Rusko a Čína) zpočátku podporovaly americký boj proti terorismu. K obratu v jejich pohledu na americkou přítomnost v regionu Střední Asie, ale došlo v roce 2003, kdy USA zahájily i přes ruský a čínský nesouhlas invazi do Iráku. USA tvrdily, že režim Saddáma Husajna podporuje al-Kajdu a také, že jsou v zemi nezákonně drženy zbraně hromadného ničení. Rusko se od tohoto okamžiku, i přes svou dřívější podporu USA v boji proti terorismu, od USA zcela distancovalo. Putin prohlásil, že invazi do Iráku nepodpoří, jelikož Rusko nemá žádné důkazy o tom, že Husajn byl zapojen do jakéhokoliv teroristického útoku²⁰⁷. Spojené státy americké byly ruským nesouhlasem s válkou v Iráku zaskočené, jelikož očekávaly, že je bude Rusko podporovat v boji proti terorismu, jak přislíbilo po útocích 11. září. Výsledkem bylo porušení blízké spolupráce, kterou navázalo Rusko s USA v reakci na teroristické útoky. Naopak dochází na krátkou dobu k oteplení rusko-čínských vztahů, protože obě země spojuje nesouhlas s dominantní rolí USA v regionu a snaha o odstranění amerického vlivu z oblasti²⁰⁸.

Kazachstán spolu s Uzbekistánem se přihlásily k podpoře americké invaze do Iráku a Rusko spolu s Čínou si začínaly uvědomovat, že jejich vliv v regionu v důsledku americké přítomnosti značně slábne. Nicméně situace se brzy ukázala pro Ameriku více složitou, než čekali. Spojené státy americké se totiž brzy začaly dostávat do ideologických sporů se středoasijskými autoritativními vládci, kteří těžce nesli americkou rétoriku o demokratizaci svých současných režimů. Pomyslným trnem v oku jim také byla přítomnost mnohých amerických nevládních organizací na území Střední Asie, jelikož se jejich počínání vymykalo jejich autoritativní kontrole. Začalo tedy docházet k postupnému zhoršování vztahů, které vyvrcholilo během let 2003 - 2004 poté co se v Gruzii a na Ukrajině odehrály barevné

---

²⁰⁵ SŠA podlisali s Kazachstanom soglašenje o voennom tranzite (США подписали с Казахстаном соглашение о военном транзите). *Meta.Kz*, 13. 10. 2013. Dostupné na: <http://www.meta.kz/211549-ssha-podpisali-s-kazakhstanom-soglashenie-o.html>, 10. 12. 2013.

²⁰⁶ HODAČ, J. – STREJČEK, P., s. 196 -210.

²⁰⁷ PINCUS, W. *Russia warned U.S. about Iraq, Putin says*. *Washington post*, 19. 6. 2004. Dostupné na: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A53096-2004Jun18.html>, 6. 4. 2014.

²⁰⁸ DOBROVOLSKÝ, J. Základní rysy čínské politiky vůči střední Asii. *Glosy.info*, 29. 10. 2010. Dostupné na: <http://glosy.info/texty/zakladni-rysy-cinske-politiky-vuci-stredni-asii/>, 6. 4. 2014.

revoluce. Středoasijské vlády totiž považovali tyto revoluce za výsledek snahy Západu o demokratizaci jejich země. Jako jeden z prvních se od Západu zpět obrátil již zmiňovaný Kyrgyzstán, který v září 2003 poskytl Rusku leteckou základnu Kant jen 30 kilometrů od Manasu, kde byly přítomny americké jednotky²⁰⁹.

Za zásadní moment, ve kterém došlo ke zhoršení vztahů mezi USA a středoasijskými zeměmi lze označit rok 2005. V březnu 2005 totiž vypukla v Kyrgyzstánu Tulipánová revoluce²¹⁰, jejímž výsledkem bylo ukončení vlády prezidenta Akajeva. A o dva měsíce později tedy v květnu 2005 došlo k nepokojům v Uzbekistánu, které však byly krvavě potlačeny. USA požadovaly nezávislé vyšetření celého případu, který si vyžádal smrt stovky lidí. S touto americkou žádostí samozřejmě uzbecký prezident Karimov nesouhlasil a tak došlo ke značnému zhoršení uzbecko-amerických vztahů²¹¹.

Právě na tento zvrátový moment čekalo Rusko a Čína. Jejich negativní pozice vůči barevným revolucím a také díky jejich shovívavosti vůči středoasijským autoritativním režimům pomohly k tomu, aby si získaly sympatie politických lídrů regionu. Čína a Rusko se tedy chopily příležitosti a přiměly Šanghajskou organizaci pro spolupráci 7. července 2005 k vydání rezoluce, vyzývající Spojené státy ke stažení se z vojenských základen ve střední Asii²¹².

Středoasijské republiky následovaly přání ŠOS a souhlasily s odsunem amerických jednotek z oblasti Střední Asie, čímž potvrdily svou orientaci na Organizaci šanghajské spolupráce²¹³. Největší váhu přikládalo Rusko rozhodnutí Uzbekistánu, který se téměř zcela dostal pod americký vliv a Rusko ho chtělo získat zpět do sféry svého vlivu. Ruské přání se naplnilo a Uzbekistán se nakonec přidal k ostatním středoasijským republikám a vyzval USA, aby opustily svou základnu v uzbeckém městě Chánábádu²¹⁴. Navíc o rok později došlo

---

²⁰⁹ DOBROVSKÝ, J., 2010.

²¹⁰ V Kyrgyzstánu byl od získání nezávislosti u moci Askar Akajev. Jeho vláda se z počátku jevila jako velmi demokratická, ale brzy došlo k obratu a Akajev nastolil v zemi autoritativní režim. Vláda Akajeva byla ukončena až v roce 2005 tulipánovou revolucí, která vypukla po vyhlášení výsledků parlamentních voleb. V zemi začaly obrovské protivládni demonstrace a demonstranti požadovali odstoupení prezidenta Akajeva, kterého obviňovali ze zmanipulování voleb. Akajev se sice pokoušel demonstrace násilně rozehnat, ale nepodařilo se mu to a když poté demonstranti zaútočili také na vládní palác, tak i s rodinou utekl ze země. Novým prezidentem byl poté jmenován vůdce opozice Kurmanbek Bakijev (Akajev ustupuje „žluté revoluci“. *Mladá fronta*, 22. 3. 2005. Dostupné na: http://zpravy.idnes.cz/akajev-ustupuje-zlute-revoluci-dnz-/zahranicni.aspx?c=A050321_210323_zahranicni_pol, 27. 11. 2013.)

²¹¹ DOBROVSKÝ, J., 2010.

²¹² DOBROVSKÝ, J., 2010.

²¹³ Deklaracija glav gosudarstv-členov chlenov Shanchajskoj organizaciji sotrudnichestva (Декларация глав государств-членов Шанхайской организации сотрудничества), http://news.kremlin.ru/ref_notes/1232, 12. 11. 2013.

²¹⁴ Karimov se definitivně rozhodl v důsledku toho, že USA v červenci 2005 pomohly převést do Rumunska stovky uzbeckých uprchlíků z Kyrgyzstánu, jejichž vydání požadoval Taškent. Karimov tedy vyzval Spojené státy,

k podpisu již zmiňované Dohody o spojeneckých vztazích mezi Ruskem a Uzbekistánem, v rámci které Rusko uzbeckým ozbrojeným složkám poskytlo technické prostředky k rozhánění davu. Ve stejném roce také došlo k vystoupení Uzbekistánu z prozápadní organizace GUUAM²¹⁵. Rozhodnutí Uzbekistánu bylo největší zlomem od roku 2001 v regionu Střední Asie, jelikož země je díky své poloze nejdůležitější v regionu²¹⁶.

Rusku se tedy podařilo docílit uzavření americké základny v Uzbekistánu, ale daleko složitější se nakonec ukázal postoj Kyrgyzstánu, který přislíbil vypovězení americké základny ze svého území, ale po jednáních s USA se nakonec rozhodl základnu zanechat²¹⁷. Příklad kyrgyzského jednání s Američany o prodloužení jejich přítomnosti v zemi vystihuje budoucí politiku středoasijských zemí vůči všem velmocem - snažit se je rozehrát proti sobě a dosáhnout od nich co největších ústupků.

Výjimkou mezi středoasijskými republikami byl Tádžikistán. Na rozdíl od ostatních zemí regionu, které se po roce 2004 obracely zpět k Rusku, se Tádžikistán vydal opačným směrem. Zlepšení rusko-uzbeckých vztahů, totiž vedlo ke zhoršení rusko-tádžických vztahů. Rusko si sice stále zachovává svůj vliv v zemi, ale už není možné ho považovat za hegemonního partnera, jelikož prezident Rahmon se začal ohlížet po nových spojencích. Mezi ty můžeme zařadit například Evropskou unii či Spojené státy²¹⁸.

Nicméně lze konstatovat, že po čtyřech letech usilovné snahy se Rusku spolu s Čínou podařilo dosáhnout zásadního úspěchu. Díky tomu se mění i americký pohled na Šanghajskou organizaci, kterou do roku 2005 nebrali příliš vážně. V důsledku událostí z roku 2005 si, ale uvědomili, že je potřeba proti činnosti ŠOS najít účinnou politiku. Snažili se narušit fungování organizace pomocí přijetí svých partnerů Indie a Mongolska jako pozorovatelů s výhledem na

---

aby se stáhly ze základny nedaleko Chánábádu do 180 dní, což Američtí vojáci uposlechli a do listopadu 2005 opustili svou základnu (DOBROVSKÝ, J., 2010).

²¹⁵ Uzbekistán přistoupil k organizaci v roce 1999, díky čemuž se změnil název organizace z GUAM na GUUAM. Důvodem Uzbekistánu ke vstupu do organizace bylo ochlazení vztahů s Ruskou federací a rozvoj ekonomicko-politické spolupráce s USA. Členství Uzbekistánu však nemělo dlouhé trvání, protože Uzbekistán si brzy uvědomil, že z jeho členství pro něj neplynou žádné výhody ani ve finanční, ani ve vojensko-politické oblasti. Navíc uzbecký prezident opět začal svou zahraniční politiku orientovat na spolupráci s Ruskem, a tak pro něj členství v proamerické organizaci ztratilo smysl. Všechny uvedené faktory způsobily, že v červnu 2002 pozastavil Uzbekistán své členství v GUUAM a k jeho definitivnímu odstoupení došlo v květnu 2005 (HORÁK, S., 2009, s. 202).

²¹⁶ DOBROVSKÝ, J., 2010.

²¹⁷ Situace se opakovala i v roce 2009, kdy nejprve Kyrgyzstán oznámil zrušení americké základny a pak se opět rozhodl ji zachovat. Důvodem k takovému chování je snaha Kyrgyzstánu získat finance jak ze strany Šanghajské organizace, tak i od Američanů. V roce 2004 se rozhodl základnu ponechat, zvýšil Američanům pronájem a naopak, v roce 2009 oznámil své rozhodnutí základnu vypovědět a získal od Ruské federace 300 mil. USD a příslib dalších investic. Výhody přišli i z čínské strany, která nabídla Kyrgyzstánu úvěr na nakoupení čínské techniky. Poté se znovu Kyrgyzstán rozhodl základnu ponechat a zvýšil Američanům nájemné, což mu přineslo další finance (Horák, 2009: 165)

²¹⁸ HORÁK, S., 2008, s. 128 – 129.

následné členství v organizaci. Od tohoto kroku si také slibovaly zlepšení bilaterálních vztahů s Kazachstánem a Kyrgyzstánem. Nicméně i přes veškerou americkou snahu už není možný návrat před rok 2005.

V roce 2008 se sice Američanům podařilo docílit zlepšení vztahů s klíčovým Uzbekistánem a tím od něj získat některé vstřícné kroky, ale přesto je evidentní, že Američané ztratili svůj dominantní vliv v oblasti, který si drželi po roce 2001.

Čína stejně jako Rusko podporovala USA v boji proti terorismu a souhlasila tak také s vojenským zásahem v Afghánistánu²¹⁹. Nicméně již v roce 2002 Peking prohlásil, že považuje přítomnost USA ve Střední Asii za překážku pro čínské strategické cíle v regionu. Čína považovala americké základny v Kazachstánu a Kyrgyzstánu za součásti širší strategie, která má za cíl americkou expanzi v regionu. Konkrétně tvrdila, že USA se snaží získat přístup k letecké základně u Semipalatinska v Kazachstánu, která byla dříve používána SSSR a byla navrhována speciálně pro podporu případné sovětské strategické operace proti Číně²²⁰.

Čína tedy nesla velmi nelibě otevření amerických vojenských základem v Kyrgyzstánu a Uzbekistánu, ale i přes svůj nesouhlas byla, stejně jako Ruská federace do zahájení války v Iráku, ke Spojeným státům relativně vstřícná. Po roce 2003 se, stejně jako ruská loajlnost vůči Spojeným státům, vytratila i ta čínská, protože se Čína obávala dalšího silného hráče v regionu²²¹. Od roku 2002 tak můžeme pozorovat velký nárůst obchodu mezi Čínou a středoasijskými republikami, v největší míře s Kazachstánem. Důvodem tohoto nárůstu byla skutečnost, že v důsledku války v Iráku došlo ke zvýšení ceny ropy z Perského zálivu, která byla do té doby pro Čínu prioritní. Díky zvyšování jej ceny se začala stávat pro Čínu příliš finančně náročnou a tak se logicky obrátila ke svým středoasijským sousedům. Čína tak zahájila rozsáhlé investice v oblasti těžby energetických surovin, hlavně v Kazachstánu a Turkmenistánu²²².

---

²¹⁹ Jeden z důvodů čínského souhlasu byla skutečnost, že existovaly důkazy o tom že al-Kajda cvičí muslimské separatisty působící v autonomní oblasti Sin-ťiang (RASIZADE, A. The new „Great Game“ in Central Asia after Afghanistan. *Turkish Journal of International Relations*, Summer 2002, Vol. 1, No. 2, s. 137).

²²⁰ Kazašští úředníci samozřejmě toto tvrzení popírali a tvrdili, že Washington je požádal o přístup k vojenské základně v jižním Kazachstánu, ale ne v Semipalatinsku na severu (RASIZADE, A., 2002, s. 136).

²²¹ HORÁK, S. Nástup Číny ve Střední Asii? Možnosti a limity vzájemných vztahů. *Mezinárodní vztahy*, č. 3/2009, s. 35.

²²² HORÁK, S. – KARÁSKOVÁ, I a kol. *Rusko-čínské vztahy a EU: potenciál spolupráce a konfliktu*. Praha: Matfyzpress 2011, s. 75.

V roce 2006 byl otevřen přímý ropovod z Kazachstánu do Číny²²³, který byl v roce 2009 dokončen a je plánováno postupné zvyšování jeho kapacity²²⁴. Čína se navíc v Kazachstánu velmi aktivně podílí na energetickém sektoru. Stala se vlastníkem největšího producenta ropy v zemi a podílí se také na těžbě ropy z kazašského naleziště Kašagan, které je považováno za největší v zemi²²⁵.

Čína se snaží prosadit v energetickém sektoru také v Uzbekistánu. Uzavřela s Uzbekistánem několik dohod, na základě kterých investovala do renovace některých uzbeckých ropných polí. Spolupráce obou zemí se velmi dobře vyvíjí. Od roku 2009 zahájil provoz plynovod, ve kterém proudí turkmenistánský plyn do Číny přes Uzbekistán a Kazachstán. Byla také postavena uzbecká větev Středoasijsko-čínského plynovodu. Spolupráce Uzbekistánu s Čínou se stále prohlubuje a v současnosti se obě země dohodly na vybudování další větve již zmiňovaného Středoasijsko-čínského plynovodu, díky které dodá Uzbekistán do Číny o 25 miliard m³ více zemního plynu. Plynovod by měl být v provozu od roku 2015²²⁶. Další zemí Střední Asie, se kterou navázala Čína největší míru spolupráce je Turkmenistán, ze kterého byl také vybudován nový plynovod vedoucí plyn z Turkmenistánu do Číny²²⁷.

Číně se tak podařilo proniknout na středoasijský energetický trh a zaujmout na něm, alespoň prozatím, menšinovou pozici ve srovnání s Ruskem. Lze však předpokládat, že čínský podíl poroste v souvislosti s realizací plánovaných projektů těžby a přepravy nerostných surovin²²⁸.

Evropská unie se ani po roce 2001 nedá považovat za příliš silného hráče v regionu Střední Asie. Veškeré vojenské operace, do kterých byly zapojeny jednotky EU, probíhaly pod taktovkou NATO, takže je lze považovat za akce spojenců USA. Lze tedy konstatovat, že vliv událostí 11. září 2001 ovlivnily pozici Evropské unie ve Střední Asii jen minimálně. Mezi prioritami EU v oblasti zůstala snaha diverzifikovat cesty nerostných surovin do Evropy, která je na dovozu zcela závislá a také rozvojová pomoc, kterou jsem již zmiňovala

---

²²³ HODAČ, J. – STREJČEK, P., s. 236 – 237.

²²⁴ Kazakhstan–China pipeline hits capacity. *Silk Road Intelligencer*. 1. 5. 2011. Dostupné na: <http://silkroadintelligencer.com/2011/01/05/kazakhstan-daily-news-roundup-january-5-2011/>, 10. 12. 2013.

²²⁵ HORÁK, S. – KARÁSKOVÁ, I a kol, s. 75.

²²⁶ Turkmenistan i Kitaj poctoijat novuju vetku gazoprovoda Central'naja Azija-Kitaj (Туркменистан и Китай постоят новую ветку газопровода Центральная Азия-Китай). *UzDaily*, 5. 9. 2013. Dostupné na: <http://www.uzdaily.uz/articles-id-17069.htm>, 10. 12. 2013.

²²⁷ HORÁK, S. Proměny geopolitiky Turkmenistánu v letech 2009 – 2011. Možnosti a limity Evropy. In: Kolektiv. *Studia Territorialia*. Karolinium: Praha 2012, s. 85 – 104.

²²⁸ HORÁK, S., 2009, s. 43.

výše. EU se sice stejně jako Spojené státy pokoušela o demokratizaci a také ekonomickou liberalizaci ve středoasijských republikách, ale stejně jako USA bezúspěšně²²⁹.

Evropská unie zahájila z podnětu německého předsednictví v roce 2007 vlastní strategii pro Střední Asii. Součástí této strategie je pozvednutí zatím velmi nízké úrovně vzájemného obchodu mezi zeměmi Střední Asie a EU. Evropská unie projevuje o tuto oblast užší zájem zejména v souvislosti s Východním partnerstvím a strategií pro Černé moře. Přičemž tyto iniciativy zahrnují, kromě Ruska, se kterým EU jedná samostatně, téměř všechny země bývalého SSSR a také Turecko. Důvodem ke zvýšení zájmu o Střední Asii ze strany EU je skutečnost, že některé členské státy, převážně Litva a Německo, mají na tento region silné vazby²³⁰.

Jak jsem již zmiňovala, tak Evropská unie vidí v regionu Střední Asie především šanci jak diverzifikovat své zdroje nerostných surovin. V rámci Strategie nového partnerství²³¹, které upravuje energetickou politiku mezi EU a Střední Asií, podporuje rozvoj dopravního koridoru Evropa- Kavkaz- Asie přezdívaný TRACECA²³². V současnosti je hlavním cílem programu TRACECA využít svého geopolitického postavení k vytvoření přirozené dopravní sítě mezi Evropou a Asií²³³.

Nicméně přes snahu EU o posílení spolupráce se zeměmi Střední Asie, zůstávají vztahy s těmito středoasijskými státy velmi slabé. Kompletní mise EU je pouze v Kazachstánu, činnost však již zahájily delegace EU také v Kyrgyzstánu a Tádžikistánu. Pouze Německo a Francie mají velvyslanectví ve všech pěti státech, Spojené království ve čtyřech.

Devět členských států zde nemá zastoupení vůbec. Pokud chce EU, aby její strategie pro Střední Asii uspěla, tak bude nutné posílit evropské zastoupení v regionu²³⁴.

---

²²⁹ KOUTECKÝ, O., 2012, s. 49.

²³⁰ Stanovisko Evropského hospodářského a sociálního výboru k tématu „Úloha EU ve vztazích se Střední Asií a přínos občanské společnosti“. Úřední věstník EU, 25. 8. 2011, s. 51 – 52.

²³¹ *The EU and Central Asia: Strategy for a New Partnership*. Dostupné na: <http://www.eurodialogue.org/eu-central-asia-strategy/10>, 6. 4. 2014.

²³² TRACECA neboli Program technické pomoci pro rozvoj dopravního koridoru mezi Evropou a Asií přes Černé a Kaspické moře, země jižního Kavkazu a Střední Asie byl zahájen roku 1993. Cílem je podporovat politickou a ekonomickou nezávislost zemí prostřednictvím posílení jejich kapacit pro přístup k evropským a světovým trhům prostřednictvím alternativních dopravních cest. Snaží se podněcovat další regionální spolupráci mezi partnerskými zeměmi a také jim pomáhá k získání podpory ze strany mezinárodních finančních institucí (*Transport Corridor Europe – Caucasus – Asia*. Development and cooperation - Europeaid. European commission. Dostupné na: http://ec.europa.eu/europeaid/where/asia/regional-cooperation-central-asia/transport/traceca_en.htm, 6. 4. 2014).

²³³ *Transport Corridor Europe – Caucasus – Asia*. Development and cooperation - Europeaid. European commission. Dostupné na: http://ec.europa.eu/europeaid/where/asia/regional-cooperation-central-asia/transport/traceca_en.htm, 6. 4. 2014.

²³⁴ Stanovisko Evropského hospodářského a sociálního výboru k tématu „Úloha EU ve vztazích se Střední Asií a přínos občanské společnosti“. Úřední věstník EU, 25. 8. 2011, s. 51 – 52.

Lze tedy konstatovat, že Evropská unie zůstává jedním z nejslabších hráčů Nové velké hry o Střední Asii, stejně tak jako tomu bylo před rokem 2001 a není tedy ze strany Ruské federace velký důvod se obávat, že by to byla právě EU, kdo by omezila její vliv v oblasti.

Írán zareagoval na přítomnost USA v regionu po roce 2001 ještě větším upevněním svého strategického partnerství s Ruskou federací, což způsobilo posílení vlivu této „protiamerické koalice“ v regionu Střední Asie i Kavkazu. Írán se ve vztahu ke Střední Asii nejvíce snaží o zkvalitnění obchodních kontaktů a také plné využití své výhodné polohy, která je zásadní pro dopravu zboží a strategických surovin. Nicméně již od rozpadu SSSR se musí ve své snaze o posílení ekonomického vlivu v oblasti Střední Asie Írán vyrovnávat s překážkami, které mu způsobují ne příliš dobré vztahy s USA²³⁵.

Spojené státy americké totiž označily v roce 2002 Írán jako jeden z dalších potenciálních cílů americké války proti terorismu a to především kvůli íránskému jadernému programu. Existuje totiž podezření, že Teherán za energetickým programem ukrývá program zbrojení²³⁶. Od roku 2006 tak byly ze strany Západu na Írán uvaleny tvrdé sankce, které měly velmi negativní dopad na íránské hospodářství. V listopadu 2013 došlo po dlouhých letech jednání k podepsání předběžné dohody mezi Íránem a šesti mocnostmi (5 stálých členů Rady bezpečnosti OSN plus Německo). Poté co začal Írán tuto dohodu naplňovat tak došlo ze strany Evropské unie i USA ke zmírnění sankcí, které předtím na zemi uvalili²³⁷. V současnosti probíhají jednání, jejichž výsledkem by měla být definitivní dohoda a tím také vyřešení letitého sporu. Nicméně i přesto, že se plánuje sepsání této dohody už na květen 2014, tak se zatím nedaří dohodnout na základních otázkách. Mocnosti požadují, aby Teherán omezil svůj jaderný program tak, aby nebyl schopen rychle vyrobit atomovou bombu, pokud by se k tomu rozhodl. Írán tvrdí, že jeho jaderný program je zcela mírový, a požaduje od mocností, aby odvolaly své sankce proti Íránu²³⁸. Další problém v jednáních navíc může způsobit současné napětí okolo ukrajinské krize a hlavně ruské anexe Krymu. Rusko se totiž nechalo slyšet, že sice nechce používat íránské jednání jako svou tajnou kartu, ale zároveň

---

²³⁵ HORÁK, S., 2001, s. 6.

²³⁶ Další dvě země byly Irák a Severní Korea (RASIZADE, A. The new „Great Game“ in Central Asia after Afghanistan. *Turkish Journal of International Relations*, Summer 2002, Vol. 1, No. 2, s. 138)

²³⁷ Írán omezil jaderný program, odměnou jsou mírnější sankce. *Česká televize*, 20. 1. 2014. Dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/259035-iran-omezil-jaderny-program-odmenou-jsou-mirnejsi-sankce/>, 8. 4. 2014.

²³⁸ Nová jednání o íránské jaderné programu? Potvrzení starých rozporů. *Lidové noviny*, 8. 4. 2014. Dostupné na: http://www.lidovky.cz/velmoci-opet-jednaji-s-iranem-o-jeho-jadernem-programu-pfv-zpravy-svet.aspx?c=A140408_115839_ln_zahranici_msl, 8. 4. 2014.

nevylučuje, že bude nuceno učinit nějaká opatření v reakci na sankce ze strany USA a Evropské unie, které na něj uvalili.

Írán se musí v souvislosti se sankcemi ze strany západních mocností vyrovnávat se špatnou ekonomickou situací v zemi, což poznamenává také jeho možnosti ovlivňovat dění v regionu Střední Asie. Nejsilnější bilaterální spolupráci navázal Írán s Tádžikistánem, což je způsobeno především etnicko-kulturní podobností obou zemí (obě země patří k íránské jazykové skupině a jsou součástí území tzv. Velkého Íránu). Írán považuje zlepšení vztahů s Tádžikistánem za první krok ve vylepšení vztahů i s ostatními středoasijskými zeměmi. Nicméně i přesto jakou váhu obě země přikládají vzájemné spolupráci, tak je nutné konstatovat, že ekonomická spolupráce mezi oběma zeměmi je značně omezená. V posledních letech sice dochází k růstu v obratu zboží mezi zeměmi, ale stále zůstává Írán v porovnání s ostatními tádžickými obchodními partnery v pozadí. Důležité však je poznamenat, že mezi Íránem a Tádžikistánem existuje také spolupráce na vojenské úrovni. Tato spolupráce začala již v roce 1998, kdy došlo k podepsání memoranda o porozumění, po které následovaly další smlouvy upevňující vzájemnou spolupráci ve vojensko-technické oblasti. I přesto že je oběma zeměmi vojenská spolupráce řazena mezi priority vzájemných vztahů, tak není možné předpokládat, že by bylo možné, aby Írán umístil na území Tádžikistánu svou vojenskou základnu nebo že by dokonce vystřídal ruský kontingent. Důvodem k tomu je již zmiňovaná íránská ne příliš dobrá ekonomická situace a také přítomnost silných konkurentů v podobě Číny a Ruska²³⁹.

Írán má zájem na vybudování energetického koridoru Írán – Afghánistán - Tádžikistán. V roce 2006 byla podepsána mezi všemi třemi stranami dohoda o spolupráci v energetické oblasti, která předpokládá vybudování elektrické přenosové soustavy z tádžické Sangtudy, přes Afghánistán do íránského Mašhadu, přičemž zdrojem elektrické energie pro koridor mají být hydroelektrárny Sangtuda a Rogun²⁴⁰.

S ostatními zeměmi Střední Asie udržuje Írán spolupráci jen na ekonomické úrovni a hlavním předmětem spolupráce je energetický sektor. Z Turkmenistánu do Íránu vedou dva

---

²³⁹ JUST, J., 2008.

²⁴⁰ Na projektu rekonstrukce sangtudinské a rogunské hydroelektrárny v Tádžikistánu se ve velké míře podílelo Rusko. V případě sangtudinské byl společný projekt úspěšně dokončen a od roku 2008 začala hydroelektrárna úspěšně fungovat. Avšak druhý projekt rogunské hydroelektrárny už tak úspěšný nebyl. Rusko od projektu odstoupilo, protože se nedokázalo s Tádžikistánem dohodnout na technických parametrech přehrady. Od roku 2009 tedy pracuje na výstavbě této hydroelektrárny Tádžikistán bez ruské účasti. Projekt však nepokračuje příliš pozitivně, odborníci se totiž obávají, že bude elektrárna nepříznivě ovlivňovat životní prostředí. V současnosti probíhají šetření týkající se této otázky (V Tadžikistane rešaet'sja sud'ba Rogunskoj EGC (B Tadžikistane rešaet'sja sud'ba Rogunskoj GEC). *Golos Rossii (Голос России)*, 7. 11. 2012. Dostupné na: http://rus.ruvr.ru/2012_11_07/V-Tadžikistane-reshaetsja-sudba-Rogunskoj-GJES/, 08. 04. 2014.

nízkokapacitní plynovody a zároveň využívá Turkmenistán území svého jižního souseda k tranzitu ropy na asijský trh. Lze tedy konstatovat, že i přesto, že spolu tyto dvě země nemají příliš dobrou úroveň politické spolupráce, tak ta ekonomická je v pořádku.

Nejhorší vztahy v regionu má Írán s Uzbekistánem. Důvodem k tomu je fakt, že obě země aspirují na to stát se regionálními mocnostmi a oba usilují o strategické partnerství s Tádžikistánem. Uzbekistán má velmi dobré vztahy s Izraelem a také došlo ke značnému posílení prozápadního vektoru zahraniční politiky v zemi²⁴¹.

Vliv Íránu na procesy odehrávající se na středoasijském teritoriu, tedy rozhodně nelze srovnávat s vlivem USA, Číny nebo Ruska, ale zároveň není možné jeho přítomnost podceňovat.

Turecko jako jedna ze členských zemí NATO plně podporovalo boj USA proti terorismu. Stejně jako Írán nemá Turecko v regionu dostatečný vliv na to, aby bylo schopné výrazněji zasahovat do dění v oblasti Střední Asie, ale je nutné ho také považovat za významnou regionální mocnost v oblasti. Hospodářské vztahy Turecka se středoasijskými republikami se rychle rozvíjí. Významného pokroku bylo dosaženo především v oblasti obchodu, dopravy a komunikace. Během posledních 20 let poskytlo Turecko zahraniční pomoc do čtyř středoasijských zemí (Kazachstánu, Kyrgyzstánu, Uzbekistánu a Turkmenistánu) kolem 1 miliardy USD, což představuje jednu čtvrtinu jeho celkové zahraniční pomoci ve stejném období²⁴².

Došlo k prohloubení spolupráce v oblasti kultury a vzdělávání v rámci Mezinárodní organizace turkické kultury (Turksoy), která byla založena v roce 1993 za účelem ochrany turkické kultury, umění, jazyka a historického dědictví - zavedení těchto hodnot na celém světě a jejich převedení na mladší generace. Turecko také provádí široký stipendijní program pro studenty ze zemí Střední Asie. Dále propaguje „Setkávání turkicky mluvících hlav států“, které se konají od roku 1992 s cílem zvýšit solidaritu mezi turkicky mluvícími zeměmi a vytvořit nové lepší příležitosti spolupráce mezi nimi. V roce 2009 pak došlo k vytvoření Rady pro spolupráci turkicky mluvících států (CCT), což je důkaz, že se Turecko snaží rozšířit svůj vliv v regionu. V Turecku v současnosti neexistuje jasná a dobře koordinovaná zahraniční politika vůči Střední Asii, ale uvádí se, že tureckou politiku vůči zemím tohoto regionu lze

---

²⁴¹ JUST, J., 2008.

²⁴² Pro poskytování pomoci středoasijským zemím byla založena Turecká agentura pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (TIKA), org. The Turkish Cooperation and Development Agency (Turkey's relations with Central Asia republics. *Republic of Turkey – Ministry of Foreign affairs*. Dostupné na: http://www.mfa.gov.tr/turkey_s-relations-with-central-asian-republics.en.mfa, 8. 4. 2014.)

shrnout do několika bodů. Za prvé, rozvoj dvoustranné a mnohostranné spolupráce v oblasti energetiky, ekonomiky, obchodu, kultury, společnosti a politiky. Za druhé, snaha najít mírové řešení zamrzlých regionálních konfliktů. Za třetí, poskytování pomoci státům regionu v procesu budování státu a také pomáhat těmto státům rozvíjet a udržovat úzké vztahy s ostatními zeměmi.

Nejdůležitější zemí v regionu je pro Turecko Kazachstán, což je způsobeno úzkými ekonomickými vazbami. Smlouva o partnerství mezi oběma zeměmi byla podepsána v roce 2009 a Turecko také aktivně podporuje snahu Kazachstánu připojit se ke Světové obchodní organizaci. Prvkem budoucích kazašsko-tureckých vztahů se může stát výstavba dopravního koridoru z Turecka přes Kavkaz a Kazachstán do Číny. Důležitým ekonomickým partnerem je také Kyrgyzstán, ale i přes rostoucí vzájemný obchod je nutné konstatovat, že ekonomické vztahy mezi zeměmi zaostávají za očekáváním, a to především s ohledem na politické vztahy mezi oběma zeměmi. Na rozdíl od Ruska Turecko uvádí, že vítá mírové a demokratické změny v Kyrgyzstánu a podporuje vznik demokratických pravidel a zásad v zemi, protože posílení politické, sociální a ekonomické situace v Kyrgyzstánu je klíčem k regionálnímu míru a bezpečnosti. Uzbekistán je Tureckem považován za hlavního potencionálního příjemce jeho světového modelu s důrazem na modernizaci a demokracii v postsovětské Střední Asii. Nicméně situace mezi oběma zeměmi je poměrně složitá a doprovázená mnohými spory, takže turecká představa zůstává zatím nenaplněna. Za nejvíce spřízněnou zemi ve Střední Asii je podle oficiální linie označován Tureckem Tádžikistán, se kterým ho spojuje společná historie a kultura. Nicméně i přes tuto oficiální rétoriku je uváděno, že ve skutečnosti není Tádžikistán v turecké zahraniční politice považovaný za prioritu²⁴³.

Turecko je sice považováno za tradičního spojence USA, ale v poslední době si pěstuje silné vazby s Ruskem a Čínou. Rusko i Turecko byly sice v éře Studené války nepřátelé, ale teď si uvědomují, že vzájemné sblížení přinese výhody pro obě strany. Turecko patří k hlavním spotřebitelům ruského zemního plynu a Rusko je hlavním trhem pro turecké stavební a dodavatelské firmy²⁴⁴. Obě země zrušily vzájemnou vízovou povinnost pro své státní příslušníky a Turecko se stalo nejoblíbenější turistickou destinací pro Rusy. Dalším

---

²⁴³ WHEELER, T., *Turkey's role and interests in Central Asia*. London: Saferworld 2013, s. 4 – 7.

²⁴⁴ Pro příklad uvádíme údaje z roku 2011, kdy byla odhadována spotřeba zemního plynu v Turecku na 37 miliard kubíků, přičemž z toho 18 miliard kubíků koupilo Turecko právě od Ruska. To znamená, že ruským plynem pokrylo šedesát procent domácí spotřeby. Ruský zemní plyn a ropa jsou největšími artikly bilaterálního obchodu mezi Tureckem a Ruskem, přičemž ropa tvoří asi dvacet procent a zemní plyn více než dvě třetiny (Turecko vypovědělo Gazpromu kontrakt o dodávkách ruského plynu, *EurActiv* 3. 10. 2011. Dostupné na: <http://www.euractiv.cz/energetika/clanek/turecko-vypovedelo-gazpromu-kontrakt-o-dodavkach-ruskeho-plynu-009200>, 29. 4. 2014).

faktorem, který přispívá k jejich spolupráci je fakt, že Rusko si je vědomo, že Organizace smlouvy o kolektivní bezpečnosti nemusí být dost silná, aby zabránila revolucím typu arabského jara ve Střední Asii. Vladimír Putin dobře ví, že v takových situacích je mnohem účinnější uplatňování měkké moci, kterou právě Turecko v zemích Střední Asie a Kavkazu má díky etnickým a kulturním vazbám²⁴⁵.

V roce 2012 se také Turecko stalo tzv. partnerem v dialogu v rámci Šanghajske organizace spolupráce s velkou podporou ze strany Číny a Ruska. V souvislosti s touto událostí Čína uvedla, že Turecko má úzké vazby s členy organizace a je klíčovým činitelem v regionu, což znamená, že přijetí Turecka by přispělo v pokračujícím boji proti terorismu, separatismu, extremismu, nelegální činnosti na hranicích a obchodu s drogami v regionu. Turecký premiér Recep Tayyip Erdogan se také nechal slyšet, že se v budoucnu může stát Turecko členem ŠOS, ale podle některých názorů se z jeho strany jedná spíše o blafování s cílem přimět Evropskou unii, aby přestala otálet v otázce tureckého členství v EU²⁴⁶.

Turecká robustní ekonomika ve spojení s mladou a dynamickou populací je významným přínosem a Turecko díky této kombinaci může získat důležitou roli prostředníka mezi Ruskem a Čínou ve Střední Asii a zároveň se snažit rozptýlit obavy středoasijských vlád z dominance těchto dvou mocností²⁴⁷.

Pro současnou situaci ve Střední Asii je nejzásadnější prohlášení amerických a koaličních sil, že stáhnou své jednotky z regionu do konce roku 2014. Země ve Střední Asii se tak připravují na možné přelití nestability, která panuje u jejich jižních sousedů. Rusko i USA jim tak nabízí programy vojenské pomoci. Jenže skutečnost, že jsou tyto nabídky pomoci spojeny s existencí rusko-amerického soupeření, tak s sebou bohužel nesou, i když možná neúmyslně, zhoršování napětí mezi zeměmi Střední Asie.

Rusko se především snaží o posílení mechanismů již několikrát zmiňované Organizace o kolektivní bezpečnosti. Plánuje se celá řada bezpečnostních misí v bývalém sovětském prostoru. Dále se má organizace zaměřit na kybernetickou bezpečnost a také na prevenci revolucí typu „arabského jara“. Za hlavní prioritu organizace, ale Rusko považuje právě posílení bezpečnosti ve Střední Asii, což je zásadní pro ochranu před islamistickým

---

²⁴⁵ BOZKURT, A. US-Russian deal to impact Turkey's role in Central Asia. *Today's zaman*, 8. 4. 2013. Dostupné na: http://www.todayszaman.com/columnists/abdullah-bozkurt_312036-us-russian-deal-to-impact-turkeys-role-in-central-asia.html, 8. 4. 2014.

²⁴⁶ Erdogan pokukuje po Šanghaji. *Presseurop*, 31. 12. 2013. Dostupné na: <http://www.presseurop.eu/cs/content/article/3347211-erdogan-pokukuje-po-sanghaji>, 8. 4. 2014.

²⁴⁷ BOZKURT, A., 2013.

extremismem v Afghánistánu, který by se mohl pokoušet obnovit svou dřívější tradici ve Střední Asii.

Pro Rusko je velmi důležité, aby upevnilo svou pozici v Kyrgystánu a Tádžikistánu, takže stále probíhají jednání o pronájmu vojenských základem v obou zemích. Oproti tomu sousední Uzbekistán, který byl klíčovým partnerem Spojených států amerických v bojích v Afghánistánu, se chopil příležitosti a vybudoval užší vojenské vazby s USA. Spojené státy americké tak poskytly v roce 2011 Uzbekistánu vojenskou pomoc²⁴⁸. Uzbekistán má spory o vodu s Kyrgyzstánem a Tádžikistánem a několikrát se vyjádřil, že je ochotný použít vojenskou sílu proti oběma zemím, aby si zajistil kontrolu nad vodními zdroji. Je tedy pochopitelné, že Kyrgyzstán i Tádžikistán se vyjadřují velmi znepokojivě v souvislosti s rostoucí mírou spolupráce Uzbekistánu s USA. Další obavy navíc vyvolalo vystoupení Uzbekistánu z Organizace smlouvy o kolektivní bezpečnosti, což vyvolalo velké nespokojení především v Rusku²⁴⁹.

4.1.3 Shrnutí

Pokud se podíváme na to, jakým způsobem se vyvíjela situace ve Střední Asii od roku 1991, tak můžeme vidět, že region který byl v období po rozpadu SSSR Ruskem přehlížen, se stala jedna z nejstrategičtějších oblastí. Nejdůležitějším impulzem byl rok 2001, kdy se o oblast začaly zajímat USA a začalo docházet k upevňování amerického vlivu. Rusko a Čína sice americký boj proti terorismu podporovaly, ale americkou vojenskou přítomnost viděly jen velmi nerady. Netrvalo dlouho a začaly se snažit odstranit USA z regionu. Lze říci, že jejich snahy byly naplněny a od roku 2005 dochází k postupnému, ale zřetelně viditelnému úpadku amerického vlivu ve Střední Asii. Nicméně stále nelze americkou přítomnost v regionu popřít a tak je jednou z hlavních motivací Ruska v regionu právě oslabení tohoto amerického vlivu.

Rusko má v regionu své bezpečnostní zájmy, protože se oprávněně obává přílivu drog a islámského extremismu z Afghánistánu přes Střední Asii do Ruska. Tato obava je oficiálně hnacím motorem veškerých akcí, které Rusko podniká ve Střední Asii. Existuje tu však i skrytý motiv a tím je právě snaha obnovit svou kontrolu nad Střední Asií²⁵⁰.

---

²⁴⁸ Poskytnout vojenskou pomoc bylo možné jen díky zrušení omezení na poskytování vojenské pomoci Uzbekistánu. Toto omezení platilo téměř deset let kvůli porušování lidských práv (KUCERA, J. Great Game in Central Asia after Afghanistan. The diplomat, 27. 3. 2013. Dostupné na: <http://thediplomat.com/2013/03/the-great-game-in-central-asia-after-afghanistan/1/>, 8. 4. 2014).

²⁴⁹ KUCERA, J. Great Game in Central Asia after Afghanistan. The diplomat, 27. 3. 2013. Dostupné na: <http://thediplomat.com/2013/03/the-great-game-in-central-asia-after-afghanistan/1/>, 8. 4. 2014.

²⁵⁰ BOZKURT, A., 2013.

V této ruské snaze o obnovení svého vlivu v oblasti můžeme výrazně zpozorovat vliv eurasianismu a také přímo myšlenek Alexandra Dugina, jelikož v této oblasti dochází k naplnění jeho základní myšlenky, kterou je rozpor mezi eurasianismem (Ruskem) a atlantismem (USA). Dugin uvádí ve své knize *Osnovy geopolitiky*, která zde již byla mnohokrát citována, že pokud se podaří Rusku vyhrát v prostoru Střední Asie pozici válku s thallasokracií (myšleno USA), tak tím automaticky dojde k vyřešení dalších otázek, např. možnost poskytnutí ruské podpory Iráku proti Turecku, integrace do kontinentálního bloku Indie a také vytvoření přímého koridoru na Blízký východ. Dále Dugin uvádí, že pro oblast Střední Asie má obrovský význam Afghánistán, takže je pro Rusko nevyhnutelný geopolitický návrat do Afghánistánu. Můžeme vidět, že Vladimír Putin s tímto názorem také souhlasí, což potvrzuje jeho snaha o stažení amerických jednotek ze Střední Asie a také přímo samotného Afghánistánu²⁵¹.

Jedním z dalších bodů, ve kterém se současná ruská politika vůči Střední Asie shoduje s myšlením Alexandra Dugina je skutečnost, že v boji proti thallasokratickým silám (USA) je Rusku spojencem Írán spolu s Čínou, se kterými Rusko podle Dugina spojuje společný nepřítel a tím jsou Spojené státy americké²⁵².

4.2 Nová velká hra o jižní Kavkaz

Pokud se podíváme do historie kavkazského regionu, tak uvidíme, že pro Rusko byla kontrola Kavkazu vždy velmi důležitá a snahu o její získání lze pozorovat již v dávné minulost. Ruské snahy byly naplněny v 19. století, od kterého je možné datovat definitivní ovládnutí Kavkazu Ruskem. Kavkaz se tedy stal nedílnou součástí carského Ruska a poté Sovětského svazu. Kavkaz měl pro Rusko vždy zvláštní postavení díky své strategické poloze, která umožňovala vybudovat ochranný val proti Turecku a Persii. Nicméně tato oblast byla pro Rusko od počátku problémová, jelikož zde panovala velká nespokojenost se sovětskou (ruskou) nadvládou. Rusko se tu tak muselo vyrovnávat s četnými protiruskými povstáními. Navíc existovala oprávněná obava z toho, že se secesionistické snahy Kavkazanů rozšíří i do dalších regionů, převážně do Střední Asie, což by ohrozilo zásadní pilíře ruského impéria. Aby Rusko této situaci zabránilo, tak nejen že začalo vůči Kavkazu prosazovat politiku cukru a biče, ale také se jeho hlavním úkolem stalo vytváření nepokojů mezi místními

---

²⁵¹ DUGIN, A., 2009, s. 130 – 132.

²⁵² DUGIN, A., 2009, s. 130 – 132.

etnickými skupinami. V těchto etnických nepokojích se poté Rusko pasovalo do role arbitra, o jehož přízeň měly zneprátené strany usilovat a také respektovat jeho postavení²⁵³.

4.2.1 Situace na jižním Kavkaze od roku 1991 do roku 2008

Kavkaz neztratil své výjimečné postavení pro Rusko ani po roce 1991, kdy se rozpadl Sovětský svaz. Zůstal důležitý z bezpečnostního, ekonomického i geopolitického hlediska. Navíc představuje nárazníkovou zónu mezi ruským severním Kavkazem²⁵⁴ a islámským světem (hlavně Tureckem). Rusko se také cítí ohroženo případným rozšiřováním vlivu jiných aktérů v této oblasti a uvědomuje si, že udržení jeho vlivu v regionu je zásadní pro zachování přístupu k transportním trasám energetických surovin²⁵⁵.

Nicméně i přesto, že si Rusko bylo významnosti Kavkazu vědomo, tak je důležité si uvědomit, že rozpad SSSR byl doprovázen vnitřními rozpory a také velkou mírou chaosu, což ovlivnilo také ruskou politiku vůči Kavkazu. Koncepce zahraniční politiky z roku 1993 se sice pokouší definovat ruskou představu o vztazích s kavkazskými republikami, ale jak již bylo uvedeno v předchozích kapitolách, tak v tomto období byl v Rusku dominantní atlantismus a s ním spojená snaha o sblížení se Západem. Navíc bylo Rusko zmítáno politickou krizí a tak nemělo dostatečné kapacity, aby se plnohodnotně zapojilo do dění v regionu. Z počátku tedy byla Ruskem důležitost Kavkazu, stejně jaké dalších oblastí blízkého zahraničí, poměrně přehlížena. K obratu došlo až poté, co si Rusko uvědomilo, že se země Kavkazu snaží diverzifikovat svou zahraniční politiku a také že se objevilo hned několik dalších hráčů, kteří mají zájem o získání vlivu v této oblasti. Navíc v Rusku začínají propukat antiantlantické nálady a tak dochází k obratu v ruské zahraniční politice. Rusko již neusiluje převážně o navázání vztahů se Západem, ale stěžejní se pro něj stává obnovení svého vlivu v oblasti blízkého zahraničí. To pochopitelně poznamená i situaci na Kavkaze, kde dojde k razantnímu zvýšení ruské aktivity. Zajímavý je ruský přístup k ozbrojeným sporům, kterými je jižní Kavkaz zmítán. Na jedné straně totiž představují pro Rusko hrozbu destabilizace

---

²⁵³ HRADECKÁ, L. *Rusko jako aktér konfliktů na Jižním Kavkaze*. Diplomová práce. Masarykova univerzita: Brno 2009, s. 21.

²⁵⁴ Severní Kavkaz je tvořen subjekty Ruské federace, mezi které řadíme Krasnodarský a Stavropolský kraj a republiky Adygejsko, Ingušsko, Karačajevsko-Čečesko, Kabardsko-Balkarsko, Severní Osetie, Čečensko a Dagestán (Dostupné na: http://www.vokrugsveta.ru/encyclopedia/index.php?title=Северный_Кавказ, 16. 4. 2014).

²⁵⁵ CORNELL, E. S. *The Nagorno-Karabakh conflict*. Report No. 46, Department of East European studies. Uppsala University 199, s. 50.

celého postsovětského prostoru, ale na straně druhé této situace Rusko využívá jako příležitost k ovlivňování dění v regionu, stejně jako tomu bylo již za sovětské éry²⁵⁶.

Situace se, ale po rozpadu SSSR pro Rusko změnila, protože již není jediné, které se snaží o získání dominantního vlivu v jižním Kavkazu. Výsledkem tedy je, že se zde můžeme setkat se střetem zájmů několika mocností. Někteří situaci nazývají stejně jako tomu je ve Střední Asii, tzv. Novou velkou hrou. V 90. letech 20. století bylo mezi hlavní hráče této „hry“ možné zařadit především USA a Rusko, protože nejvíce ovlivňovaly situaci v regionu. V průběhu času se však množství hráčů navyšovalo a to především díky snaze Turecka a Íránu o realizaci svých zájmů v oblasti. Tyto dvě země se tak stávají dalšími zásadními hráči tzv. Velké hry o Jižní Kavkaz. V oblasti je ale také nutné brát v potaz Čínu, Evropskou unii a Izrael, jejichž reakce na vývoj v regionu je velmi důležitá a není tedy možné tyto hráče opomíjet. Atraktivita Jižního Kavkazu je způsobena především ekonomickými zájmy a otázkou bezpečnosti jednotlivých účastníků této hry²⁵⁷.

Po rozpadu Sovětského svazu vznikly na území Jižního Kavkazu tři nové samostatné státy – Gruzie, Ázerbájdžán a Arménie, které se najednou ocitly v „mocenském vakuu“. To se rychle přeměnilo na sled vyhlásování různých autonomií a následných vojenských konfliktů. Hlavním důvodem pro tyto spory v oblasti je skutečnost, že definice státních hranic nerespektuje etnické složení obyvatel. Nově vzniklé státy měly tedy nejhorší podmínky pro nově etabloující se demokracie. Musely čelit úpadku průmyslové výroby, společenské nestabilitě a vojenským střetům²⁵⁸.

Nestabilita je tedy vlastní pro všechny tři kavkazské republiky, ale je důležité si uvědomit, že po roce 1991 se každá ze zemí vydala trochu odlišnou cestou a s tím souvisí také rozdílný vývoj situace v zemi. Pokud se podíváme na Arménii, tak uvidíme, že jako jediný stát regionu nemá společné hranice s Ruskou federací, ale to mu nebrání v úzké vzájemné spolupráci, právě naopak. Arménie totiž v Rusku vidí ochránce před hrozbami, které mohou přijít z Turecka, Ázerbájdžánu nebo Íránu, se kterými má velmi špatné vztahy²⁵⁹. Špatné vztahy s Ázerbájdžánem souvisí se sporem o Náhorní Karabach, který proběhl po rozpadu Sovětského svazu²⁶⁰. Obě země si totiž na území Náhorního Karabachu začaly činit nárok.

---

²⁵⁶ ŠMÍD, T. Jižní Kavkaz. In: KUCHUŇKOVÁ, P. – ŠMÍD, T.: *Rusko jako geopolitický aktér v postsovětském prostoru*. Masarykova univerzita: Brno 2006, s. 110 – 111.

²⁵⁷ ZACPALOVÁ, L. Geopolitika Jižního Kavkazu. *Diplomová práce*. Vysoká škola ekonomická: Praha 2011, s. 10.

²⁵⁸ HODAČ, J. – STREJČEK, P., s. 140 – 141.

²⁵⁹ HODAČ, J. – STREJČEK, P., s. 144.

²⁶⁰ Konflikt o Náhorní Karabach sahá až do dávné minulosti. Jedná se o hornatou oblast na západě dnešního Ázerbájdžánu, která je pro obě strany sporu emocionálně velmi důležitá. Jak Arménie tak Ázerbájdžán si dělají

Rusko se stalo pro Arménii v tomto sporu hlavním spojencem (zajišťovalo Arménii po celou dobu sporu zbraně a palivo) a odtud pramení úzká míra spolupráce, která trvá dodnes²⁶¹. Je možné konstatovat, že nebýt této ruské pomoci, tak by byl výsledek konfliktu možná jiný. Nicméně Arménii se podařilo získat území pod svou kontrolu a v současnosti je většina obyvatel Karabachu tvořena Armény²⁶².

Arménie je tedy zemí, která má z celého regionu nejsilnější vazby na Rusko a mezi zeměmi probíhá nejsilnější míra vzájemné spolupráce. Není tedy překvapením, že Arménie jako první země regionu v roce 1991 vstoupila do Společenství nezávislých států a téhož roku byla také podepsána dohoda s Ruskem o přátelství a bezpečnosti. V roce 1992 se Arménie připojila k Taškentské smlouvě o vzájemné bezpečnosti členských států SNS a podepsala bilaterální dohodu s Ruskem o vzájemné bezpečnosti²⁶³. Bezpečnostní garance ze strany Ruska poskytuje Arménii Smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci z roku 1997, ve které se mluví o vzájemné pomoci v případě napadnutí jednoho ze států, ochraně arménských hranic před zeměmi, které nejsou členy SNS, a také o vzájemném respektování státních hranic a mírovém řešení sporů²⁶⁴. Dalším důkazem vysoké míry spolupráce je skutečnost, že od roku 1995 jsou na území Arménie přítomny ruské vojenské jednotky, které mají zaručenou svou přítomnost až do roku 2044²⁶⁵.

Rusko je tedy pro Arménii největším strategickým partnerem, i když se země pokouší o navázání spolupráce se Západem. Arménie je součástí programu Evropské unie Východní

---

na území historický nárok. Arméni podotýkají, že Náhorní Karabach byl součástí Arménského království již od 4. století př. n. l, ale Ázerbájdžánci naopak považují Náhorní Karabach za území, které bylo vždy pod jejich nadvládou. Nicméně podle Arménů je tato nadvláda nelegitimní a naopak vidí Náhorní Karabach jako historicky arménské území. Důležitý je ve sporu rok 1921, kdy byl Kavkaz ovládnut Rusy a po dohodě s Tureckem se stal Náhorní Karabach autonomní oblastí Ázerbájdžánu. Během existence SSSR byl konfliktní potenciál oblasti sověty násilně utlačován a tak není divu, že po rozpadu SSSR se nespokojenost Arménů, která byla předtím potlačována, naplno projevila a situace vyústila ve spor o Náhorní Karabach (HRADECKÁ, L., 2009, s. 48 – 49).

²⁶¹ SOULEIMANOV, E. Dějiny arménsko-ruských vztahů. *Euroasijský express*. Dostupné na: http://euroasia.euweb.cz/4-2001_ka_souleimanov1.htm, 21. 11. 2013.

²⁶² Dostupné na: <http://www.libri.cz/databaze/staty/podlist.php?id=421>, 21. 11. 2013.

²⁶³ SOULEIMANOV, E. Dějiny arménsko-ruských vztahů. *Euroasijský express*. Dostupné na: http://euroasia.euweb.cz/4-2001_ka_souleimanov1.htm, 21. 11. 2013.

²⁶⁴ HODAČ, J. – STREJČEK, P., s. 144.

²⁶⁵ Přítomnost ruských jednotek do roku 2044 je zaručena smlouvou z roku 2010. Smlouva sice Arménii nezaručuje, že jí Rusko pomůže v případě sporu s Ázerbájdžánem, ale přítomnost ruských vojsk na jejím území vidí jako odstrašující prvek pro Ázerbájdžánce (NOVÁK, Martin. Na věčné časy? Arménie má ruské vojáky do roku 2044. *Aktuálně.cz*, 20. 8. 2010. Dostupné na: <http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropa/clanek.phtml?id=675286>, 21. 11. 2013).

partnerství, díky kterému získává od Evropské unie finanční dotace z programu na technickou pomoc zemím SNS a je zapojena do mnohých finančních aktivit v rámci tohoto programu²⁶⁶.

Další zemí regionu je Ázerbájdžán, o kterém jsem se již zmiňovala v souvislosti se sporem o Náhorní Karabach. Je logické, že vzhledem k tomu, že Rusko během tohoto sporu podporovalo Arménii tak nejsou vzájemné vztahy Ruska s Ázerbájdžánem příliš dobré. Nicméně Ázerbájdžán má v kavkazském regionu zcela zásadní postavení díky svým nalezištím ropy a zemního plynu²⁶⁷. Odmítavý postoj ke spolupráci s Ruskem dokazuje skutečnost, že hned po svém vzniku deklarovala země jako svoji zahraničně-politickou prioritu rozvoj vztahů se Západem, především s NATO. To bylo také důvodem toho, že se Ázerbájdžán na rozdíl od Arménie nerozhodl ihned vstoupit do SNS. Až do roku 1993, kdy se rozhodl stát plným členem, měl jen status přidruženého člena²⁶⁸. Ázerbájdžán byl v roce 1997 jednou ze zakládajících zemí organizace GUAM, což ještě více komplikovalo vzájemné vztahy s Ruskem. Když navíc Ázerbájdžán prohlásil, že by na svém území uvítal zřízení americké základny, tak byl protiruský směr politiky naprosto zřetelný. O mírném oteplení rusko-ázerbájdžánských vztahů můžeme mluvit až po nástupu Vladimíra Putina do funkce prezidenta RF, protože začal propagovat aktivní ruskou politiku vůči této zemi^{269,270}. Nicméně i přes Putinovy snahy je pro Ázerbájdžán stále hlavní spolupráce se Západem. V roce 1999 byla přijata Dohoda o partnerství a spolupráci, která vytváří rámec pro spolupráci s EU. Jako cíl vzájemné politické, ekonomické, sociální a kulturní spolupráce byl určen rozvoj ázerbájdžánské demokracie a tržní ekonomiky. Spolupráce s EU se ještě více umocnila v roce 2004, když se Ázerbájdžán stal součástí Evropské politiky sousedství. O dva roky později následovalo vytvoření akčního plánu EU a Ázerbájdžánu, který stanovuje strategické cíle a opatření nezbytná pro jejich dosažení.

Spor o Náhorní Karabach není jediným důvodem ne příliš dobrých vztahů Ruska a Ázerbájdžánu. Dalším důvodem je také spor o právní status Kaspického moře, zda ho považovat za moře či jezero, který mezi zeměmi probíhal. Rusko prosazovalo variantu „jezero“, protože pokud by tomu tak bylo tak podléhá vodní plocha principu společného

---

²⁶⁶ Arménie – Zahraničně-politická orientace. MZV. Dostupné na: http://www.mzv.cz/inp/cz/encyklopedie_statu/asia/armenie/politika/zahranicne_politicka_orientace.html, 21. 11. 2013.

²⁶⁷ HODAČ, J. – STREJČEK, P., s. 117.

²⁶⁸ HODAČ, J. – STREJČEK, P., s. 148.

²⁶⁹ Příkladem je podepsání dohody v roce 2001 o definici hranic v Kaspickém moři, na které se předtím nemohli země dlouho dohodnout nebo smlouva z roku 2002, která Rusku dovolovala využívat bývalou sovětskou základnu Gabala na území Ázerbájdžánu (Hodač, Strejček, 2008: 150 – 151).

²⁷⁰ HODAČ, J. – STREJČEK, P., s. 150 – 151.

vlastnictví. Ázerbájdžán s dalšími nově vzniklými státy prosazoval „moře“, na základě kterého by byla vodní plocha rozdělena podle mořského práva do národních sektorů²⁷¹.

Dohoda byla uzavřena v roce 2001, kdy Putin podepsal dokument o rozvoji obchodních a politických vztahů a o rozvoji spolupráce při těžbě ropy a zemního plynu v Kaspickém moři²⁷².

Lze tedy říci, že vztahy Ruska s Ázerbájdžánem nejsou na příliš dobré úrovni a ani míra vzájemné spolupráce není příliš vysoká. Nicméně ještě není situace taková, jako je tomu v případě Gruzie, což je poslední země kaspického regionu. Vzájemné vztahy Gruzie s Ruskem jsou totiž už od rozpadu SSSR nejkomplicovanější v celém regionu. Není tedy překvapením, že do SNS vstoupila Gruzie až v roce 1994 a to jen díky tomu, že ji k tomu donutily okolnosti týkající se konfliktu s Abcházíí.²⁷³

V roce 2004 proběhla v zemi tzv. revoluce růží a jejím výsledkem bylo nastoupení Michaila Saakašviliho do funkce gruzínského prezidenta. Prioritou zahraniční politiky se stala gruzínská integrace do euroatlantických a evropských struktur, což znamená snahu o sblížení s NATO a EU, ale také se Spojenými státy nebo klíčovými evropskými zeměmi. K tomuto rozhodnutí napomohlo i samotné Rusko, které neustále kritizovalo Gruzii za nedostatečnou snahu v boji proti terorismu. Gruzie se tedy rozhodla zintenzivnit boj proti terorismu, ale jejím partnerem v tomto úsilí se pro ni staly Spojené státy americké. Rusko tedy svým tlakem docílilo naprosto opačného efektu než, o jaký usilovalo²⁷⁴. Protiruský směr v zahraniční politice země lze sledovat také v tom, že Gruzie byla, stejně jako Ázerbájdžán, jednou ze zakládajících zemí organizace GUAM, v rámci které se snaží o zintenzivnění spolupráce.

Protiruský směr se pochopitelně projevuje také v gruzínském hospodářství. Po rozpadu Sovětského svazu bylo zcela závislé na ruských energetických dodávkách. Gruzie totiž sama nedisponuje žádnými zdroji, ale je velmi významným státem pro tranzit do dalších zemí. Právě díky této skutečnosti se Gruzii podařilo snížit svou energetickou závislost na Rusku, jelikož se zapojila do projektu plynovodu BTE, který byl otevřen v roce 2005 a proudí v něm plyn z Ázerbájdžánu do Turecka a také projektu BTC, který byl otevřený v témže roce a

---

²⁷¹ ŠMÍD, T., s. 131 – 132.

²⁷² V dohodě bylo stanoveno, že vody se budou využívat společně, ale mořské dno a jeho nerostné bohatství bude rozděleno podle sektorového principu (Hodač, Strejček, 2008: 181).

²⁷³ Gruzie – zahraničně-politická orientace. MZV. Dostupné na:

http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/asia/gruzie/politika/zahranicne_politicka_orientace.html,

22. 11. 2013

²⁷⁴ ŠMÍD, T., s. 118.

v podstatě kopíruje trasu ropovodu BTE. Do budoucna se také počítá s gruzínskou účastí na projektu Nabucco a White Stream²⁷⁵.

Důležitá je také skutečnost, že od roku 2005 již není Rusko hlavním gruzínským exportérem. Gruzii se totiž podařilo diverzifikovat své dodavatele a ruské prvenství bylo vystřídáno Tureckem, které se stalo pro Gruzii hlavním exportérem²⁷⁶. Špatné vztahy mezi Ruskem a Gruzii se projeví v roce 2006 kdy Rusko uvalilo embargo na dovoz gruzínského vína a minerálních vod²⁷⁷.

Jak již bylo uvedeno výše, v 90. letech 20. století se Jižní Kavkaz vymanil z absolutní ruské nadvlády a po studené válce se staly právě USA velmi vlivným hráčem v regionu. USA se v regionu zapojily především díky poskytování finančních prostředků v rámci rozvojové pomoci a ekonomických projektů. Hlavním cílem USA byla stabilizace regionu a zajištění jeho bezpečnosti, což mělo napomoci k zajištění bezpečnosti celé Kaspické oblasti, ve které mají USA své ekonomické zájmy. Stabilizace situace na Jižním Kavkaze by také napomohla zabránit šíření teroristické hrozby ze Severního Kavkazu a z muslimských zemí na jihu, jako je Írán nebo Afghánistán. Snažily se tedy najít mírové řešení konfliktů, které na území probíhaly a také přenést problémy jižního Kavkazu na půdu NATO. Vzhledem ke svému protiruskému postoji není překvapením, že nejsilnějším partnerem USA na jižním Kavkaze se stala Gruzie. Od roku 1991, kdy došlo ke vzniku samostatné Gruzie, začaly USA přispívat na rozvoj ekonomiky a zlepšení životní úrovně v zemi²⁷⁸.

Vedle USA se v regionu začal prosazovat také Írán, jehož role v této geopolitické hře sice bývá někdy opomíjena, ale je důležité brát íránskou přítomnost v regionu v potaz. Írán se nachází na pobřeží Kaspického moře, takže se ho stejně jako ostatních států týkají spory o stanovení hranic v kaspické oblasti a také obavy z bezpečnostní nestability regionu. Stejně jako Rusko s nelibostí přijímá projekty, které odvádí kaspickou ropu a zemní plyn mimo jeho území, tak i Írán považuje projekty, které nevedou přes území Íránu jako ohrožení svého postavení v regionu. Po tom co Rusko s rozpadem SSSR ztratilo své výsadní postavení v regionu, se tak pro Írán staly největším trnem v oku Spojené státy americké, které získaly

---

²⁷⁵ SRSTKOVÁ, N. Energetický sektor Gruzie. *Na východ*. 2010, č. 4. Dostupné na: <http://navychod.cz/articles.php?id=432ba7f0-e3c2-11e2-bb9a-251f2970b950>.

²⁷⁶ HODAČ, J. – STREJČEK, P., s. 170.

²⁷⁷ Vztahy „jako víno“? Rusko ukončilo embargo na gruzínské nápoje. *CT24*, 11. 2. 2013. Dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/214597-vztahy-jako-vino-rusko-ukoncilo-embargo-na-gruzinske-napoje/>, 22. 11. 2013.

²⁷⁸ ZACPALOVÁ, L., 2009, s. 18.

v oblasti značný vliv²⁷⁹. Dokud existoval Sovětský svaz, tak byl spolu s Íránem jedinou zemí, které měla hranici s Kaspickým mořem, a proto logicky pouze Írán a SSSR mohly využívat jeho zdroje. Vzniklo několik rusko-iránských dohod o správě Kaspického moře, přičemž první z nich je již ze 17. století. Poté co se Sovětský svaz rozpadl chtěly začít uplatňovat svá práva týkající se zdrojů z Kaspického moře také nově vzniklé státy. Rusko a Írán, ale trvaly na uplatňování původních smluv a odmítly samostatnou těžbu nově vzniklých států v Kaspickém moři. Tato situace samozřejmě vyvolala spory, které byly ještě navíc komplikované díky nesouladu ohledně právního statusu Kaspického moře, kterému jsme se již věnovali výše. Írán spojuje, stejně jako Turecko, s Kavkazem společné náboženství, což proklamuje jako hlavní důvod svého zájmu o tuto oblast. Realitou však je, že Írán se zajímá o Kavkaz v první řadě z důvodu svých ekonomických zájmů. Proto usiluje o snížení amerického vlivu v oblasti a naopak posílení svého vlivu²⁸⁰.

Za svého největšího spojence v oblasti považuje Arménii, důkazem čehož bylo v roce 2007 otevření plynovodu z Íránu do Arménie. Mnohem horší vztahy má pak Írán s Gruzii, což je způsobenou blízkou spoluprací Gruzie se Spojenými státy americkými. Nicméně nejkomplicovanější vztahy má Írán s Ázerbájdžánem, což je způsobeno nejen tím, že země má úzké vazby na USA, ale hlavně díky skutečnosti, že velkou část obyvatel Íránu tvoří právě Ázerbájdžánci, přičemž nejvíce jich je v severozápadních iránských provinciích. Teherán chce tedy předejít tomu, že by z jejich strany byly vznášeny etnické požadavky, a tak se rozhodl ve sporu o Náhorní Karabach podporovat Arménii. Írán totiž vidí mnohem raději, když je Ázerbájdžán zmítán tímto konfliktem, jelikož to snižuje jeho šance, že se stane přitažlivým pro Ázerbájdžánce žijící Íránu²⁸¹.

Jak již bylo zmíněno, tak další zemí, kterou s regionem Jižního Kavkazu spojuje společné náboženství je Turecko, což z něj logicky dělá dalšího významného hráče v oblasti. Turecko lze nazvat mostem mezi evropským a asijským kontinentem, což je shodné pro celou oblast Jižního Kavkazu. Po rozpadu SSSR rozšířilo Turecko své politické, hospodářské a kulturní vazby s nově vzniklými nezávislými státy Jižního Kavkazu. Nicméně za vyšší prioritu byly považovány dobré vztahy s Ruskem, jelikož mezi oběma zeměmi probíhá rozsáhlá obchodní výměna. Turecko tedy podřídilo své zájmy v oblasti Jižního Kavkazu

---

²⁷⁹ SHARASHENIDZE, T. *The role of Iran in the South Caucasus*. The international relations and security network, 27. 2. 2013. Dostupné na: <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Articles/Special-Feature/Detail/?lng=en&id=158505&contextid774=158505&contextid775=158498&tabid=1453495103>, 3. 5. 2014.

²⁸⁰ SHAFFER, B. The geopolitics of the Caucasus. *Brown Journal of world affairs* 2009, vol. 15, issue 2, p. 137.

²⁸¹ SHAFFER, B., 2009, p. 138.

udržení strategického partnerství s Ruskem, ale i tak zůstává Turecko důležitým hráčem v regionu²⁸².

Rusko i Írán byly k jednání Turecka zpočátku obezřetní, což je způsobeno skutečností, že Turecko je členem NATO a také kandidátem na členství v Evropské unii. Navíc Turecko zpočátku kooperovalo s USA, jelikož obě země chtěly zabránit ruské hegemonii v oblasti. Tuto snahu pozitivně přivítali Ázerbájdžán s Gruzíí, jelikož se chtěly právě z této ruské hegemonie vymanit. Nicméně poté, co se Turecko vyjádřilo nesouhlasně s americkou válkou v Iráku a také vzhledem ke skutečnosti, že se nezdá, že by turecká snaha o vstup do EU byla v blízké době ze strany Evropské unie vyslyšena, tak ruské a íránské obavy poněkud zeslábly. Skutečností, však zůstává, že díky západní orientaci je v oblasti pro Turecko největším spojencem Ázerbájdžán a Gruzie. Nejhorší vztahy má naopak s Arménií, což je způsobeno historickými křivdami²⁸³.

Při sledování vztahů Turecka se zeměmi Kavkazu je důležité si uvědomit, že Turecko je jedním z nejdůležitějších potencionálních trhů pro produkci ropy a zemního plynu v oblasti Kaspického moře. Jeho energetická spotřeba se zvyšuje a tento trend bude vzhledem k současné míře hospodářského růstu nejspíše pokračovat. Turecko tedy vidí v oblasti Kavkazu možnost diverzifikovat své zdroje, od čehož se odvíjí jeho politika v této oblasti²⁸⁴.

Za dalšího hráče v regionu lze také označit Evropskou unii, která vstoupila do geopolitické hry v oblasti jako poslední. První větší zájem ze strany EU je totiž možné pozorovat až v roce 1999. Důvodem k tomuto bylo, že EU byla v 90. letech zaneprázdněna událostmi na svém území a hlavně konflikty na Balkáně. Nicméně si byla EU od počátku vědoma obrovského ekonomického potenciálu Jižního Kavkazu a to hlavně v energetické sféře. Důkazem toho je například projekt INOGATE, který iniciovala Evropská unie ihned po svém založení a slouží pro mezinárodní energetickou spolupráci EU a nečlenskými zeměmi východní Evropy, Střední Asii a samozřejmě Jižním Kavkazem. Země byly navíc zařazeny do programu Technické pomoci státům SNS²⁸⁵, který sloužil k pomoci nově vzniklým státům v transformaci ekonomiky a zavedení demokratických principů. Evropská unie se navíc začala zapojovat do otázek týkajících se regionálních konfliktů v oblasti a to především pomocí finančních příspěvků na podporu rehabilitačních programů v konfliktních

---

²⁸² ZACPALOVÁ, L., 2011, s. 21.

²⁸³ SHAFFER, B., 2009, s. 140.

²⁸⁴ YAMAN, F. *U.S. and turkish interests concerning oil politics in the Caspian sea basin*. Thesis. Naval Postgradul school: 2000, s. 56.

²⁸⁵ Org. Technical Aid to Commonwealth of Independent States – TACIS.

oblastech²⁸⁶. Zájem o oblast byl ze strany EU stejně jako Spojených států amerických ještě více prohlouben díky událostem v září 2001. Další důležitým okamžikem byl rok 2003, kdy bylo poprvé přímo zmíněno v Bezpečnostní strategii EU, že je nutné věnovat pozornost problémům na Jižním Kavkaze. Ve stejném roce bylo také rozhodnuto, že Zvláštní zástupce EU pro Jižní Kavkaz musí začít hrát aktivnější roli v oblasti²⁸⁷.

Nejdůležitějším partnerem EU na Jižním Kavkaze se stala bezpochyby Gruzie, která má díky své prozápadní orientaci blízko ke spolupráci jak s USA, tak i s Evropskou unií. Gruzie se tak stala největším příjemcem pomoci ze strany EU a lze dokonce říci, že to byly právě události v Gruzii (např. růžová revoluce, které jsme se věnovali výše), které přesvědčily Evropskou unii k většímu zapojení v oblasti²⁸⁸.

4.2.2 Válka v Gruzii v roce 2008

Rusko-gruzínské vztahy byly od počátku ovlivňovány spory, které se týkají separatistické oblasti Jižní Osetie a Abcházie. Po rozpadu SSSR souhlasila Gruzie s přítomností mírových sil SNS na svém území. Mírové síly SNS měly za cíl udržet mír v Abcházii. To ale jasně označovalo míru politického vlivu Ruska v Gruzii, protože mírové síly SNS byly tvořeny převážně ruskými jednotkami. Rusko se pokoušelo své jednotky v Gruzii udržet a Gruzie se naopak snažila o jejich odchod. Tento spor byl dlouhou dobu klíčovým bodem vztahů mezi oběma zeměmi. Postupně začalo docházet ke stahování ruských jednotek, i když Rusko se pokoušelo tento proces, co nejvíce protahovat. Nakonec došlo k dohodě a Rusko přislíbilo, že do roku 2008 vyklidí všechny své základny v Gruzii²⁸⁹. Tuto dohodu, ale Rusko i přes mnohé naléhání nedodržel a některé jeho jednotky jsou stále na území Gruzie.

Další problematický bod vzájemných vztahů je spor týkající se ostrahy státních hranic, který je propojen s rusko-čečenským konfliktem. Rusko tvrdí, že Gruzie nedostatečně střeží své hranice s Čečenskem. Rusko se snaží o to, aby byl konflikt v Čečensku začleněn do mezinárodního boje proti terorismu²⁹⁰.

Ze všeho výše jmenovaného tedy vyplývá, že rusko-gruzínské vztahy nebyly nikdy dobré, ale k největší krizi došlo v roce 2008, kdy proběhla válka v Gruzii. Gruzie bojovala proti abchazským jednotkám, které měly podporu Ruska (tento konflikt byl podrobněji

---

²⁸⁶ LYNCH, D. The EU: towards a strategy. *The South Caucasus: a challenge for the EU* 2003, Chaillot Papers vol. 65, p. 180 – 182.

²⁸⁷ ZACPALOVÁ, L., 2011, s. 29 – 30.

²⁸⁸ ZACPALOVÁ, L., 2011, s. 45 – 46.

²⁸⁹ ŠMÍD, T., s. 116.

²⁹⁰ ŠMÍD, T., s. 117.

rozebírán v předchozí kapitole). Gruzie v reakci na tento spor ukončila své členství v SNS a ještě více začala orientovat svou zahraniční politiku proti Rusku a naopak na upevnění spolupráce se Západem. Snaží se tedy o zapojení do západních struktur a je jedním z nejaktivnějších členů NATO Partnerství pro mír²⁹¹.

Ruské rozhodnutí pro válku není nijak překvapivé a naopak je možné ho považovat za součást dlouhodobé ruské strategie. Rusko sice proklamovalo, že se k válce rozhodlo z důvodu ochrany svých občanů, ale skutečné kořeny války se skrývají v geopolitice. Gruzie totiž směřovala na Západ a to se Rusku pochopitelně nelíbilo, takže se rozhodla válkou Gruzii destabilizovat a učinit ji tak závislou na dobré vůli Ruska. Je možné tedy konstatovat, že pokud by byla Gruzie k Rusku vstřícnější, tak by k válce s největší pravděpodobností vůbec nedošlo. Eskalace sporu byla vyvrcholením nejen dlouhodobě špatných vztahů Ruska a Gruzie, ale převážně gruzínské snahy o členství v NATO a EU, což by vedlo k oslabení role Ruska a naopak posílení Západu v regionu. Taková situace byla pro Rusko nepředstavitelná, jelikož angažmá jiných aktérů ve své sféře vlivu nese vždy velmi nelibě. Rusko se tedy rozhodlo jednat a válka v Gruzii se zdála jako ideální příležitost jak upevnit svou pozici v oblasti a vytlačit Západ z ruského strategického území. Navíc se Rusko obávalo, že ztratí své dva hlavní pilíře vlivu na jižním Kavkaze, za které považovalo dva de facto státy na území Gruzie – Jižní Osetii a Abcházii. Zdálo se totiž, že nový prezident Saakašvili byl pro obnovení územní celistvosti země ochoten dělat velké ústupky, a tak učinil oběma de facto existujícím vládám velmi atraktivní nabídky. Sliboval jim širokou autonomii a podíl na hospodářském rozvoji. Ze strany Ruska tak existovala reálná obava, že Jižní Osetie a Abcházie na gruzínskou nabídku přistoupí. Vždyť oba pouze de facto existující státy byly již několik let v izolaci, protože se jim nedařilo dosáhnout uznání nezávislosti (v této době ještě ani od svého hlavního spojence Ruska) a nezdálo se, že by měly vyhlídky na to, že by se v blízké době jejich situace zlepšila. Rusko nechtělo riskovat, že by se území Jižní Osetie a Abcházie dostalo z jeho sféry vlivu a tak byla vojenská akce proti Gruzii způsobem jak zvrátit tuto nepříznivou situaci a také jak demonstrovat svou vlastní sílu. Vývoj situace v Gruzii totiž také vysílal jasný vzkaz pro ostatní postsovětské republiky, protože i přesto že Rusko napadlo jeden z nejzápadněji orientovaných států a zabralo také část gruzínského území, tak nepřišlo Gruzii na pomoc ani NATO ani EU. Z toho plyne pro vlády ostatních postsovětských zemí, že

---

²⁹¹ Gruzie –zahraničně-politická orientace. MZV. Dostupné na: http://www.mzv.cz/inp/cz/encyklopedie_statu/asi/gruzie/politika/zahranicne_politicka_orientace.html, 22. 11. 2013.

prioritou je pro ně udržování dobrých vztahů s Ruskou federací, a naopak že přílišná spolupráce se Západem jim může způsobit nemalé potíže²⁹².

O tom zda se Rusku podařilo dosáhnout ve válce s Gruzii svých vytyčených cílů lze diskutovat. Rusko sice vojensky zvítězilo a navíc se ukázalo jako regionální mocnost, která má hlavní vliv na dění v regionu a bez jejíhož souhlasu nebude spolupráce s jihokavkazskými zeměmi možná. Nicméně cena, kterou za obnovení svého vlivu v oblasti Rusko zaplatilo, byla velmi vysoká. Ruské počínání bylo v rozporu s deklarovanými cíli zahraniční politiky, protože Rusko ve svých zahraničněpolitických koncepcích považuje intervence bez mandátu RB OSN za hrozbu světové bezpečnosti a silně unilaterální zásahy kritizuje. Nicméně díky tomu, že samo Rusko k takovému zásahu přistoupilo, mu bylo znemožněno v budoucnu kritizovat zásahy jiných mocností ve světě. Další komplikace do budoucna pro Rusko znamená jeho uznání nezávislosti Jižní Osetie a Abcházie, jelikož samo Rusko má problémy se separatistickými snahami svých federálních subjektů, z nich nejzásadnější je problém v Čečensku, a tak uznání nezávislosti jiných separatistických regionů nepůsobí příliš dobře. Rusko bylo také zklamáno, že ho ve sporu nepodpořily spojenci z Šanghajské organizace spolupráce ani Organizace smlouvy o kolektivní bezpečnosti. Důvodem k tomuto počínání byla skutečnost, že velká část členů obou organizací se sama potýká s problémy týkajícími se separatistických snah svých autonomních regionů. Ruské uznání nezávislosti Jižní Osetie a Abcházie, které je navíc v rozporu s Chartou SNS se tak z jejich strany nemohlo setkat s pozitivními reakcemi²⁹³.

Dalším zklamáním byla pro Rusko skutečnost, že nepadla vláda Saakašviliho v Gruzii. Rusko totiž předpokládalo, že výsledkem vojenského zásahu v Gruzii bude pád Saakašviliho prozápadní vlády. Nicméně jeho předpoklady se nenaplnily, ba právě naopak díky válce s Ruskem byla pozice prezidenta Saakašviliho na nějakou dobu posílena, jelikož obyvatelé začali pociťovat pocit vnějšího nebezpečí a všichni obyvatelé spolu se všemi politickými proudy v zemi se semkli kolem prezidenta.

Zda lze považovat válku v Gruzii z ruského pohledu za úspěšnou tedy není zcela jednoznačné, ale zcela zřejmá je skutečnost, že výsledkem ruského zasáhnutí do situace v Jižní Osetii a Abcházii je jejich faktické oddělení od území Gruzie. Rusku se také podařilo díky svému angažmá ve sporu výrazně ovlivnit perspektivu dalšího vývoje Gruzie a zdiskreditovat postavení gruzínské vlády, protože jí znemožnilo znovuobnovit kontrolu nad

---

²⁹² ASMUS, R., D. *The little war that shook the world: Georgia, Russia, and the future of the West*. New York: Palgrave Macmillan 2010, s. 7 – 8.

²⁹³ HRADECKÁ, L., 2009, s. 82 – 84.

částí svého území. Situace je zakonzervována na obou stranách a pravděpodobnost brzkého vyřešení sporu, stejně jako opětovného začlenění Jižní Osetie a Abcházie do gruzínského území, není příliš vysoká. Nicméně je důležité si uvědomit, že oba de facto státy se dnes podobají spíše ruským provinciím pod silným vlivem Moskvy, což může pro Abcházii, ve které nepanují tak silné proruské nálady jako v Jižní Osetii, znamenat v budoucnosti konfliktní potenciál. Abcházie totiž usilovala o získání skutečné nezávislosti a v boji za ní přinesla velké oběti, proto není překvapením, že není s výsledkem, ve kterém se stala fakticky protektorátem Ruské federace, spokojena. Je tedy možné, že si časem uvědomí, že její současná situace je pro ni ještě více nevýhodná, než kdyby přijala širokou míru autonomie, kterou jí nabízí Gruzie²⁹⁴.

4.2.2 Situace na Kavkaze po roce 2008

Válka v Gruzii byla velmi důležitým zlomem, který ovlivnil geopolitickou situaci Jižního Kavkazu. Válka vyvolala obavy několika ostatních aktérů, kteří jsou s touto oblastí spojeni, že by se akce ruské armády mohla stát precedentem pro podobné operace i v jiných zemích sousedících s Ruskou federací. Ze strany Ázerbájdžánu se objevily obavy, že by Rusko mohlo začít podporovat separatistické snahy na severu země, stejně tak, jako to udělalo v Gruzii. Tyto obavy tedy ještě více prohloubily snahu Ázerbájdžánu o spolupráci se Západem. V roce 2009 byla zahájena iniciativa EU s názvem Východní partnerství, která předpokládá prohloubení vzájemných vztahů a také uzavření asociační smlouvy. Jednání o této Asociační smlouvě začala v roce 2010²⁹⁵. O vzájemnou spolupráci má zájem i samotná EU, protože Ázerbájdžán pro ni představuje alternativu ruské ropy a zemního plynu²⁹⁶. V roce 2013 na summitu Východního partnerství ve Vilniusu byla podepsána dohoda, která ulehčuje vízový styk Ázerbájdžánu s EU²⁹⁷.

Také Gruzie pokračovala ve své prozápadní orientaci. Snahy o co největší spolupráci se Západem a naopak vymezení se proti Rusku, byly pochopitelně válkou z roku 2008 ještě více podpořeny. Nicméně v roce 2012, kdy proběhly v zemi parlamentní volby, se objevily jisté

---

²⁹⁴ HRADECKÁ, L., 2009, s. 84.

²⁹⁵ Východní partnerství. MZV. Dostupné na:

http://www.mzv.cz/inp/cz/zahranicni_vztahy/evropska_unie/vnejsi_vztahy_eu/vychodni_partnerstvi/vychodni_partnerstvi.html, 21. 11. 2013.

²⁹⁶ Prvním projektem, který transportuje z oblasti Kaspického moře ropu bez využití ruské infrastruktury byl ropovod BTC (Baku – Tbilisi – Ceyhan).

²⁹⁷ Výsledky summitu Východního partnerství ve Vilniusu. *České noviny – zpravodajský server*, 29. 11. 2013. Dostupné na: <http://www.ceskenoviny.cz/svet/zpravy/vysledky-summitu-vychodniho-partnerstvi-ve-vilniusu/1014099>, 1. 12. 2013.

obavy, že se Gruzie vzdálí od své prozápadní politiky. Nová vítězná koalice Gruzínský sen totiž prohlásila, že se bude snažit o urovnání vztahů s Ruskem. Nicméně i nově zvolená vláda deklarovala, že bude v nastaveném zahraničně-politickém diskurzu pokračovat. To znamená, že bude i nadále usilovat o členství Gruzie v EU a NATO, ale současně také vést dialog s Ruskou federací. Snaha o urovnání vztahů s Ruskem ze strany nové gruzínské vlády byla viděna Ruskem velmi pozitivně. Ruští vůdci se rozhodli Gruzii také ukázat svou vstřícnou tvář, a tak se rozhodli zrušit embargo na dovoz gruzínského vína a minerálních vod, které platilo od roku 2006²⁹⁸. Důležitým momentem pro politickou situaci v zemi byl také říjen 2013, jelikož se konaly prezidentské volby. Výsledkem voleb bylo vystřídání Saakašviliho, který byl prezidentem deset let. Novým prezidentem se stal kandidát současné vládnoucí koalice Giorgi Margvelašvili²⁹⁹.

Velkou míru spolupráce navázala Gruzie s Evropskou unií, přičemž v současnosti jsou vztahy EU a Gruzie tvořeny na základě Smlouvy o partnerství a spolupráci. V listopadu 2013 byla na summitu ve Vilniusu parafována Asociační dohoda s EU a její konečný podpis se plánuje na rok 2014³⁰⁰.

Poslední země Jižního Kavkazu je Arménie, která již byla zmiňována jako největší spojenec Ruska v této oblasti. Nicméně i Arménie se přes své silné vazby na Rusko začala pokoušet o navázání spolupráce se Západem. Rusko proti této arménské snaze dlouho nic nenamítalo. Tato ruská shovívavost ale vydržela jen dokud to nezačalo vypadat, že se Arménie chystá se západními zeměmi navázat silnější míru spolupráce. Taková situace nastala v roce 2014, kdy bylo plánováno podepsání asociační dohody mezi Arménií a Evropskou unií. Arménie prohlašovala, že z její cesty na Západ už není návratu, ale nakonec se přece jen projevil vliv Ruska a Arménie se rozhodla smlouvu nepodepsat. Naopak se rozhodla vstoupit do celní unie Ruska, Běloruska a Kazachstánu. Arménie sice oficiálně uvádí, že se rozhodla odstoupit od smlouvy zcela dobrovolně, nicméně skutečnost je taková, že Rusko připomnělo Arménii, že by pro ni byl odklon na Západ velmi finančně nevýhodný. Rusko má totiž na jejím území spoustu investic, dodává jí levný zemní plyn³⁰¹ a má na jejím

---

²⁹⁸ Vztahy „jako víno“? Rusko ukončilo embargo na gruzínské nápoje. *CT24*, 11. 2. 2013. Dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/214597-vztahy-jako-vino-rusko-ukoncilo-embargo-na-gruzinske-napoje/>, 22. 11. 2013.

²⁹⁹ Prezidentem bude kandidát miliardáře Ivanišviliho. *Ihned.cz*, 27. 10. 2013. Dostupné na: <http://zpravy.ihned.cz/c1-61089190-gruzie-prezidentske-volby>, 22. 11. 2013.

³⁰⁰ Výsledky summitu Východního partnerství ve Vilniusu. *České noviny – zpravodajský server*, 29. 11. 2013. Dostupné na: <http://www.ceskenoviny.cz/svet/zpravy/vysledky-summitu-vychodniho-partnerstvi-ve-vilniusu/1014099>, 1. 12. 2013.

³⁰¹ Arménie se sice pokoušela o diverzifikaci zdrojů, ale tyto snahy byly neúspěšné a Rusko zůstává hlavním dodavatelem plynu a ropy. Po celou dobu však existují problémy se včasným placením za plyn, a tak musela

území rozmístěno několik tisíc vojáků, kteří tvoří protiváhu ázerbájdžánským ozbrojeným silám³⁰².

Důsledkem konfliktu Ruska s Gruzíí byla také skutečnost, že se Rusko opět etablovalo jako dominantní hráč v Jižním Kavkaze a posílilo svou vojenskou přítomnost v regionu. Prezident Medvěděv označil Jižní Kavkaz za zónu privilegovaných zájmů. Stejně tak považují tuto oblast USA, spolu s Evropou, za strategicky důležitou, jelikož je klíčová pro tranzit ropy a zemního plynu. Nicméně se zdá, že po roce 2008 dochází k poklesu západního vlivu v regionu a Moskvě se daří upevňovat své postavení, což dokazuje například rozšíření strategického partnerství s Arménií a zřízení vojenské základny v Abcházii a Jižní Osetii. Na druhé straně konflikt zdůraznil potřebu Západu snížit svou závislost na Rusku, protože už ovládá příliš velký podíl dodávek energie do evropských států, přičemž se nebojí tuto svou energetickou zbraň využívat³⁰³.

Je tedy logické, že Evropská unie spolu s NATO se snažily svůj snižující se vliv v regionu posilovat. Nicméně i přes velkou snahu ze strany EU přetrvávají limity, které omezovaly její zapojení v regionu již v minulosti. Evropská unie je navíc v oblasti závislá na strategickém partnerství s USA a také Ruskem. Výsledkem všech těchto ukazatelů tedy je, že i přes mnoho projektů, které se Evropská unie v regionu pokoušela prosadit, se jí nepodařilo dosáhnout faktických výsledků³⁰⁴. Evropská unie se zapojila do řešení konfliktu a přijala tak roli stabilizačního aktéra v oblasti. Reakcí Evropské unie na konflikt byly také pochybnosti, zda je právě Jižní Kavkaz místem, kde by se měla EU angažovat jinak než ekonomicky. Navíc se zdálo, že vidina vstupu států Jižního Kavkazu, se díky mezinárodně-právní situaci, vzdálila ještě více, než tomu bylo předtím. Nicméně jak již bylo zmíněno, tak EU se pasovala do role stabilizátora konfliktu a tak bylo jasné, že bude z její strany nutné poskytnout pomoc a navázat silnější spolupráci s jihokavkazskými státy. Tyto aspekty vedly k urychlení zavedení

Arménie souhlasit se vstupem ruského kapitálu do národního energetického sektoru, za což Rusko odpustilo část dluhu. Do roku 2005 platila Arménie 54 USD za 1000 m³. Složitá politická situace nastala, když začalo Rusko vyžadovat zvýšení ceny na 110 USD. Arménský prezident s novou cenou nesouhlasil a prohlásil, že je čas zhodnotit své strategické partnerství s Ruskem a zaměřit se více na spolupráci s NATO a EU. Nicméně nakonec Arménie uzavřela s Ruskem Dohodu o strategických principech spolupráce. Rusko se zavázalo dodávat do Arménie zemní plyn po dobu 25 let a do roku 2008 byla stanovena cena 110 USD za 1000 m³ (Rossijskij gaz dlja Armenii v 2012 godu podorožal (Российский газ для Армении в 2012 году подорожал). *Erkramas*, 12. 2. 2013. Dostupné na: <http://www.yerkramas.org/2013/02/12/rossijskij-gaz-dlya-armenii-v-2012-godu-podorozhal/>, 17. 4. 2014).

³⁰² TREJBAL, V. Arménie si místo EU vybrala Rusko. Brusel je v šoku z Putinovy taktiky. *Patria online*, 5. 9. 2013. Dostupné na: <http://www.patria.cz/zpravodajstvi/2424065/armenie-si-misto-eu-vybrala-rusko-brusel-je-v-soku-z-putinovy-taktiky.html>, 21. 11. 2013.

³⁰³ GERMAN, T. *Russia and the Competition for influence in the South Caucasus*. Columbia university: New York 2011, s. 1 – 2.

³⁰⁴ Příkladem evropské iniciativy na Jižním Kavkaze je například monitorovací mise EU, která dohlížela na plnění ustanovení příměří a zabránění opětovnému vypuknutí konfliktu (ZACPALOVÁ, 2011, s. 69).

tzv. Východního partnerství, které již bylo výše několikrát zmiňováno. Mezi hlavní pilíře Východního partnerství patří spolupráce v energetické bezpečnosti, postupné zavedení bezvízového režimu a plánoval se přístup zemí na trh Evropské unie³⁰⁵.

Projekt Východního partnerství se, ale zcela očekávaně nesetkal s pochopením z ruské strany, která ho považovala za snahu Evropské unie posílit svůj vliv v regionu. Evropští představitelé se sice snažili přesvědčit Rusko o tom, že nechtějí omezovat ruský vliv v regionu, ale že jejich iniciativa vychází pouze ze snahy zabezpečit energetickou bezpečnost Jižního Kavkazu, který je zásadní pro diverzifikaci jejich zdrojů. Rusko, ale i nadále vnímá projekt Východního partnerství jako geopolitickou hru ze strany Evropské unie. Realitou však je, že jak už bylo zmiňováno výše, tak projekty EU nedosáhly v oblasti žádných velkých výsledků. Lze tedy očekávat, že toto nepříliš úspěšné působení Evropské unie v Jižním Kavkaze povede k oslabení zájmu jednotlivých zemí o spolupráci s EU, což povede ke snížení role EU v oblasti³⁰⁶.

Z pohledu USA je nejslabším článkem regionu Gruzie, kterou by mohla Moskva využít k vytvoření svého zcela dominantního postavení v Eurasii. Spojené státy se nejvíce snaží o posílení svých vztahů s Ázerbájdžánem, což se jim ale zdaleka nedaří do takové míry, aby nahradily vliv Turecka v zemi. Přičemž je důležité si uvědomit, že turecký přístup k Jižnímu Kavkazu se také po roce 2008 pozměnil, protože válka v Gruzii znamenala významný předěl ve vztazích mezi Moskvou a Ankarou. Turecko obvinilo Rusko z útoku na plynovod Baku-Tbilisi-Cejhan, který předcházel ruské invazi do Gruzie. Rusko dle Turecka tento útok spáchalo, aby zabránili vývozu ropy během následné války. Tyto události tedy přiměly Turecko, aby se více zaměřilo na vztahy se zeměmi Jižního Kavkazu, a s tím pochopitelně také souvisí obnovení úsilí na rozšíření vztahů s Arménií, které díky tomuto konfliktu dostaly nový impuls. Nestabilita v Gruzii totiž omezila tranzitní možnosti Arménie a také brání Arménii obchodu s Ruskem³⁰⁷. Nicméně právě Arménii využívají Spojené státy americké k vyvíjení tlaku na Ankaru, jelikož v posledních letech Turecko pozměnilo svou zahraniční politiku a odvrací se čím dál více od USA³⁰⁸.

Zajímavé na působení Turecka v regionu Jižního Kavkazu je, že soukromý sektor měl často důležitější roli v regionu než turecký státní sektor. Nevládní turecké skupiny se staly velmi úspěšnými v šíření islámu v Ázerbájdžánu a dalších oblastech Kaspického moře. Jejich

---

³⁰⁵ ZACPALOVÁ, 2011, s. 74.

³⁰⁶ ZACPALOVÁ, 2011, s. 76.

³⁰⁷ SHAFFER, B., 2009, s. 140 – 141.

³⁰⁸ MARKENDOV, S. *What Washington wants in the South Caucasus*. The national interest, 12. 2. 2012. Dostupné na: <http://nationalinterest.org/commentary/what-washington-wants-the-caucasus-7038>, 3. 5. 2014.

úspěch byl dokonce větší, než tomu bylo třeba v případě Saudské Arábie nebo organizací financovaných státy Perského zálivu³⁰⁹.

Působení Íránu v regionu bylo samozřejmě také ovlivněno konfliktem v Gruzii. Pro Írán je pozitivní, že se díky této situaci zlepšilo jeho postavení jako perspektivní tranzitní země. Pravdou však je, že geografické výhody Íránu, jsou stále více převáženy politickými nevýhodami takového rozhodnutí. Z hlediska států v regionu je tak perspektivnější hledat možné transportní koridory do středomoří a dále do Evropy, než spoléhání se na Rusko, kterému platí vysoké tranzitní poplatky či na čínský trh, který je sice vítaným z důvodu diverzifikace zdrojů, ale z finančního hlediska není natolik atraktivní jako evropský trh. Nicméně Írán může být, vzhledem k bezpečnostním hrozbám na jižním Kavkaze a nechutí k závislosti na Rusku, vnímán jihokavkazskými zeměmi jako vhodná tranzitní země pro přístup na světové trhy. To se ukázalo již během samotného rusko-gruzínského konfliktu, kdy proudila část ropy z Ázerbájdžánu do íránské Neky a odkud dále k cílovým odběratelům. Írán navíc do budoucna plánuje velmi ambiciózní projekty pro export ropy a zemního plynu. To by znamenalo, že pokud by došlo k politickému smíření Íránu se Spojenými státy americkými, tak by se mohl právě Írán stát pro Západ (hlavně země Evropské unie) novou a perspektivní možností diverzifikovat své energetické zdroje. Lze tedy předpokládat, že zájem Íránu o dění v regionu Jižního Kavkazu bude postupně stoupat, stejně tak jako zájem Číny, která se může stát v blízké budoucnosti velmi důležitým hráčem v regionu³¹⁰.

4.2.3 Shrnutí

Situace na Jižním Kavkaze je velmi podobná té ve Střední Asii, jelikož i tady můžeme vidět, že po rozpadu SSRR byla z počátku Ruskem důležitost oblasti poměrně přehlížena. Větší zájem o oblast začalo Rusko projevovat, až když si uvědomilo, že se země Kavkazu snaží diverzifikovat svou zahraniční politiku a také že se objevilo několik dalších hráčů, kteří mají zájem o získání vlivu na Kavkaze. Počáteční nezájem ohledně situace na Kavkaze byl pochopitelně také způsoben prozápadním proudem (atlantismem), který v Rusku na krátkou dobu po rozpadu SSSR dominoval. Zájem o Jižní Kavkaz, stejně jako o další země blízkého zahraničí se tak začal zvětšovat s tím, jak rostly antiatlantické nálady mezi ruskou elitou.

Poté co se stal prezidentem Vladimír Putin, tak byl Jižní Kavkaz označen za zónu privilegovaných zájmů a snaha jiných mocností o prosazení svého vlivu v oblasti byla viděna

---

³⁰⁹ SHAFFER, B., 2009, s. 140 – 141.

³¹⁰ BINHACK, P. *Důsledky rusko-gruzínského konfliktu a energetická bezpečnost EU*. Mezinárodní politika 5/2009. Dostupné na: <http://www.amo.cz/publikace/dusledky-rusko-gruzinskeho-konfliktu-a-energeticka-bezpecnost-eu-.html>, 3. 5. 2014.

Ruskem jako snaha o oslabení jeho vlivu a zasahování do sféry jeho privilegovaných zájmů. Ruská politika vůči Jižnímu Kavkazu je výrazně ovlivněna ideou eurasianismu a stejně jako ve Střední Asii tak i zde se prosazují přímo myšlenky Alexandra Dugina, který označuje Jižní Kavkaz za velmi důležité strategické místo. Podle něj není možné zvítězit nad atlantismem bez ruského ovládnutí území celého Kavkazu. Za klíčového spojence v oblasti je Duginem označována Arménie, která je nejdůležitější strategickou základnou Ruska na Kavkaze a umožňuje zabránit turecké expanzi³¹¹. Této myšlenky se drží i současní ruští představitelé, což dokazuje například rok 2014, kdy plánovala Arménie podepsat asociační dohodu s EU, ale Rusko vyvinulo veškerý svůj vliv, aby tomu zabránilo. Naopak dosáhlo toho, že se Arménie stala členem celní unie Ruska, Běloruska a Kazachstánu. Rusko má navíc zaručenou vojenskou přítomnost na území Arménie až do roku 2044.

Vliv eurasianismu je patrný také v rusko-gruzínské válce z roku 2008, protože i přesto, že Rusko oficiálně uvedlo, že se rozhodlo pro válku z důvodu ochrany svých občanů, tak byla skutečným důvodem snaha Gruzie a navázání ještě užší spolupráce se Západem (vstup do NATO a EU). To by logicky znamenalo pro Rusko oslabení jeho vlivu v celém Jižním Kavkaze, což nemohlo Rusko dovolit. Válkou se tedy Rusku podařilo destabilizovat Gruzii a také poslat jasný vzkaz ostatním postsovětským republikám, které by chtěly navázat bližší spolupráci se Západem. Realitou totiž je, že i když Rusko napadlo jeden z nejzápadněji orientovaných států a zabralo dokonce část jeho území, tak nepřišlo Gruzii na pomoc ani NATO ani EU, z čehož plyne pro vlády ostatních postsovětských zemí, že prioritou je pro ně udržování dobrých vztahů s Ruskem, a naopak že přílišná spolupráce se Západem jim může způsobit nemalé potíže, ze kterých jim navíc následně Západ nepomůže.

Lze tedy říci, že po válce v Gruzii se upevnila ruská pozice v Jižním Kavkaze a naopak se Rusku podařilo částečně omezit vliv dalších hráčů v oblasti, což zcela odpovídá myšlenkám eurasianismu.

---

³¹¹ DUGIN, A., 2009, s. 129.

Závěr

Tato práce se věnovala změnám v geopolitickém pohledu Ruské federace na postsovětský prostor s přihlédnutím k tomu, zda došlo ke změnám postoje Ruské federace v oblasti poté, co do ní začaly vstupovat ostatní mocnosti se snahou prosadit zde svůj vliv.

Jelikož je ruská politika k zemím bývalého Sovětského svazu součástí celkového konceptu ruské zahraniční politiky, tak práce ilustrovala postupný vývoj, kterým prošla zahraniční politika Ruské federace od rozpadu SSSR až do současnosti.

Vzhledem k tomu, že za hlavní ideové proudy ruské zahraniční politiky lze považovat euroasianismus a západnictví, tak byla oběma proudům věnována teoretická část práce.

Byla představena díla hlavních představitelů obou proudů a také základní myšlenky, které jednotlivé ideologie vyznávají. Bez osvětlení hlavních znaků euroasianismus a západnictví by totiž nebylo následně možné odpovědět na první výzkumnou otázku, která zní: *V kterých obdobích se více prosazuje v ruské zahraniční politice idea eurasijsství, a v kterých naopak můžeme sledovat projevy západnictví?* Přičemž mojí hypotézou bylo, že od nástupu Vladimíra Putina do funkce prezidenta se stal hlavním ideovým proudem ruské zahraniční politiky euroasianismus.

K zodpovězení této výzkumné otázky byly v jednotlivých obdobích hledány znaky obou těchto ideových proudů v ruské zahraniční politice, k čemuž sloužila především analýza jednotlivých Konceptů zahraniční politiky RF. Tato analýza ukázala, že hypotéza byla potvrzena, jelikož vliv Západnictví je možné v Ruské federaci pozorovat pouze během krátkého období po rozpadu SSSR v prvních letech prezidentství Jelcina, který spolu s ministrem zahraničí Kozyrevem usiloval především o navázání spolupráce se Západem a oblast blízkého zahraničí tak byla v tomto období značně opomíjena. Nicméně již od roku 1993 dochází k obratu a právě tato oblast blízkého zahraničí se stává hlavním předmětem zájmu ruské zahraniční politiky. Orientace na oblast bývalého Sovětského svazu se ještě více prohlubuje poté, co se stává ministrem zahraničí Jevgenij Primakov, který vystřídal ve funkci umírněnějšího Kozyreva.

Po nástupu Primakova do funkce opět naplno propuká čečenská krize a na ruské politické scéně se začíná prosazovat Vladimír Putin. Tomu právě tato krize pomohla k získání velké popularity a v roce 2001 se stává ruským prezidentem. Z počátku lze v jeho zahraniční politice pozorovat snahu spolupracovat se Západem, ale prioritou pro něj je oblast blízkého zahraničí, ochrana ruských zájmů a ruské diaspory v zahraničí. V tomto duchu pokračuje i jeho nástupce Dmitrij Medvěděv, který se stává v roce 2008 prezidentem Ruské federace.

Nicméně i během prezidentského období Dmitrije Medvěděva je Vladimir Putin výraznou postavou ruské zahraniční politiky a dá se říci, že je to stále právě on, kdo určuje její směr.

V roce 2012 se Vladimir Putin opět stává ruským prezidentem a v Koncepci zahraniční politiky z roku 2012 již můžeme pozorovat velkou nelibost v počínání Západu a hlavní důraz je kladen na prohloubení spolupráce se zeměmi postsovětského prostoru. Pro Vladimíra Putina se také stává prioritou projekt Eurasijské unie, kterou plánuje vytvořit v roce 2015 a velmi stojí o členství Ukrajiny v tomto společenství. Lze tedy říci, že ruské počínání v rámci Ukrajinské krize v roce 2014 a následný ruský zásah na Krymu je spojený právě se snahou Ruska, aby se Ukrajina nedostala do sféry vlivu západních mocností.

Z výše jmenovaného lze tedy jasně odvodit, že došlo k potvrzení mé hypotézy, jelikož od roku 1993 dochází k potlačování západnictví (atlantismu) a začíná se prosazovat eurasianismus, který plně propuká s nástupem Vladimíra Putina. Přičemž to je právě rozpor mezi eurasianismem a atlantismem, který je základní myšlenkou Duginovi teorie. Rusko jako kontinentální mocnost, dle jeho teorie, stojí proti atlantické mocnosti USA, se kterou musí nevyhnutelně dojít k závěrečné bitvě o ovládnutí světa.

Z tohoto také plyne odpověď na první výzkumnou otázku. Projevy západnictví je možné v ruské zahraniční politice pozorovat pouze do roku 1993 a poté se již stává hlavním ideovým proudem ruské zahraniční politiky eurasianismus, byť v různě silně akcentovaných podobách. Je dokonce možné říci, že právě v současnosti je možné pozorovat největší nárůst vlivu tohoto ideového proudu, což překrásně ilustruje právě ruská role v ukrajinské krizi a také urputná snaha o vytvoření Eurasijské unie.

Další části práce již vycházely ze snahy o potvrzení či vyvrácení mé druhé hypotézy, která tvrdí, že Rusko pozměnilo svůj přístup k postsovětskému prostoru poté, co se začaly jiné globální velmoci snažit prosadit zde svůj vliv, jelikož takové počínání považuje Ruská federace za zasahování do sféry svého vlivu. Tato hypotéza také souvisí se zodpovězením druhé výzkumné otázky - *Do jaké míry ovlivnila snaha jiných globálních velmocí o získání vlivu v oblasti postsovětského prostoru ruskou zahraniční politiku vůči této oblasti?*

Při hledání odpovědi na tuto výzkumnou otázku byla největší pozornost věnována oblasti Střední Asie a Kavkazu, jelikož právě v těchto dvou oblastech je velmi patrný vliv dalších hráčů, se kterými se musí Ruská federace při prosazování své politiky vyrovnávat. Analýza ukázala, že nejvíce je v těchto oblastech postavení Ruské federace ohrožováno ze strany Spojených států amerických, Číny, Turecka, Íránu a také Evropskou unií.

Po analyzování situace ve Střední Asii se ukázalo, že z oblasti, která byla Ruskem ještě v době prezidentství Jelcina poměrně přehlížena, se stala jedna z nejvíce strategicky

důležitých oblastí. K obratu došlo už s nástupem Vladimíra Putina, který si byl důležitosti regionu dobře vědom. Nicméně k největší změně došlo v souvislosti s teroristickými útoky 11. září 2001, jelikož se Střední Asie stala jedním z nejsledovanějších regionů světa. Spojené státy americké se najednou staly jedním z nejzásadnějších hráčů v regionu. Rusko z počátku mělo k působení USA ve Střední Asii překvapivě pozitivní přístup a obě mocnosti spolupracovaly v boji proti terorismu. Tento přístup však dlouho nevydržel a již od roku 2003, kdy došlo k americké invazi do Iráku, se kterou Rusko nesouhlasilo, můžeme pozorovat zhoršení rusko-amerických vztahů a Rusko začalo usilovat o vytlačení USA z oblasti. V této snaze se stal ruským spojencem nejen Írán, ale také Čína, se kterými Rusko, podle Dugina, spojuje společný nepřítel a tím jsou Spojené státy americké³¹². K naplnění jejich společné snahy začalo docházet v roce 2005, kdy začaly země Střední Asie postupně uzavírat americké základny na jejich území, přičemž poslední americké jednotky by měly opustit oblast Střední Asie v roce 2014.

Na základě výše uvedeného je tedy možné potvrdit pro oblasti Střední Asie mou hypotézu, jelikož je jasně patrné, že poté co se v roce 2001 začaly Spojené státy americké snažit o posílení svého vlivu, tak velmi brzy přišla reakce ze strany Ruska, které nemohlo dovolit, aby ztratilo svůj vliv v takto strategickém regionu. Tato skutečnost také koresponduje s myšlenkami eurasianismu, která říká, že Rusko musí vyhrát v prostoru Střední Asie poziční válku s thallasokracií (USA), čímž se automaticky vyřeší další otázky, např. možnost poskytnutí ruské podpory Iráku proti Turecku, integrace Indie do kontinentálního bloku a také vytvoření přímého koridoru na Blízký východ.

Druhá oblast, které byla v práci věnována pozornost byl Kavkaz, jehož situace je obdobná té ve Střední Asii. Pokud se podíváme do historie kavkazského regionu, tak uvidíme, že pro Rusko byla kontrola Kavkazu vždy velmi důležitá a snahu o její nastolení lze pozorovat již v dávné minulost. Ruské snahy byly naplněny v 19. století, od kterého je možné datovat definitivní ovládnutí Kavkazu Ruskem. Toto se nezměnilo ani po rozpadu SSSR, i když je nutné si uvědomit, že Rusko bylo zmítáno vnitřními rozpory a také velkou mírou chaosu, což ovlivnilo také ruskou politiku vůči Kavkazu. A tak, stejně jako tomu bylo v případě Střední Asie, byla z počátku Ruskem důležitost Kavkazu opomíjena. Větší pozornost věnovalo opět Rusko Kavkazu, až když se ukázalo, že se kavkazské republiky snaží diverzifikovat svou zahraniční politiku a také, že se objevilo hned několik dalších hráčů, kteří mají zájem o získání vlivu v této oblasti. Vladimír Putin tedy následně označil Jižní Kavkaz

---

³¹² DUGIN, A., 2009, s. 130 – 132.

za zónu privilegovaných zájmů a snaha jiných mocností o prosazení svého vlivu v oblasti byla viděna Ruskem jako snaha o oslabení jeho vlivu a zasahování do sféry jeho privilegovaných zájmů.

Tato důležitost, která je Kavkazu přikládána také koresponduje s myšlenkami eurasianismu, který označuje Jižní Kavkaz za velmi důležité strategické místo, bez jehož ovládnutí není možné zvítězit nad atlantismem. Vliv eurasianismu je také vidět na případu rusko-gruzínské války z roku 2008. Rusko sice oficiálně uvádělo, že se rozhodlo pro válku z důvodu ochrany svých občanů, ale realitou byla snaha zabránit Gruzii ve vstupu do Evropské unie a NATO, což by logicky znamenalo pro Rusko oslabení jeho vlivu v celém Jižním Kavkaze. Díky ruskému zásahu v Gruzii a destabilizaci země se tak Rusku podařilo upevnit znovu své postavení v regionu.

Analýza situace na Kavkaze, stejně jako ve Střední Asii, také potvrzuje druhou hypotézu této práce, jelikož se jasně ukazuje, že poté, co se začaly v regionu prosazovat jiné mocnosti (hlavně USA), tak Rusko přitvrdilo svou politiku vůči této oblasti a bylo dokonce ochotno vyhlásit válku Gruzii, aby zabránilo možnosti, že by Gruzie navázala ještě užší spolupráci se Západem než je tomu doposud.

Z výše zmiňovaného lze také velmi jasně odpovědět na druhou výzkumnou otázku. Situace v obou regionech totiž jasně ukázala, že právě snaha jiných globálních velmocí o získání vlivu, přiměla Rusko ke změně jeho zahraniční politiky. K tomu bylo Rusko vedeno strachem ze ztráty svého vlivu v oblastech, které považuje za oblasti svých privilegovaných zájmů. Ve světle všech uvedených faktů se tedy potvrdily obě mé hypotézy, které byly stanoveny na začátku psaní této práce a také se podařilo najít odpovědi na obě výzkumné otázky.

Summary

In this thesis I focused on the Russian federation's relations with the other post-soviet states and degree of influence of other actors within the post-soviet area. The paper - vyzkum nebo thesis bude lepsi, clearly shows that since the collapse of the USSR Russia, foreign policy was changing a lot in that time and it was greatly affected by influence of other powers in the post-soviet area. The paper- opet bych vymenila , described the situation in the post-soviet area since the collapse of the Soviet Union till now. The attention was paid to the idea of the eurasianism and atlantism , which became the most popular in the Russian foreign policy. According to my paper we can see that atlantism was popular only for few years after the Soviet Union collapsed. Then the idea of eurasianism became the most popular .

Prameny a literatura

Monografie (neperiodické):

ČAPKOVÁ, J. *Vliv eurasianismu na zahraniční politiku Ruské federace*. Plzeň, 2012. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni.

DUGIN, A. G. *Osnovy geopolitiki*, Moskva: ARKTOGEYA-centr 2000.

HODAČ, J. – STREJČEK, P. *Politika Ruské federace v postsovětském prostoru a Střední Evropě*. Masarykova univerzita: Brno 2008.

HORÁK, S. *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. Praha: Karolinum 2008.

HORÁK, S. *Integrace a dezintegrace v postsovětské Střední Asii*. In: Souleimanov, E. (ed., 2007): *Rusko a postsovětský prostor*. Praha: Eurolex Bohemia 2007, s. 270 – 271.

HORÁK, S. – KARÁSKOVÁ, I a kol. *Rusko-čínské vztahy a EU: potenciál spolupráce a konfliktu*. Praha: Matfyzpress 2011.

HORÁK, S. *Proměny geopolitiky Turkmenistánu v letech 2009 – 2011. Možnosti a limity Evropy*. In: Kolektiv. *Studia Territorialia*. Karolinum: Praha 2012, s. 85 – 104.

HRADECKÁ, L. *Rusko jako aktér konfliktů na Jižním Kavkaze*. Diplomová práce. Masarykova univerzita: Brno 2009.

KRATOCHVÍL, P. – DRULÁK, P. *Encyklopedie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál 2009.

KUCHUŇKOVÁ, P. – ŠMÍD, T.: *Rusko jako geopolitický aktér v postsovětském prostoru*. Masarykova univerzita: Brno 2006, s. 14 – 48.

LAM, K. *Hegemonic Project or Survival Strategy? Language Rights in the Former Soviet Space*. Helsinky: Ulkopoliitinen instituutti 2007

LEICHTOVÁ, M. *Integrační procesy v postsovětském prostoru: role Ruské federace v integračních procesech v oblasti Baltského a Černého moře*. In: WAISOVÁ, Šárka a kol.: *Regionální integrační procesy*. Aleš Čeněk: Plzeň 2009, s. 188 – 196.

MANDELBAUM, M. *The new Russian foreign policy*. Council of Foreign Relations Press 1998.

SAVICKIJ, P. *Kontinent Evrazija*. Moskva: Argaf, 1997

ŠMÍD, T. *Jižní Kavkaz*. In: KUCHUŇKOVÁ, P. – ŠMÍD, T.: *Rusko jako geopolitický aktér v postsovětském prostoru*. Masarykova univerzita: Brno 2006, s. 103 – 137.

PIVOVAR I. E. *Постсоветское пространство – альтернативы интеграции*. Aletejja. Sankt Petersburg 2008

PROCHORENKO, A. *Očerki po Istroii i filosofii kul'tury russkogo zarubež'ja*, Petrohrad: Evropejskij dom 2010.

VORÁČEK, E. *Eurasijství v ruském politickém myšlení: Osudy jednoho z porevolučních ideových směrů ruské meziválečné emigrace*, Praha: Set-out 2004.

WHEELER, T., *Turkey's role and interests in Central Asia*. London: Saferworld 2013.

Monografie (periodické):

CORNELL, E. S. *The Nagorno-Karabakh conflict*. Report No. 46, Department of East European studies. Uppsala University 199.

DULEBA, Alexander, *Rusko, stredná Európa a rozširovanie NATO*. *Medzinarodnoe otázky*. 1998, roč. 7, č. 4, s. 15-46.

KALINIČ, P. - NAXERA, V. *Politická teorie a geopolitika A. G. Dugina. Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu*. 2011. č. 2, s. 31–56.

KOZYREV, A. *Russia: A Chance for Survival*. In: *Foreign Affairs* 1992, Vol. 71, No 2.

Koncepce zahraniční politiky RF 1993. In: *Vněšnjaia politika i bezopadnost' sovremenoi Rossiji 1991 – 2002*. Moskevský státní institut mezinárodních vztahů, Ruská asociace mezinárodních studií 2002. Vol. 4, s. 19 – 50.

KRATOHVÍL, P., *Ruská spolupráce s Čínou: proti USA na dvou frontách. Mezinárodní politika*. 2006, roč. 30, č. 2, s. 6-9.

LITERA, B. *Kozyrevova doktrína - ruská varianta Monroeovy doktríny. Mezinárodní vztahy*. 1994. č. 4. roč. 29, s. 65-71.

RASIZADE, A. *The new „Great Game“ in Central Asia after Afghanistan. Turkish Journal of International Relations*, Summer 2002, Vol. 1, No. 2.

SRSTKOVÁ, N. *Energetický sektor Gruzie. Na východ*. 2010, č. 4. Dostupné na: <http://navychod.cz/articles.php?id=432ba7f0-e3c2-11e2-bb9a-251f2970b950>

SERGUNIN, A. A., *Mění se paradigma. Mezinárodní vztahy v postkomunistickém Rusku. Mezinárodní vztahy*. 2000, č. 3, s. 36–58.

SMITH, G. *The mask of Proteus: Russia, Geopolitical Shift and the New Eurasianism. Transactions of the Institute of British Geographers*. 1999, Vol 24, No 4, pp. 483 – 488.

STUTH, R. *Konkurence velmocí ve střední Asii a její následky v Evropě. Politologický časopis* 1997, č. 4, s. 380. Dostupné na: <http://www.politologickykasopis.cz/cz/archiv/1997/4/>, 2. 4. 2014.

TSYGANKOV, A., P. *Mastering space in Eurasia: Russia's geopolitical thinking after the Soviet break-up. Communist and Post-communist Studies*, 2003, Vol. 17, No. 3, p. 110 – 113.

TSYGANKOV, A. *Russia's Foreign Policy: Change and Continuity in National Identity*. Maryland: Rowman & Littlefield Publishers 2010.

TSYGANOV, A. Vladimir Putin's Vision of Russia as a Normal Great Power. *Post Soviet Affairs* 2005, Vol. 21, No. 2, pp. 132 – 158.

ZELENEV, I. *Russia's Policy Toward Compatriots in the Former Soviet Union*. Moskva: Russia in Global Affairs 2008. 49 – 62 s.

Internetové zdroje:

BALABÁN, M. *Postavení Ruska a jeho vývoj do roku 2020 s výhledem do roku 2050*. Praha: Pražské sociálněvědní studie 2006, s. 6. Dostupné na: http://publication.fsv.cuni.cz/attachments/247_PF-013.pdf , 24. 3. 2014.

BEDNÁŘ, L. Zvítězilo dnešní Rusko v už neexistující studené válce. *Česká pozice*, 11. 3. 2014. Dostupné na: <http://www.ceskapozice.cz/zahranici/geopolitika/zvitezilo-dnesni-rusko-v-uz-neexistujici-studene-valce>, 31. 3. 2014.

BOZKURT, A. US-Russian deal to impact Turkey's role in Central Asia. *Today's zaman*, 8. 4. 2013. Dostupné na: http://www.todayszaman.com/columnists/abdullah-bozkurt_312036-us-russian-deal-to-impact-turkeys-role-in-central-asia.html, 8. 4. 2014.

DOBROVOLSKÝ, J. Základní rysy čínské politiky vůči střední Asii. *Glosy.info*, 29. 10. 2010. Dostupné na: <http://glosy.info/texty/zakladni-rysy-cinske-politiky-vuci-stredni-asii/>, 6. 4. 2014.

HOLLOWAY, D. *Gorbachev's new thinking*. Foreign affairs 1988. Dostupné na: <http://www.foreignaffairs.com/articles/44001/david-holloway/gorbachevs-new-thinking>, 24. 3. 2014.

Erdogan pokukuje po Šanghaji. *Presseurop*, 31. 12. 2013. Dostupné na: <http://www.presseurop.eu/cs/content/article/3347211-erdogan-pokukuje-po-sanghaji>, 8. 4. 2014.

Europe yetsin letter supports Milosevic. BBC. Dostupné na: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/305426.stm>, 26. 3. 2014.

Írán omezil jaderný program, odměnou jsou mírnější sankce. *Česká televize*, 20. 1. 2014. Dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/259035-iran-omezil-jaderny-program-odmenou-jsou-mirnejsi-sankce/>, 8. 4. 2014.

JUST, J. *Nová koncepce ruské zahraniční politiky*. Respekt, 31. 07. 2008. Dostupné na: <http://just.blog.respekt.ihned.cz/c1-45998010-nova-koncepce-ruske-zahranicni-politiky>, 22. 10. 2013.

JUST, J. *Role Íránu ve Střední Asii*. Respekt 14. 2. 2008. Dostupné na: <http://just.blog.respekt.ihned.cz/c1-46021040-role-iranu-ve-stredni-asii>, 7. 4. 2014.

Kazakhstan–China pipeline hits capacity. *Silk Road Intelligencer*. 1. 5. 2011. Dostupné na: <http://silkroadintelligencer.com/2011/01/05/kazakhstan-daily-news-roundup-january-5-2011/>, 10. 12. 2013.

Koncepce ruské zahraniční politiky z roku 2000. Dostupné na <http://fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/econcept.htm>, 21. 10. 2013.

Koncepce národní bezpečnosti RF 2000. Dostupné na: <http://www.scrf.gov.ru/documents/1.html>, 27. 3. 2016.

Koncepce zahraniční politiky RF 2013. Dostupné na: <http://www.mid.ru/bdomp/ns-osndoc.nsf/e2f289bea62097f9c325787a0034c255/c32577ca0017434944257b160051bf7f>, 27. 3. 2014

KUCERA, J. Great Game in Central Asia after Afghanistan. *The diplomat*, 27. 3. 2013. Dostupné na: <http://thediplomat.com/2013/03/the-great-game-in-central-asia-after-afghanistan/>, 8. 4. 2014.

LARUELLE, Marlene, Dugin Aleksandr: Russian Version of the European Radical Right? *Washington DC: Kennan Institute Occasional Paper No. 294* [online]. [14. 10. 2013]. Dostupné z www: www.wilsoncenter.org/sites/default/files/OP294.pdf.

LUKJANOV, F. Борьба за промежуток (Bor'ba za promezhutok). *Global affairs*, 29. 1. 2014. Dostupné na: <http://www.globalaffairs.ru/redcol/Borba-za-promezhutok-16342>, 9. 4. 2014.

NOVÁK, Martin. Na věčné časy? Arménie má ruské vojáky do roku 2044. *Aktuálně.cz*, 20. 8. 2010. Dostupné na: <http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropa/clanek.phtml?id=675286>, 21. 11. 2013

Nová jednání o iránském jaderném programu? Potvrzení starých rozporů. *Lidové noviny*, 8. 4. 2014. Dostupné na: http://www.lidovky.cz/velmoci-opet-jednaji-s-iranem-o-jeho-jadernem-programu-pfv-/zpravy-svet.aspx?c=A140408_115839_ln_zahranici_msl, 8. 4. 2014.

MEDVEDEV, S: *Rethinking the National Interest: Putin's Turn in Russian Foreign Policy*. Dostupné na: http://www.marshallcenter.org/mcpublicweb/MCDocs/files/College/F_Publications/mcPapers/mc-paper_6-en.pdf.

OSIPOVICH, A. Putin, not Medvedev, Remains Master of Russian Foreign Policy. *Eurasianet* 2008. Dostupné na: <http://www.eurasianet.org/node/61010>, 27. 3. 2014.

PINCUS, W. *Russia warned U.S. about Iraq, Putin says*. *Washington post*, 19. 6. 2004. Dostupné na: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A53096-2004Jun18.html>, 6. 4. 2014.

PUTIN: Россия и меняющийся мир (Rusko a měnící se svět). *Pervyj kanal* (Первый канал), 27. 2. 2012. Dostupné na: <http://www.1tv.ru/news/election/200064>, 27. 3. 2014.

SOULEIMANOV, E. Dějiny arménsko-ruských vztahů. *Euroasijský express*. Dostupné na: http://euroasia.euweb.cz/4-2001_ka_souleimanov1.htm, 21. 11. 2013.

STIER, G. Eurasijská unie: Putinův sen, nebo reálná šance? *Česká pozice*, 21. 9. 2013. Dostupné na: <http://www.ceskapozice.cz/zahranici/geopolitika/eurasijska-unie-putinuv-sen-nebo-realna-sance>, 20. 11. 2013.

The EU and Central Asia: Strategy for a New Partnership. Dostupné na: <http://www.eurodialogue.org/eu-central-asia-strategy/10>, 6. 4. 2014.

Transport Corridor Europe – Caucasus – Asia. Development and cooperation - Europeaid. European commission. Dostupné na: http://ec.europa.eu/europeaid/where/asia/regional-cooperation-central-asia/transport/traceca_en.htm, 6. 4. 2014.

Turkey's relations with Central Asia republics. *Republic of Turkey – Ministry of Foreign affairs*. Dostupné na: http://www.mfa.gov.tr/turkey_s-relations-with-central-asian-republics.en.mfa, 8. 4. 2014.

USA, others powers kick Russia out fro G8. *CNN*, 25. 3. 2015. Dostupné na: <http://edition.cnn.com/2014/03/24/politics/obama-europe-trip/>, 27. 3. 2014.

VRASPÍR, V. Ruské prezidentské volby. Centrum pro bezpečnosti a strategická studia. Dostupné na: <http://www.cbss.cz/expertni-komentar/ruske-prezidentske-volby-2012/>, 22. 10. 2013.

Декларация о государственном суверенитете Российской Советской Федеративной Социалистической Республики. Dostupné na: <http://constitution.garant.ru/act/base/10200087/>, 24. 3. 2014.

Интеграция в Евразии. Dostupné na: http://poddonmsk.ru/skati-0/Евразийский_Союз, 20. 11. 2013.

Меморандум о повышении эффективности Договора о коллективной безопасности от 15 мая 1992 и его адаптации к современной геополитической ситуации), dostupné na: <http://www.odkb.gov.ru/start/index.htm>, 1. 11. 2013.

Новый интеграционный проект для Евразии — будущее, которое рождается сегодня. *Izvestija*, 3. 10. 2011. Dostupné na: <http://izvestia.ru/news/502761>, 20. 11. 2013.

РФ, Белоруссия и Казахстан создают ЕЭК - орган управления интеграцией. *Ria.ru*, 18. 11. 2011. Dostupné na: <http://ria.ru/economy/20111118/491937528.html>, 20. 11. 2013.

Стратегический курс России с государствами– участниками Содружества Независимых Государств. Dostupné na: <http://www.mid.ru/bdomp/ns-osndoc.nsf/e2f289bea62097f9c325787a0034c255/4e3d23b880479224c325707a00310fad!OpenDocument>, 25. 3. 2014.

Соглашение между Российской Федерацией, Республикой Казахстан, Киргизской Республикой, Республикой таджикистан и Китайской Народной Республикой об укреплении доверия и районе (границы), <http://www.pavlodar.com/zakon/index.html?dok=03436>, 1. 11. 2013.

США подписали с Казахстаном соглашение о военном транзите. *Meta.Kz*, 13. 10. 2013. Dostupné na: <http://www.meta.kz/211549-ssha-podpisali-s-kazakhstanom-soglashenie-o.html>, 10. 12. 2013.

Туркменистан и Китай построят новую ветку газопровода Центральная Азия-Китай). *Uzdaily*, 5. 9. 2013. Dostupné na: <http://www.uzdaily.uz/articles-id-17069.htm>, 10. 12. 2013.

Федеральный закон "О государственной политике Российской Федерации в отношении соотечественников за рубежом"). 24. 5. 1999. Dostupné na: <http://document.kremlin.ru/doc.asp?ID=060205>, 4. 11. 2013.

Федеральный закон "О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации по вопросам деятельности федеральных университетов"), 10. února 2009. Dostupné na: <http://document.kremlin.ru/doc.asp?ID=050790>, 6. 11. 2013.

Указ Президента РФ О мерах по оказанию содействия добровольному переселению в Российскую Федерацию соотечественников, проживающих за рубежом), 22. června 2006. Dostupné na: <http://document.kremlin.ru/doc.asp?ID=034305>, 6. 11. 2013.

Bezpečnostní studia

IPS, FSV UK

Projekt diplomové práce:

**Změny geopolitického pohledu Ruské federace na postsovětský prostor a vliv
alternativních hráčů**

Lucie Vinterová

vinterova.lucie@post.cz

Vedoucí práce: PhDr. Michael Romancov, Ph.D.

2014

Vymezení tématu:

Ruská zahraniční politika vůči zemím bývalého Sovětského svazu vyplývá z celkového konceptu ruské zahraniční politiky. Cílem práce je tedy pomocí analýzy vydaných Konceptů zahraniční politiky RF sledovat její proměny od rozpadu Sovětského svazu do současnosti. Podrobná analýza ukáže vývoj ruské zahraniční politiky od jejího počátku v roce 1991. V tomto období byla patrná euforie po rozpadu Sovětského svazu a prozápadní orientace zahraniční politiky hlásaná prezidentem Jelcinem.

Tato západnická idea však nevydržela dlouho a již v roce 1993 byla vystřídána ideou neo-eurasijství. Tento proud se řídí představou, že Rusko má geopoliticky, kulturně i historicky specifické postavení, protože se nachází na pomezí Evropy a Orientu. Nemělo by tedy přejímat cizí vzory a držet se své specifické politické kultury. Tato koncepce je vůči spolupráci se západem více střízlivá a naopak se více zaměřuje na specifické ruské postavení ve světě a posílení role Ruska jako regionální mocnosti. Prioritou se tedy stává oblast blízkého zahraničí, což jsou bývalé sovětské republiky.

K další úpravě ruské zahraniční politiky došlo s nástupem prezidenta Putina, který začal prosazovat tzv. nový realismus založený především na skutečnosti, že zahraniční politika musí být vedena tak, aby naplňovala domácí ekonomické zájmy³¹³. Zdůrazňuje také nutnost budování ruského postavení ve světě na základě energetické dimenze. Vidí Rusko jako součást Evropy, a proto by mělo mít právo podílet se na rozhodování. Zároveň se ale drží předchozí koncepce vycházející z myšlenky, že Rusko má specifické postavení ve středu Eurasie a toho by mělo využívat k tomu, aby se stalo ekonomickým centrem oblasti. Velká pozornost je i nadále věnována upevnění ruského vlivu v blízkém zahraničí.

Již od éry Jelcina Rusko odmítá myšlenku, že se skončením bipolárního světa nastalo období unipolarity. Naopak, prosazuje multipolaritu, kdy má mezinárodní systém několik center moci. Velký význam je přikládán mezinárodnímu právu, které je základním kamenem multipolarizace.

K posílení své role v mezinárodních vztazích a k posílení multipolarity ve světovém systému směřuje i poslední ruský Koncept zahraniční politiky z roku 2013. Ve vztahu k postsovětskému prostoru pokračuje RF v posilování svého vlivu v bývalých sovětských republikách. O posílení svého vlivu v postsovětském prostoru ale v posledních letech usilují také jiné země, a to zvláště EU, USA, Turecko, Írán a Čína. Rusko tedy musí svou zahraniční

---

³¹³ V současnosti však můžeme sledovat, že kroky Ruské federace vůči Ukrajinské krizi jsou v rozporu s ekonomickými zájmy země.

politiku přizpůsobit aktivitám těchto dalších hráčů v oblasti. Právě změna ruského přístupu k postsovětskému prostoru bude hlavním tématem mé práce.

Cíle práce

Ve své práci budu zkoumat vývoj ruského geopolitického pohledu na oblast postsovětského prostoru. Budu analyzovat ruskou zahraniční politiku, která je dle mé hypotézy od nástupu Vladimíra Putina ovlivňována ideou eurasijství. Z této hypotézy také plyne první výzkumná otázka – *V kterých obdobích se více prosazuje v ruské zahraniční politice idea eurasijství, a v kterých naopak můžeme sledovat projevy západnictví?*

Na otázku se budu snažit odpovědět pomocí hledání praktických projevů eurasijství a západnictví v zahraniční politice Ruské federace od rozpadu Sovětského svazu až po současnost, přičemž největší pozornost bude věnována období po nástupu Vladimíra Putina do funkce prezidenta.

Druhou hypotézou práce je přesvědčení, že Rusko pozměnilo svůj přístup k postsovětskému prostoru poté, co se začaly jiné globální velmoci snažit prosadit zde svůj vliv, což vidí Ruská federace jako zasahování do sféry svého vlivu. Druhá výzkumná otázka tedy zní – *Do jaké míry ovlivnila snaha jiných globálních velmocí o získání vlivu v oblasti postsovětského prostoru ruskou zahraniční politiku vůči této oblasti?*

S touto otázkou budou souviset reakce Ruské federace na pocit ohrožení ze strany jiných regionálních mocností, přičemž pro potřeby mé práce jsem za globální velmoci, které se prosazují v této oblasti, zvolila Spojené státy americké, Čínu, Turecko, Írán a také Evropskou unii. Budu sledovat jak se měnila percepce hrozby ze strany Ruské federace, tedy co považují za hrozbu, a čím byl tento pocit hrozby vyvolán.

Struktura práce:

V první části své práce se budu věnovat eurasijství, abych osvětlila, co vlastně tento ideový proud představuje. Největší pozornost bude z představitelů eurasijství věnována teorii Alexandra Dugina. V této části práce se budu také věnovat opačnému ideovému proudu, kterým je Západnictví. Mezi nejvýznamnější současné zastánce této ideologie patří Dmitrij Trenin, jehož názory také nastíním, aby byl patrný rozdíl mezi eurasijstvím a Západnictvím.

Poté co nastíním základní premisy těchto ideologií, tak se budu snažit hledat praktické příklady jejich uplatňování v zahraniční politice Ruské federace.

V další části se již budu věnovat jednotlivým alternativním hráčům, kteří se zapojují v oblasti postsovětského prostoru – USA, Čína, Turecko a Evropská unie. Budu zkoumat do jaké míry se jim podařilo ovlivnit ruský přístup k této oblasti a na kolik se jim zde daří upevňovat svůj vliv.

Metodologie

Vzhledem k charakteru práce je možné práci, na základě definice Michala Kořana, metodologicky zařadit na pomezí jedinečné případové studie a disciplinované interpretativní studie. Důvodem k tomu je skutečnost, že první část práce odpovídá disciplinované interpretativní studii, *kdy je zkoumaný jev považován za hodný studia díky své jedinečnosti* – v našem případě se jedná o změnu politického diskurzu a také způsobu praktikování politiky po nástupu Vladimíra Putina oproti předchozí umírněné Jelcinově politice. Tento fenomén bude zkoumán pomocí existující teorie, což je Duginova geopolitická koncepce eurasijství, *kteřá však poslouží jen jako vodítko pro identifikování hlavních procesů a proměnných v rámci případu.*

Další část práce, ve které se budu věnovat alternativním hráčům v oblasti postsovětského prostoru a jejich vlivu na změnu zahraniční politiky Ruské federace, se řadí spíše mezi jedinečné případové studie. Tento způsob definuje Michal Kořan *jako studium případu, který je zkoumán jen pro jeho vnitřní povahu a jedinečnost. Nemá tedy za cíl usilovat o poznání obecnějšího fenoménu ani přispění k vývoji abstraktních teoretických konstrukcí.*

Metodou sběru empirických dat bude z největší části rozbor obdobné literatury na zvolené téma. Dále analýza koncepcí zahraniční politiky Ruské federace a prohlášení předních politiků týkajících se postsovětského prostoru.

Přehled literatury

DAWISHA, Adeed – DAWISHA, Karen: *The Making of Foreign Policy in Russia and the New States of Eurasia*. vol. 4, New York: Sharpe, 1995.

DELJAGIN, Michail: *Osnovy vnešnej politiki Rossii : matrica interesov*. INFRA-M. Moskva: 2007.

DUGIN, A. G. *Osnovy geopolitiki*, Moskva: ARKTOGEYA-centr 2000.

DULEBA, Alexander, Rusko, stredna Európa a rozširovanie NATO. Medzinarodnoe otázky. 1998, roč. 7, č. 4, s. 15-46.

- HEADLY, James: *Russia and the Balkans : foreign policy from Yeltsin to Putin*. Hurst. London: 2007.
- HORÁK, Slavomír: Integrace a dezintegrace v postsovětské Střední Asii. In: SOULEIMANOV, E. (ed.): *Rusko a postsovětský prostor*. Praha, Eurolex Bohemia, 2007, s. 262-292.
- HORÁK, Slavomír: *Středoasijská integrace. Pouze pod vlivem velmocí?* In: WAISOVÁ, Šárka: *Regionální integrační procesy*. Plzeň. Aleš Čeněk: 2009, s. 172-205.
- HOLZER, Jan: *Politický systém Ruska. - Hledání státu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2002.
- JONSON, Lena: *Russia and Central Asia – a new web of relations*. Royal Institute of International Affairs. London: 1998.
- KUCHYŇKOVÁ, Petra - ŠMÍD, Tomáš: *Rusko jako geopolitický aktér v postsovětském prostoru*. Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity. Brno: 2007.
- MANKOFF, Jeffrey: *Russian foreign policy: the return of great power politics*. Rowman & Littlefield. Lanham: 2009.
- STERN, Jonathan – YAFIMAVA, Katja. *Post-Soviet Russian-Belarusian Relationships. the Role of Gas Transit Pipelines*. Ibiden-Verlag. Stuttgart: 2007.
- THORUN, Christian: *Explaining change in Russian foreign policy: the role of ideas in post-Soviet Russia's conduct towards the West*. Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2009.
- TORKUNOV, Anatolij: *Desyat let vneshney polityky Rossii*. ROSS PEN. Moskva: 2003.
- TRENIN, Dmitrij: *The end of Eurasia: Russia on the border between geopolitics and globalization*. Carnegie Endowment, Washington: 2002.
- TRENIN, Dmitrij: *Post imperium*. ROSSPEN, Moskva: 2012.
- VILÍMEK, Petr: Teorie hegemonní stability. In KRPEC, Oldřich – PŠEJA, Pavel (eds.): *Mezinárodní politická ekonomie*. Mezinárodní politologický ústav, Brno: 2006.